

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Hristo Brizitsov

ÇEVİRİ VE SUNUŞ Hüseyn Mevsim

Bir Çocuğun İstanbul Hatıraları

1901-1913

KitapYAYINEVİ

BİR ÇOCUĞUN İSTANBUL HATIRALARI / HRİSTO BRİZİTOV

ÖZGÜN ADI
Спомени на едно момче

© 2021, KİTAP YAYINEVİ LTD. (TÜRKÇE YAYIN HAKLARI)
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ
BU KİTABI PDF FORMATINDA İNTERNETTE KAMUYA AÇMAK SUÇ TEŞKİL EDER
EMEÇE SAYGI, KORSANA HAYIR

BU KİTAP BULGAR ULUSAL KÜLTÜR FONUNUN ÇEVİRİ DESTEĞİYLE YAYINLANMIŞTIR

ÇEVİRİ VE GİRİŞ
HÜSEYİN MEVSİM

DÜZELTİ
FEVZİ GÖLOÇLU

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK FOTOĞRAFI
MEŞRUTİYET CADDESİNİ TIRMANAN BİR ATLI TRAMVAY,
GERİ PLANDA BÜYÜK HENDEK CADDESİ VE GALATA KULESİ, 1920

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
KÂÇİTHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂÇİTHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 44686
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: KİTAP@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
EYLÜL 2021, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-211-3

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂÇİTHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂÇİTHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 44843
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
e: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Bir ocuğun İstanbul Hatıraları

1901-1913

HRİSTO BRİZİTSOV

ÇEVİRİ VE SUNUŞ
HÜSEYİN MEVSİM

KitapYAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: HRİSTO BRİZİTSOV'UN İSTANBUL'A DÖNÜŞLERİ / HÜSEYİN MEVSİM 7

İSTANBUL'DAN DÖNMEK Mİ, İSTANBUL'A DÖNMEK Mİ? 7

GAZETECİ BABA VE ÇALIŞTIĞI GAZETE 8

HRİSTO BRİZİTSOV: KESKİN ÇİZGİLİ BİR HAYAT SERÜVENİ 9

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ARİFESİNDE ANKARA'DA 13

1- ORTAKÖY'DE BİR BULGAR ÇOCUĞU 19

MAYIS AYINDA BOĞAZ'IN KIYISINDA DÜNYAYA GELMEK 19

ORTADA OLMAYAN ORTAKÖY 20

GEÇMİŞİN SAYFALARINDA KISA BİR GEZİNTİ 20

BÖYLE MÜREBBİYEE CAN FEDA 22

NASIL OLDU DA İSTANBUL'DA DÜNYAYA GELDİM? 23

ORTAKÖY'ÜN SAĞI SOLU, ÖNÜ ARKASI 24

DAR SOKAĞIN GRİ DUVARLARI 24

EKZARHLIK MI, SEFARET Mİ? 25

EKZARHLIKTA YANGIN 25

TULUMBACI TAYFASI 26

KEM DİLLERİN FİSİLTİSİ 27

YILDIZ! 27

2- PERA'DA BİR BULGAR SÜLALE 28

KABRİSTAN SOKAĞI 28

KOZMA ÇOPARİNOV'UN İLK BİRA FABRİKASI 28

İSTANBUL USULÜ BİR AİLE 29

RUDOLF'UN BUÇULU BAKIŞI 30

KOZMA'NIN EVİ 30

GÖZ YAŞARTAN NAĞMELER 31

UZADIKÇA UZAYAN MASA 32

FRANSIZCANIN PAYİTAHTI İSTİLASI 34

DÜĞÜN 36

KOZMA'NIN EVİ ÜZERİNE ÇÖKEN SİYAH BULUTLAR 42

3- PERA'DA BİR HAN VE BİR OKUL ARASINDA 45

RUMELİ HAN 45

İSTANBUL MOZAIĞI 46

İKİ HANI BİRBİRİNE YAKINLAŞTIRMA ÇABASI 48

BULGAR OKULU 48

KARGACIK BURGACIK ARAP HARFLERİ 49

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ 50

DİĞER ÖĞRETMENLER 50

ÖĞRENCİLER 51

KÂĞITHANE'DE YORTU 51

TUHAF ARAP ALFABESİNİN CAZİBESİ 52

ÇOCUK DÜNYASI DERGİSİ 53

İLK TELİFİM BİR KÜLAH LEBLEBİ 54

GRAND RUE DE PERA! 55

MEZARLIKTA UZUNEŞEK OYNAMA EŞKİĞİ. TORİK BABA 56

İKİ KORODA ŞARKI SÖYLEMEK 57

4- MEKÂNLAR, İNSANLAR, OLAYLAR 58

BAŞTAN SONA ALTIN BOYNUZ 58

TATAVLA 61

BİR HAMAM HİKÂYESİ 64

GALATA'DA DAR BİR SOKAK: KUMBARACI YOKUŞU 67

BİR GAZETE, İKİ SANSÜRCÜ 70

BİR PAZARLIK MARATONU 74

İSTANBUL SEMALARINDA BİR ÇILGIN FRANSIZ 75

PRENS ADALARI 78

AÇA CAMİİ'NİN HOCASI 79

HALLEY KUYRUKLUYILDIZI 81

BALKAN SAVAŞLARI 82

EPİLOG 87

EK 1- BAŞBAKANLA ANKARA VE ANADOLU'DA İLK ADIMLAR (MART 1939) 91

EK 2- AİLE ALBÜMÜNDEN FOTOĞRAFLAR 104

KAYNAKÇA 107

DİZİN 108

HRİSTO BRİZİTSOV'UN İSTANBUL'A DÖNÜŞLERİ

İSTANBUL'DAN DÖNMEK Mİ, İSTANBUL'A DÖNMEK Mİ?

Eski, yeni veya çağdaş Bulgar edebiyatında, ülke tarihinin uzak veya yakın geçmişinde ayrıcalıklı bir yeri olan İstanbul hep bir dönüş noktası olarak algılanır; daima oradan dönülen bir şehir kimliğiyle karşımıza çıkar. İstanbul'dan dönülür; gidip de döndüğün bir mekândır Boğaz kıyısındaki masalsı şehir.

Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla (1826) birlikte payitahtta kendilerine geniş çalışma alanları bulan Bulgar abacı ustaları, kalfa ve çırakları Eminönü veya Galata civarındaki hanlara yerleşir ve gecelerini gündüzlerine katarak ellerinde iğnelerle bin dikiş karşılığı bir para alabilmek için bel büker, zorluklarla dolu bir bekâr hayatı sürer, ancak biraz kendilerini toparlayınca İstanbul'dan memleketlerine dönerler. Özellikle 1860'lardan sonra payitahtta açılan seçkin eğitim kurumlarında öğretim görmeye gelen Bulgar gençleri de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanede, Robert Kolejde veya Galatasaray Lisesinde yabancı diller öğrenerek ufuklarını genişletir, ataerkillikten modernliğe adım atar, ama sonunda bilgi ve beceriyle donanmış vaziyette, ellerinde diplomalarıyla İstanbul'dan memleketlerine dönerlerdi. Er veya geç bu dönüş yolunu tutacaklarını pekâlâ bilirlerdi. Şehrin ayrıcalıklı doğal konumundan kaynaklanan güzelliklerini görmek, tarihi ve kültürel katmanlarına dokunmak için gelen Bulgar şair, yazar, bilim insanı, gazeteci veya ressamlar da hafızalarına kazınan izlenimleri kâğıda dökmek üzere İstanbul'dan memleketlerine dönüyorlardı. Örneklerin çoğaltılması pekâlâ mümkün.

Ancak Bulgar kültür ve edebiyat tarihinde Hristo Brizitsov'un şahsında son derece ilginç başka bir örnekle de karşılaşılır ki bu sefer dönüş yönü tersine çevrilmiştir; onun örneğinde İstanbul'dan dönülmez, İstanbul'a dönülür, zira İstanbul, kalem erbabı Hristo Brizitsov'un 19. yüzyılın hemen başında dünyaya geldiği ve çocukluk yıllarını geçirdiği yerdir.

1859'da Ege Makedonya'sının Doyran [Doyuran] Kasabası'nda dünyaya gelen baba Dimitır Brızitsov, Edirne Bulgar Katolik Lisesinden üstün başarıyla mezun olduktan sonra Filibe'de çıkan *Maritsa* [Meriç] gazetesinde gazeteciliğe adım atar. Şarki Rumeli Vilayeti'nin merkezinde yayınlanan bu tutucu ve Rus yanlısı gazetede çalıştığı sırada, bizzat Ekzarh Yosif I tarafından İstanbul'a davet edilerek Bulgar Ekzarhlığı'nın yayın organı olan *Novini* (Haberler) gazetesini çıkaran ekipte yer alması istenir. O yıllarda gazetenin yazıhanesi Ortaköy'ün Portakal Yokuşu'nda konumlu Bulgar Ekzarhlığı bünyesinde bulunduğundan, Dimitır Brızitsov Boğaz kıyısındaki bu seçkin semte yerleşir.

Hedef kitlesi Osmanlı tebaası Bulgarlar olan gazete, 27 Eylül 1890'da çıkmaya başlar. "Siyaset, bilim, edebiyat ve maneviyat gazetesi" alt başlıklı bu süreli yayın önce haftalık olarak yayınlanırken ikinci yılından itibaren de haftada iki kez okuruyla buluşur. İmparatorluk sınırları içinde kalan Makedonya ve Trakya Bulgarlarının milli ruhunu canlı tutmayı, aralarındaki dayanışma ve yardımlaşma bağıını güçlendirmeyi amaçlayan yayın organına, ekzarhlığın himayesinde yürütülmekte olan okullaşma davasının durumunu, karşılaşılan sorunları ve elde edilen başarıları geniş kitleye duyurma görevi de yüklenir. Özellikle de o yıllarda Makedonya Bulgarları üzerindeki yoğun Sırp ve Yunan siyasi ve manevi propagandasına karşı koymak, bu alandaki saldırıları kırarak ileri sürülen tezleri çürütmek de yayın organının başlıca amaçları arasındadır. Bütün diğer gazeteler gibi *Novini* de denetlenmeye tabi tutulduğundan siyasi içerikli ve hükümet aleyhtarı yazılardan özenle kaçınılsa da bazen gazetenin yayınlanması belirli bir süre için durdurulur. 1898'de kapatılınca da *Vesti* (Havadisler) adıyla kaldığı yerden, aynı içerik ve doğrultuda yayın hayatını sürdürür. 1909'a gelindiğinde haftada üç kez çıkmaya başlar. Yayınladığı bir haberden dolayı *Vesti* de kapatılınca, 1912'nin Ocak-Ağustos ayları arasında *Glas* (Seda) adı altında çıkarılır; Birinci Balkan Savaşının patlak vermesiyle de yayın hayatı sonlanır. Sonuç olarak üç farklı başlık altında ve genelde büyük boyutlu dört veya altı sayfa olarak çıkan ekzarhlık yayın organı toplamda 22 yıl yayınlanmış oluyor. Gazete, yayın hayatının ilk

yıllarında *Biblioteka* (Kitaplık) adında, genellikle edebi metinler içeren bir de ek veriyor.

Adı adeta ekzarhlık yayın organıyla özdeşleşen Dimitır Brızitsov ise Bulgaristan'a döndükten sonra düzeltmen olarak mesleğine devam ediyor, uzun yıllar *Mir* (Dünya) gazetesinde çalıştıktan sonra Sofya'da hayata gözlerini yumuyor (1931). Bir düzine yabancı dil bilen baba Brızitsov bu arada, Fransızca (Honore de Balzac, "Goriot Baba"), Almanca (Friedrich Schiller, "Wilhelm Tell"), İtalyanca (Giovanni Boccaccio, "Decameron"), Lehçe ve Rusçadan olmak üzere onlarca klasik eseri Bulgarcaya tercüme ederek çok önemli bir kültür hizmetini de yerine getirmiş oluyor.

HRİSTO BRİZİTSOV: KESKİN ÇİZGİLİ BİR HAYAT SERÜVENİ

İstanbul'da Ortaköy'e yerleşen Dimitır Brızitsov'un, kökleri Prilep'e [Pirlepe] ve Panagyurişte'ye [Otlukköy] uzanan Anastasia'yla evliliğinden önce bir kızı, sonra oğlu Hristo dünyaya geliyor (1901). Gözlerinin rengini İstanbul'un gökyüzünden ve Boğaz sularından aldığına inanan Hristo'nun ilk yılları Ortaköy'de geçiyor. Babanın çalıştığı gazete yazıhanesinin Galata'ya taşınması üzerine Tozkoparan'a yerleşen aile, burada kendini büyük şehrin engin okyanusu içinde küçük bir Bulgar adasında buluyor. 19. yüzyıl ortalarına göre payitahtta sayıları epeyce azalmış olan Bulgarları buraya Kozma Çoparinov adında babacan bir soydaşları çekiyor. Şehrin ilk bira üreticisi olan Kozma'nın ailesi kozmopolitliğiyle tam İstanbul usulü bir ailenin özelliklerini taşıyor. Oğlanın okula gitme zamanı geldiğinde de gazetesinin ailesi Cadde-i Kebir (bugün İstiklal Caddesi) üzerindeki Rumeli Han'a yerleşiyor. Hristo'nun çocukluğu ve ilkokul öğrenciliği İkinci Meşrutiyet, Birinci ve İkinci Balkan Savaşları gibi sarsıcı olayların yaşandığı yıllara denk düşüyor; çocukluğunun altın çağı Balkan olduğu kadar Levanten, Doğulu olduğu kadar Batılı bir ortamda geçiyor.

1913'te, bir Rus vapurun güvertesinde doğduğu şehirden ayrılırken hayatının en kıymetli ve renkli dilimini burada, bütün yönlerin ve rüzgârların kesiştiği bu eşsiz medeniyet ve kültür kavşağında bıraktığının farkında olmayan Hristo Brızitsov, Burgaz Limanı'nda Bulgaristan'a ayak basıyor ve ailesiyle Sofya'ya yerleşiyor. Daha lise yıllarında gazeteye ve gazeteciliğe

büyük merak sarmasından baba mesleğini sürdürüleceği anlaşıyor. 1919'da peşinden sürüklendiği çılgınca bir macera onu doğduğu şehre, daha doğrusu Karaköy Limanı'na getiriyor.¹ Birinci Dünya Savaşından sonra ülkesindeki siyasi gelişmeler karşısında karamsarlığa kapılan delikanlı, limandaki herhangi bir yabancı geminin ambarına saklanarak soluğu rüyalarını süsleyen Amerika'da almak istiyor, ancak Marsilya'da hevesi kursağında kalınca Paris, Cenevre ve Viyana üzerinden tıpış tıpış memleketine geri dönüyor.

Kısa ömürlü irili ufaklı birçok gazetede kalem oynatıyor, bir gazete yazıhanesinin bütün kademelerinde tecrübe kazandıktan sonra günlük *Zora* [Tan] gazetesindeki yazılarıyla dikkat çekiyor. Çok geçmeden ülkenin köklü ve etkili gazetelerinden *Mir'e* [Dünya] davet ediliyor (1926), zamanla genel yayın yönetmenliğine yükseliyor (1936). On beş yılını verdiği gazetede bütün bilgi ve tecrübesini ortaya koyuyor, hünerlerini sergiliyor. Özellikle gazetenin başında bulunduğu yıllarda içeriğe ve görünümüne büyük yenilikler katıyor, yazıların dilini sade ve anlaşılır kılıyor. Birinci sayfa reklamlarını kaldırarak buraya gündemi özetleyen kısa ve yalın bir yorum koyuyor, bunu atasözü, fıkra veya kıssadan hisselerle renklendiriyor; siyasi karikatüre ve görselliğe önem veriyor ve yaygın kaniya göre *Mir'i* Bulgar *Times'*ına dönüştürmeyi başarıyor.

Bu arada edebi eserler de kaleme alan Hristo Brizitsov 1930'larda Bulgar sanatının kalburüstü temsilcileriyle yaptığı söyleşi ve röportajları kitaplaştırıyor, büyük ilgi uyandıran gezi notları kaleme alıyor; Bulgar gazeteciler cemiyetlerinde önemli idari görevler üstleniyor ve bütün bu gelişmeler kendisine komşu ülkenin o yıllardaki en tanınır gazetecisi kimliğini kazandırıyor. "Kak mi se merna Evropa" (Avrupa'yı Nasıl Gördüm; 1939)² başlıklı, yıkıcı bir savaşın arifesindeki kıtanın bir fotoğrafı niteliğindeki kitabı büyük yankı uyandırıyor. Yine bu yıllarda ünlü opera sanatçısı Katya Spiridonova ile evleniyor; edebiyattan tiyatroya, resimden baleye, müzikten operaya, spordan bilime kadar ülkenin önde gelen sanatçılarıyla ve bilim insanlarıyla dostane ilişkiler kuruyor.

1 Brizitsov, Hristo. *İstanbul'dan Mektuplar* (Çeviren Hüseyin Mevsim), *Kitap Yayınevi*, s. 79, İstanbul, 2016.

2 İlginçtir ki "Bir Çağdaşın Seyahatleri ve Gözlemleri" alt başlığıyla çıkan bu eser 1957'de yasaklı kitaplar listesine dahil ediliyor ve uzun yıllar okur ve araştırmacı erişiminden kaldırılıyor.

İkinci Dünya Savaşının en belirsiz döneminde, hükümet yanlısı *Dnes* [Bugün] gazetesinin genel yayın yönetmenlik davetini reddedemiyor (1941). Daha sonra meşhur bir müzisyen ve besteci olacak oğlu Aleksandır Brizitsov dünyaya geliyor (1943).³ Her ne kadar güdümlü gazetecilik yapmaktan, resmi siyaseti birebir takip etmekten kaçınsa ve yönettiği gazetenin yayın bağımsızlığı için çaba harcasa da, 9 Eylül 1944 darbesiyle ülkedeki iktidarın değişmesi, büyük gazeteci için sıkıntılı bir dönemin başlayacağını habercisi oluyor. Darbeyle yıkılan çarlık rejimine hizmet ettiği gerekçesiyle hemen tutuklanıyor, aylar süren sorgularda psikolojik baskıya ve işkenceye maruz kalıyor.

5 Mart 1945 tarihinde 105 Bulgar aydınıyla birlikte, apar topar kurulan Halk Mahkemesi tarafından yargılanmasına başlanıyor. (Hristo Brizitsov bu listede üçüncü sırada yer alıyor.) “Kalemiyle ve kelamıyla ülkenin kanlı Nazi pençesine itilmesine yardımcı olmak,” “Hitler Almanya’sı siyasetinin ülkede iletkeni olmak” gibi suçların isnat edildiği *Dnes* genel yayın yönetmeni, “halk düşmanı” yaftasıyla ömür boyu ağır hapis cezasına çarptırılıyor, bütün yurttaşlık hakları elinden alınarak malvarlığına el konuyor. Yeni iktidar, gazeteciyi “Bulgar şöveni” olmakla suçluyor. Aralarında dünya çapında ünlü bilim ve sanat insanlarının ve siyasilerin yer aldığı birkaç yüz seçkin aydınının 2 Şubat 1945 sabahı uğradığı acımasız kıyımdan kıl payı kurtuluyor. (Hristo Brizitsov’un bu kıyıma uğrayanların listesinden çıkarılması fıkra gibi bir tesadüfe dayanıyor: İktidar değişiminden önce başkentin, gazetecinin de sıkça uğradığı sosyetik restoranlarından birinde garsonluk yapan bir polis, bahşiş konusunda son derece bonkör davranan eski müşterisini tanıyarak insafa geldiği için bir “halk düşmanı” olarak kurşuna dizilmekten kurtuluyor. Son yıllarda ortaya atılan başka bir iddiaya göre ise Hristo Brizitsov idam listesinden, 1940’lı yıllarda Yahudi düşmanlığına karşı sergilediği tavrını ve kaleme aldığı yazılarını unutmayan ve yeni rejim üzerinde etkisi olan bir Yahudinin müdahalesiyle çıkartılıyor.)

3 Ünlü müzik insanına 2015’in yaz aylarında, müteveffa babasının 1932 ve 1933 yıllarında Sofya’da bir gazetede tefrika edilen “İstanbul’dan Mektuplar” eserini Türkçeye tercüme etmeyi düşündüğümü yazdığım, “Beni ne denli heyecanlandığınızı ve mutlu kıldığınızı bilemezsiniz! Dede ve baba herkes için kutsal varlıklardır; yazılmasından bunca yıl sonra babamın bir eserinin hâlâ okurun ilgisine lâyık olmasından fevkalade hoşnudum” diye cevap vermişti. “İstanbul’dan Mektuplar” kitabının baskıda olduğu sırada, 29 Mart 2016’da Aleksandır Brizitsov hayata veda etti.

Dokuz yıla yakın hapis yattıktan sonra afla serbest kalıyor, ancak gazetecilik yapması ve yazı yazması kesinlikle yasaklanıyor; her sahadan elini ayağını çektilmesi nedeniyle uzun zaman iş bulamasa da hayata tutunmayı başarıyor. 1950'lerin kişiye tapma ve yoğun korku ikliminde, kilolarından kurtulup sağlığına kavuşmasına vesile olduğu için hapiste geçirdiği acı dolu yıllara methiye düzme durumuna düşürülüyor. 1960'lara gelindiğinde yazılarının azar azar yayınlanmasına izin veriliyor. Bu değişimde genç halk cumhuriyetinde sanat ve edebiyat ortamında ortaya çıkan görece yumuşama iklimi ile enternasyonalizmin mahmurluğundan silkinen ülkenin milli meseleler konusundaki bakış açısının değişmesi etkili oluyor. Bulgar Devleti, biyografisinden dolayı Makedonya konusunda bu denli duyarlı, ayrıca donanımlı olan kıvrak ve usta bir kaleminden yararlanmak istiyor, ülkenin yürüttüğü siyasete faydalı olabileceği beklentisiyle yavaş yavaş saflara kazanılmaya çalışılıyor. Süreli yayınlarda yazması teşvik ediliyor ve zaten beş binin üzerindeki gazete yazısıyla bir anlamda dünya rekoruna sahip olan Hristo Brizitsov'un kaleminden ardı ardına hatıra ağırlıklı eserler çıkmaya başlıyor. Bu bağlamda, kültür hayatının etkili isimlerinden Georgi Cagarov'un, "geçmişte bazı yanlışları olsa da, özünde vatanperverdir," şeklindeki yaklaşımı Hristo Brizitsov'un önündeki kilitli kapıları açıyor.

Yazısız bir hayatı tahayyül edemeyen Hristo Brizitsov yaşadıklarını kaleme alarak kendisinin ve Makedonya Bulgarlarının geçmişini canlandırmaya çalışıyor. On beş yıllık bir dönemde olağanüstü bir üretkenlik sonucunda ortaya çıkan onlarca eseri arasında, gazetecilikle edebiyatın, hatıratla belgeselliğin iç içe geçtiği, özlemin baskın his ve dürtü olduğu, ama ne yazık ki sıkça güncel siyasi ortamın gölgesinin de düştüğü *Nyakoga v Tsarigrad* (Bir Zamanlar İstanbul'da; 1965, 1966); *Baştin kray* (Baba Diyarı; 1968); *Vo Prilepa grada*, (Pirlepe Kasabası'nda; 1968), *Nyakoga v Sofiya* (Bir Zamanlar Sofya'da; 1970), *Spomeni na edno momče* (Bir Çocuğun Hatıraları; 1971, 1979), *Dalečni spomeni za blizki hora* (Yakınlarımla Irak Hatırası; 1979) ve ölümünden sonra yayınlanan *Tri hilyadi dni v zatvora* (Hapishanede Üç Bin Gün; 1991) vs. sıralanabilir. Anılan eserlerin en önemli özelliği hep eskiyi, "bir zamanlar"ı konu ediyor olmalarında ve geçmiş yılları iki kutuplu dünyanın prizmasından yansıtmalarında yatıyor. Bu bağlamda, insancıl olma-

diğı gerekçesiyle kıyasıya eleştirilen kapitalist sistem, adaletten ve eşitlikten yoksun bir toplumsal düzen olarak gösteriliyor; ezelden gelen ve ebediyete kadar süreceğine inanılan Sovyet-Bulgar dostluğuna methiyeler düzülüyor; kısaca, yazılarında ideolojik kaygıların izleri seziliyor.

Hayatının farklı dönemlerinde çeşitli vesilelerle, ama genellikle gazeteciliğinin icabı olarak doğduğu şehri ziyaret eden Hristo Brizitsov son olarak 1970'te sıradan bir turist kimliğiyle İstanbul'u dolaşıyor. Buraya her dönüşünde Ortaköy'den Pera'ya, Altın Boynuz'dan Adalar'a kadar çocukluğunun o renkli ve parıltılı imparatorluk şehrini bulacağını umut eden Bulgar aydın için bu gezi bir veda ziyareti niteliğini taşıyor. Belirgin şekilde hissettiği kaçınılmaz sonun yaklaşmasından değil, ama ölümle beraber vatanını sevmekten mahrum kalacağından korkan gazeteci ve yazar Ocak 1980'de Sofya'da hayata veda ediyor.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ARİFESİNDE ANKARA'DA

16 Mart 1939'da, öğle saatlerinde, buz kesen bir havada Bulgar Başbakanı (aynı zamanda dışişleri bakanı) Georgi Kyoseivanov eşi ve kızıyla birlikte trenle İstanbul'a hareket ediyor. Ankara'ya resmi ziyarette bulunacak olan heyette, Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ali Şevki Berker ve eşi de bulunuyor, ayrıca ülkenin *Zora*, *Mir*, *Dnes* gibi önde gelen gazetelerinin temsilcileri de davet ediliyor. Bunların arasında, o tarihte *Mir* gazetesinin genel yayın yönetmeni olan Hristo Brizitsov da yer alıyor. Kalabalık bir halk topluluğu tarafından uğurlanan tren yol boyunca garlarda ve istasyonlarda sıkça duruyor ve ahalî başbakanını "Hurra!" nidalarıyla selamlıyor. Mesela Vakarel'de, güzellikleriyle ünlü yerel kızlar heyet mensuplarına derledikleri çiçek demetlerini sunuyorlar. Bayan Berker'in "Aşkolsun!" şeklinde hayranlığını dile getirmesi üzerine mahcup kızların al yanakları daha da allanıyor. Ziyaretin iki komşu ülke arasındaki samimi dostluğun yeni bir tezahürü olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı arifesindeki uluslararası konjonktürde ikili ilişkilerin sağlamlaştırılması ve geliştirilmesi için bir fırsat olacağına inanılıyor.

Edirne'ye ulaşan heyeti Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Todor Hristov karşıyor, bu özel tren İstanbul'a kadar da uğranılan garlarda teza-

hüratla selamlanıyor, kalabalık halk sevgi gösterisinde bulunuyor. Ertesi sabah (17 Mart) saat 10'da Sirkeci Garı'na ayak basılıyor, Bulgar heyetini İstanbul Vali Muavini Bayan Karataban ile Bulgaristan Başkonsolosu Dr. Slivenski ve diğer Balkan ülkelerinin konsolosları da karşıyorlar. Milli marşların çalınmasından ve muhafız kıtasının selamlanmasından sonra misafir heyet bayraklarla süslü yoldan doğrudan Pera Palas Otel'i'ne geçiyor. Otelde verdiği beyanatta konuk başbakan "Komşu ve dost Türkiye'de bulunmaktan ve yöneticileriyle temaslar yürüteceğinden dolayı son derece bahtiyar" olduğunu söylüyor. O akşam Haydarpaşa Garı'ndan trenle Ankara'ya hareket ediliyor. Ertesi sabah ulaşılan genç başkent'in gündemi- ni, eserin ekinde sunulan röportajlardan takip etmek mümkün.

Bir Çocuğun Hatıraları

Hristo Brizitsov'un en sevdiği ve tekrar tekrar dönerek yeniden ve farklı açılardan ele aldığı konunun, doğduğu ve çocukluğunun gamsız gün- lerini geçirdiği İstanbul ve özelde Ortaköy ve Beyoğlu olduğu görülüyor. Yaza yaza bitiremediği İstanbul'u odağına alan eserlerinin en büyük okur ilgisine mazhar oldukları, yüksek tirajlı yeni baskılara ulaştıkları dikkatlerden kaçmıyor. Belleğin, yıllar geçtikçe daha da derinleşen dipsiz kuyusundan kazdığı yeni yeni hatıra katmanlarından oluşturulan bu eserler arasında, ilkin 1971'de, gençliğe yönelik edebiyat metinleri neşreden Narodna mladej (Halk Gençliği) Yayınevinde çıkan *Spomeni na edno momče* (Bir Çocuğun Hatıraları) bulunuyor. Makedonyalı hemşerisi Yordan Hacıkonstantinov-Cinot'un "Önce Bulgar, sonra insanım!" alıntısıyla başlayan eser 14 bin adet basılıyor. Yazarın ifadesiyle, birinci baskının "mayıs karı misali hızla erimesi"⁴ ikinci baskıyı zorunlu kılıyor. Çocuk okur kitlesine hitap eden Oteçestvo (Anavatan) Yayınevinde çıkan ikinci baskıda bir değişikliğe gidiliyor –başlıktaki 'momçe' (erkek çocuk) yerine 'bilgarçe' (Bulgar çocuğu) daha uygun bulunuyor, ayrı- ca bir yeniliğe de yer veriliyor– ve bu kitabın ekinde birkaç örneği sunulan desenler eseri görsel açıdan daha cazip kılıyor. Yazar, tirajı 25 bine yükselen ikinci baskı için kaleme aldığı önsözde, eserin başarısını bir çocuğun saf, kırılgan, hesapsız kitapsız bakış açısıyla yazılmış olmasına bağlıyor. Yabancı

4 Brizitsov, Hristo. *Spomeni na edno bilgarçe*, s. 5, Sofya, 1979.

din ve dil ortamında milli ruhun nasıl korunduğu hususuna sıkça vurgu yapılmasından, genç kuşaklara vatan sevgisi aşılacak gibi bir niyet de seziliyor.

Yazar, dünyaya geldiği Ortaköy'de geçen çocukluğunu, büyüdüğü ve hayatı anlamaya başladığı Levanten Pera ortamını, akrabası olan ve şehrin ilk bira üreticisi Kozma Çoparinov'un geniş ve tam İstanbul usulü kozmopolit ailesini, daha sonra taşındığı Rumeli Han'ı, üçüncü sınıfa kadar okuduğu Bulgar Okulunun öğretmen ve öğrencilerini, Altın Boynuz diye andığı Haliç'i büyük bir içtenlik ve nostaljiyle eserinin sayfalarına taşıyor.

Bir çocuğun saf ve yapmacıksız fırçasıyla çizilen bu İstanbul tablosunda daha kimler ve neler yok ki? Ağa Camii imamı Eyüp Baba, Cadde-i Kebir, Galata'daki Kumbaracı Yokuşu, Beşiktaş Hamamı, babanın çalıştığı gazete yazıhanesinde mülayim kelime arayışları, çılgın bir Fransızın uçuşu, ahşap evlerle dolu Tatavla, Halley Kuyruklu Yıldızı, Rus Prens İzvonskiy ve Adalar... Hiç kuşku yok ki bu eser, çocuk algısının narin olduğu kadar güçlü anlatım ve tasviriyle payitahtın 20. yüzyıl başlarındaki halini canlandırmamıza, havasını teneffüs etmemize ve yeniden yaşamamıza keyifli bir vesile yaratıyor.

HÜSEYİN MEVSİM, ANKARA

BİR ÇOCUĞUN
İSTANBUL HATIRALARI

ORTAKÖY'DE BİR BULGAR ÇOCUĞU

MAYIS AYINDA BOĞAZ'IN KIYISINDA DÜNYAYA GELMEK¹

Yeni başlayan 20. yüzyılın ilk mayıs ayında, İstanbul yakınındaki bir köyde bir Bulgar çocuğu olarak dünyaya geldim.² Vatanından uzak bir yerde doğan bir Bulgar çocuğu, zira doğduğum yer hem dil, hem din açısından bana yabancıydı.

Tabii ki bu meseleler beni ilgilendirmiyordu; kıyısında doğduğum ve Boğaz denilen suşeridi Karadeniz'den başlıyor ve İstanbul civarında genişliyordu. Karadeniz'in suları da buradan akarak Çanakkale Boğazı'yla Akdeniz'e katılıyordu. Acaba aklanmak paklanmak için mi?

İstanbul yakınındaki bir köyde dünyaya geldim dedim, ama sakın yanlış anlaşılmasın. Köy dendiğinde genelde hayalimizde şehirden uzakta, ücra bir yerleşim canlanır. Ne ki benim köyüm engin İstanbul'un bir devamıydı. Şehrin kuzeyinde, Karadeniz yönünde, 25 kilometrelik bir şerit boyunca böyle koskoca köyler serpilmmişti. Bazı köyler de birbiriyle bitişmiş, şiddetli bir fırtına onları silip süpürmesin diye sanki birbirleriyle kenetlenmişlerdi.

Ancak mayıs ayının ortasındaki fırtına ve afetleri unutalım, zira doğa sevinçten ve mutluluktan çılgınca ziyafet çekiyordu. Denizin üzerindeki hava o denli saydam ve temizdi ki doğduğum yuva olan Ortaköy'den Boğaz'ın Anadolu yakası gayet net görünüyordu. Kıyı ne kadar yeşillığe bürünse de beyzade ve paşa köşkleri de, hizmetçilerinin gecekonduları da görünüyordu. Kelebeklerin renkleri bile. Galiba böceklerin vızıltısı da duyuluyordu. Nasıl olur da bülbülü unuturuz? Sadece Avrupa bayram etmiyordu mayısta, onun kız kardeşi Asya da!

1 Eserin tercümesindeki alt başlıklar çevirmen tarafından oluşturulmuştur.

2 Eserin aslında hikâye üçüncü tekil şahısta anlatılıyor; tercümede, mesafeli olan üçüncü tekil 'o' anlatımı, inandırıcılığını ve samimiyetini daha etkili bulduğum birinci tekil 'ben' anlatımla vermeyi yeğledim.

Köyüm Ortaköy adını taşıyor olsa da, Boğaz'ın tam ortasında değil, hemen İstanbul'un yanı başında bulunuyordu; hatta tere ve köpüğe bulanmış iki atın çektiği tramvaylar da buraya kadar geliyordu.

Mayıs ayında İstanbul'da deniz ve gökyüzü mavisi o denli benzeşir ki, sanki birbirine yansıyor dersiniz; bu mavi tertemizdir, başka hiçbir yakın rengin karışımı olmadan. Acaba bu maviliğe bakmaktan mı yeni doğan ve henüz adı bile konmayan bendenizin gözleri de mavileşti?

Doğduğum ev adeta Boğaz'ın üzerine eğiliyordu, öyle ki pencereden ipe bağlı bir kova sarkıttığımızda deniz suyu alabilirdik. Ancak böyle su meseleleriyle uğraşmak benim için henüz çok erken, kaldı ki Boğaz sularını eksiltecek başka biri daha vardı. Bu bir kız kardeşti, üstelik artık adı da vardı –Maria; onun da gözleri Boğaz'ın maviliğine boyanmıştı. Ufacık, narin mi narin, hani hafifçe bastırınca çığlık atan taş bebekler gibi. Kız kardeşimle Boğaz kıyısında dünyaya gelmiş olmamız akla başka bir soruyu getiriyor: “Nasıl oldu da İstanbul'da doğdunuz?” Gerçekten, bu soruya açıklık getirmenin zamanı geldi.

GEÇMİŞİN SAYFALARINDA KISA BİR GEZİNTİ

Tarih de yazıyor, hatıralar ve hikâyeler de bunu teyit ediyor – Osmanlı unsuru oldukları dönemde İstanbul'da çok sayıda Bulgar yaşıyordu. Bu sayı özellikle Çiprovtsi [Çiprofça] İsyanından³ sonra, yani Batıdan herhangi bir yardım bulma umudunun tükenmesinden sonra artıyor. Nasıl olsa İstanbul sadece mesafe açısından değil, Bulgarların hayat tarzına da daha yakınmış. Bu bilinen şeyleri tekrar ediyorsam, bir halk bilgeliğini destur edindiğimden dolayıdır: Tekrar, öğrenmenin anasıdır. (Gereğinden fazla tekrarın da öğrenmenin üvey anası olduğunu unutmadan.)

Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu payitahtına akın etmesi özellikle de 19. yüzyılda hızlanıyor; bir ara sayı elli, hatta belki de altmış bine yükseliyor. O zamanlar istatistik tutulmadığından, şehirdeki Bulgar nüfusu net olarak bilinmiyor. İstanbul'a akın etmenin diğer nedenleri arasında, imparatorluğun uç bölgelerindeki büyük asayişsizlik de vardı. Özellikle de

3 Çiprovtsi İsyanı – 1688'de Bulgaristan'ın kuzeybatısında bazı Katolik yerleşimleri kapsayan cılız bir isyan girişimi.

18. yüzyılın sonuna ve 19. yüzyılın başına doğru Rumeli topraklarındaki eşkiyalardan dolayı huzursuzluk artmıştı. Balkanlar'daki Rus savaşları da önemli bir etkendi. Rus ordusunun çekilmesinden sonra Bulgar ahali eskisinden daha büyük haksızlıklara uğruyormuş. Nüfusun bazı kesimleri, sükûnet bulma amacıyla Rus askeriyeye ülkeden ayrılıp Rusya'nın güney topraklarına yerleşmek istiyorlarmış. Bu sürecin çok meşakkatli olduğu biliniyor. Kaldı ki Dibiç⁴ de bir defasında kendisini ziyaret eden bir Bulgar heyetine: "Eğer herkes Bulgar toprağını terk ederse, bir gün büyük ağabey [Rus] kimi kurtarmaya gelecek?" diye çıkmış.

İstanbul'a ayak basan her Bulgar arkasında eşini, çocuklarını, ebeveynlerini, en kıymetli yakınlarını bırakıyormuş. Zira bütün ailenin bu zorlu ve sancılı yolu aşması kolay olmuyormuş. Şehre yeni gelenleri ne idare, ne de onun yardımcıları olan bağınaz Rumlar kırmızı halıyla karşılıyormuş. Zira büyük şehre yavaş yavaş, ama ısrarla nüfuz eden Bulgarlar ticarete ve zanaatlarda olduğu gibi, kaba kuvvet gerektiren alanlarda da rakip olarak görülüyorlarmış. Bulgarların çalışmasını İstanbul Levantenleri pek sevmezmiş.

Büyük Güçler diye adlandırılan ülkeler payitahta şirket ve kurumlarının şubelerini açıyor ve buraya Osmanlı Devleti'ni iktisadi olarak fethedecek girişken insanlar gönderiyorlardı. Malum, iktisadi etki siyasi etkiye dönüşür. Fransız, İngiliz, Alman, Avusturyalı, İtalyan ve daha birçokları burada memleketin efendisiymiş gibi hüküm sürüyorlardı. Mahkemelerin, yerel yasalara göre en ağır kabul edilen bir suç işlenmiş olsa bile, yabancı tebaadan birini yargılama hakkı yoktu. Vergiler güya ödeniyor, ama bundan daha büyük bir kısım memurların cebine giriyordu.

Aynı manevi ve mali seviyede olmamasına rağmen, Bulgarlar canla başla, ısrarla, hedefe kilitlenmiş olarak, yorulmak nedir bilmeden çalışırlardı. Karşılaştırma pek yerinde olmayacak ama, Avrupalılar yoksul Türk ahalinin alın terini emerken, Bulgar tüccar, zanaatçı veya girişimci kendi yağında kavruluyordu. Bunların çok azı zengin olurken, çoğu ancak aile-

4 İvan İvanoviç Dibiç (Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch, 1785-1831) – Prusya doğumlu Rus general, feldmareşal; 1828-1829 Rus-Osmanlı Savaşı başkomutanı; kendisine 'Kocabalkan'ın Ötesine [Güneyine] Geçen' anlamına gelen Zabalkanskiy soyadı verilmiştir.

siyle geçinebileceği kadar bir kazançla tatmin oluyordu. Ailelerin çoğu da uzakta, Karacadağ'da⁵ veya Makedonya'daydı...

Rum Patrikliğinden kopma mücadelesine de sıra geldi; o patriklik ki milli bayrağının rengi olan mavi beyaza bürünerek Altın Boynuz'un kıyısına, Fener'e çöreklenmişti. Bulgarların mücadeleleriyle Bulgar mektepleri, okuma yurtları, cemiyetleri açılmaya başlamıştı. Rumun manevi boyunduruğundan sonra sıra siyasi kurtuluşa gelecekti.

İstanbul'a toplanmış olan on binlerce Bulgar doğdukları kasaba ve köylerdeki Bulgarlardan sayıca daha çoktu, ama buraya tepeden tırnağa yabancıydılar. Bu Bulgarlar kıymetli memleketlerinden uzaktaydı, yeni yılın ilk yılının ilk mayıs ayında Ortaköy'de doğan bendeniz gibi.

BÖYLE MÜREBBİYEYE CAN FEDA

El çocukları acele büyür ya, Bulgarların İstanbul'a akın etme sürecine hızlıca bir göz atıncaya kadar ben de büyüdüm. Hatta arada bir hastalanıyordum ve bir defasında neredeyse ölecektim. Hadise gayet sıradan, macera hikâyesine layık değil. Bana bakması için ebeveynlerim bir mürebbiye tutmuşlardı –yemeğimi yedirsın, göz kulak olsun, gezdirsın, oyalasın. Elli yaşını deviren Rum Manyo cılız bir kadındı; duldu ve yanında çocukları kalmamıştı artık –bunlardan ikisi ölmüş, ikisi gurbete düşmüştü. Bu yüzden beni kendi öz çocuğu gibi benimsemiş olacak ki annem ve babamla sürekli mücadele halindeydi. Ebeveynlerim bana yemek istediğim her şeyi vermiyorlardı; evden uzaklaşmamı sınırlandırıyor, toplu ığne, kibrit ve sivri nesnelerle oynamamı yasaklıyorlardı. Manyo ise göz ağrısı olarak kabul ettiği bendenize gizlice her şey için izin veriyordu, hatta ağarmış saçlarını çekmeme bile. Her tür şekerden uzak durmamı gerektiren bir hastalığa yakalandığımda bile mürebbiyem envai çeşit İstanbul tatlı ve lokumlarını gizlice ağzıma dolduruyordu. İyi ki Allah akli kısa kullarının yaptıklarını himaye ediyor.

Sadece büyümüyor, ama artık Bulgarca, Rumca ve Türkçe de konuşuyordum. Bulgarca'yı ebeveynlerim ve kız kardeşimle, Rumca'yı mürebbiyemle, Türkçeyi ise pazarcılarla konuşuyordum, zira Manyo beni pazara götürüyordu.

⁵ Karacadağ (Bulg. Sredna Gora) – Bulgaristan'da, Kocabalkan'ın hemen güneyinde ve ona paralel uzanan orta ölçekli bir dağ silsilesi.

Yürümeye başladığımda, önüme konulan nesnelerden kalemi tutmuşum.

“Kalem satacak” diye heyecanlanmış Manyo.

“Niye ille de satıcı?” diye itiraz etmiş annem. “Kalem üreten fabrikatör olamaz mı?”

Sadece babam farklı görüşteymiş ve pek heyecana kapılmadan:

“Gazeteci olacak,” demiş.

NASIL OLDU DA İSTANBUL’DA DÜNYAYA GELDİM?

İşte, yabancı yerde doğmamın nedeni de çözümleniyor –babamın gazeteci olacağıma dair tahminde bulunmasının nedeni, kendisinin kalem erbabı olmasından kaynaklanıyor. Heyecansız söylemesinin nedeni de, bu mesleğin ona epeyce baş ağrısı yaşatması. İşte, böylece İstanbul’da yaşayan bir Bulgar gazetecinin oğlu olduğum da anlaşıldı.

Babam İstanbul’a 19. yüzyılın sonunda, o zaman Şarki Rumeli’nin başkenti olan Filibe’den gelmişti. Yeni yüzyılın başlarında Bulgar Ekzarhlığı İstanbul’un Ortaköy banliyösünde bulunuyordu; bu “köy” kaderimize, daha geçen yüzyılda yürütülen kilise mücadelesiyle bağlı. Burada Bulgar Mektebi de, kadın hayır cemiyeti de, aktar da, meyhane de varmış. Zaten bunlar hep el ele gider, birinin bozduğunu diğeri yapmaya gayret eder.

Ekzarh Yosif⁶ ekzarhlıkta gazete yazıhanesiyle ve envay kançılar-yalarla yan yana kalıyordu. Eğer bilmeyen biri yatak odasına girse, yatılı okuyan bir ruhban okulu öğrencisinin odasında bulunduğunu düşünebilirdi. Bu mütevazı, hatta yoksul ortam ekzarhın tevazuu kadar, ekzarhlığın yoksulluğundan da kaynaklanıyordu. Dini kurumun kaynakları kısıtlıymış kısıtlı olmasına, ama yüce ruhani de salonları yumuşak kanepelerle doldur-

6 Ekzarh Yosif I – Lazar Yovçev dünyevi adıyla Kocabalkan’ın güney eteğindeki Kalofer Kasabası’nda doğuyor (1840). İstanbul’da aba ticareti yapan hemşerilerinin desteğiyle Fener Rum Mektebinde ve Bebek Katolik Kolejinde eğitim görüyor. Sorbonne Edebiyat Fakültesine kaydını yaptırıyor (1864), üç yıl sonra geçtiği Hukuk Fakültesinden mezun oluyor. Paris’te geçen beş yılın ardından döndüğü İstanbul’da Ticaret Mahkemesinde göreve başlıyor. Gazetecilik, tercümanlık ve ekzarhlık sekreterliği yapıyor. Ruhani oluyor (1872). Lofça Metropolitliğinde (1876), ardından da Vidin dini bölgesinde görev alıyor. Bulgar ekzarhı seçiliyor (24 Nisan 1877). İstanbul’da Bulgar Ruhban Mektebini (1892), Demir Kilise olarak bilinen Sveti Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesini (1898), Bulgar Hastanesini (1902) vs. faaliyete geçiriyor. Ekzarhlık merkezinin taşındığı (1913) Sofya’da hayata gözlerini yumuyor (1915).

maktan ziyade, Makedonya'daki ve Trakya'daki mektepleri sıralarla doldurmaya öncelik veriyormuş.

ORTAKÖY'ÜN SAĞI SOLU, ÖNÜ ARKASI

Ortaköy'ün havası nemli, temiz ve yumuşak olur. Aksi halde buraya bu kadar çok saray yaptırılır mıydı? Padişahın Yıldız Köşkü, keza paşa ve bey köşkleri. Ortaköy'den güneye, büyük şehrin yönünde bakınca, Beşiktaş kıyısına uzanmış Çırağan Sarayı çıkıyor karşınıza. Yakında, ağaçlar arasında, Türklerin Hayrettin Paşa adını verdikleri Barbaros'un türbesi, kuzeye bakınca da Kuruçeşme görülüyor; burada, efsaneye göre, Kolhis dönüşü İason ve Medea mola vermişler.

Karşı yakada Üsküdar görünüyor. Garından kalkan trenler Asya'nın uzun yollarına koyuluyorlar. Biraz daha beride, azgın yeşillik tacı altında masalsı Beylerbeyi Sarayı yatıyor. Süveyş Kanalı'nın açılış töreni için yola çıkan Fransız İmparatoriçesi Eugenia burada misafir ediliyor. İşte, Sultan Yavuz Selim'in, idareyi elinden alır korkusuyla oğlunu sürgün ettiği Çengelköy. Ancak hayatta kalan sürgün oğul tarihe Muhteşem Süleyman şeklindeki güzel adıyla geçiyor. O da, mukadderata teşekkür etmek için Boğaz'ın bu kısmında, takma adına layık bir bahçe kurdurmuş. Ağaçların yeşilliğinde, renkler ve mis kokular içinde boğulmuş, fiskiyelerin serinlettiği bir cennet köşesi.

Bu çiçek ormanına bakıyordu Ortaköy sakini, Boğaz suları üzerinden. Bu manzarayla bizzat Ekzarh Yosif gözünü ve gönünü dinlendiriyordu, arzuhallerden, günlüğünden⁷ ve yazışmalardan başını kaldırdığı anlarda. Ekzarhlık konutu Abdülhamid'in Yıldız Köşkü'ne yakın mesafedeydi. Burada padişahı, sadece onların sadakatine güvendiği için Arnavutlar koruyorlardı.

DAR SOKAĞIN GRİ DUVARLARI

[Yamaçla kıyı arasındaki] büyük saray avlusunu dar bir sokak ikiye ayırıyor, iki kısım arasındaki irtibat köprülerle sağlanıyordu. İki yüksek duvar arasındaki bu sokaktan geçerken insan korkuya kapılıyor ve can sıkıntısı çekiyordu –bu soğuk, gri, rutubetli duvarlar arasından gayet uzun bir mesafe yürünüyor; duvarların arkasında ne kadar kan aktıysa, o

⁷ Bulgar ruhani 1876'dan başlayarak hayatının son aylarına kadar (1913) düzenli olarak günlük tutuyor.

kadar da bal aktığı herkesçe biliniyordu. Saray mutfağı da yakındaydı, bu mutfakta genelde sabık sultanlar Abdülmecid ve Abdülaziz'in haremlerine, keza Abdülhamid'in hareminden ayrılan kadınlara yemek çıkıyordu. Hizmetçiler peşkirle örtülü ve pilav, kebab, kızartılmış tavuk, kadayıf ve baklava dolu tablalar taşıyorlardı.

EKZARHLIK MI, SEFARET Mİ?

Ekzarhlık konutu Ermeni Fındıklıyan'ın üç katlı evinde yer alıyordu; gönlünü Bulgarlara açan Ermeni, akçe konusunda asla ödün vermiyordu: “Evimde yüz yıl da kalsanız kirayı düşemem, çok borcum harcım var.”

Ekzarhlık binasında Manevi İşler Şubesi (Duhoven otdel), Mektep Şubesi (Uçilişten otdel), *Novini (Vesti)* gazetesinin yazıhanesi bulunuyordu. Büyük boyut dört sayfa çıkan gazetenin alt başlığı “siyaset, toplum, bilim, edebiyat ve maneviyat gazetesi” şeklindeydi; bir sayı, 20 paraydı.

Ekzarhlık binası canlıydı ve burada adeta hayat kaynıyordu. Bir keresinde Ermeni patriği ekzarhı ziyarete geldiğinde: “Ekzarh Efendi, siz burada koskoca sefaretsiniz,” demişti. Gerçekten de adı geçen dini kurumun itibarı yüksekti ve bu her şeyden önce Ekzarh Yosif'in sayesinde kazanılmıştı. Zatiâlileri her geçen gün Rum ahalinin bile saygısını kazanıyordu. Rumlar, memnun olmadıkları ismi lazım değil bir patriği alaşağı ettikten sonra, Fener'de: “Zitos o ekzarhos!”⁸ sesleri yükselmiş. Böylece Rumlar dürüst Bulgar din adamını ne denli saydıklarını göstermek istemişlerdi.

EKZARHLIKTA YANGIN

20. yüzyıl İstanbul'a sadece mayıs manzaralarını serpiştirmiyordu tabii ki. Aralık ayı başlarında bir Aziz Nikola Yortusu sırasındaymış. Her ne kadar bu şehirde sert kışlar nadir olsa da, bu satırların konusu olan o kış gecesi ortalık buz kesiyormuş; hafızalara kazınan ve yıllar sonra, “Böyle bir kış 50 yıl önce yaşanmıştı,” denecek kışlardan biriymiş. Tam da böyle “tarihi” bir kış gecesinde ekzarhlık konutu üzerinde alevler yükselmiş. Anında Ortaköy sokaklarında gece bekçisinin sesi yayılmış: “Yangın var! Bulgar Ekzarhhanesinde!”⁹

8 Yaşasın, ekzarh! (Yun.)

9 Metnin aslında cümle Türkçe olarak geçiyor, ardından Bulgarca tercümesi veriliyor.

Gece bekçisinin bütün gece dolaşma ve ucunda demir mızık olan değ-neğiyle kaldırıma vurma görevi vardı; bu arada da: “Bekçi! Saat üç buçuk...” diye seslenirdi. Bekçinin sesiyle birlikte çok sayıda köpek de havlamaya başlamış. Pencereler, odalarda yakılan gaz lambalarından yavaş yavaş ışı-mış. Bizim ev de aydınlanmış ve babam tam olarak giyinmeden ekzarhlığa doğru koşmuş ve az kalsın, artık kurtarma talimatları veren ekzarhla çarpı-sacakmış: “Evrakı kurtarın, zira evrak mobilyalardan daha önemli!”

TULUMBACI TAYFASI

Bulgarlar ve Bulgar olmayanlar da kurtarılabilecek olanı kurtarmak için alevlerin arasına atılmışlar. Daha sonra tulumbacı tayfası yetişmiş. Tulumbacılar, yangın çıkmasını bekleyen gönüllü itfaiyecilerdi; yangın duyulur duyulmaz hemen kurtarmaya koşuyorlardı, kurtarılanların bir kısmı sahibine verilirken, bir da kısmı onlara kalıyordu. Bu kahramanlar şehrin en alt katmanından –ya hapisten çıkmış, ya da hapse girmeye hazır-lanan– insanlardan oluşuyordu. Ayak takımı yani. İdare şehrin bir kısmını büyük bir kamu inşaatı için yaktığında, tulumbacı tayfasının burnunu bile dışarı çıkarması yasaklanmıştı.

İstanbul’daki Bulgar esnafının Kurtuluş’tan [Bulgaristan Emareti’nin kurulduğu 1878’den] önceki davası ne kadar temiz, ne kadar aydınlıktı. Bulgar esnafı da tulumbacı tayfası kurmuştu –Bulgar tulumbacılarıyla yukarıda andıklarım arasında ne büyük fark vardı. Büyük gayretlerle, boğazdan kısarak Fener’deki Bulgar kilisesi karşısına Bulgar Mektebi ve matbaanın yerleştirildiği metoh [papaz evi] inşa edildikten sonra şu soru gündeme gel-miş: “Ya Bulgarların ezeli düşmanı [Rumlar] metohu yakmaya kalkışırsa?” [Bulgar tulumbacı] tayfalar, yangın afetiyle mücadele için gerekli takımları metohun avlusuna yerleştirmiş –bir büyük tulumba, geniş ve uzunca lastik hortum, merdivenler. Su tankının üzerine bir aslan çizilmiş. Tulumba tay-fasından sorumlu 5-6 esnaf ara sıra prova da yapıyorlarmış, ama iyisi mi, gerçek bir yangını söndürmeye gerek kalmasın, öyle veya böyle Bulgarların kalbi zaten hararetle yanıyormuş.

Ortaköy Bulgarlarının fedakârca hareketleri sonucu ekzarhlıktaki yan-gın çabuk söndürülmüş. Ekzarhın talebi de yerine getirilmiş –Makedonya’dan

ve Trakya'dan binlerce Bulgar muallimin ve papazın adını ihtiva eden arşiv kurtarılmış. On yıllardır inşa edilen her şey.

KEM DİLLERİN FISILTISI

Yapılan soruşturmada Bulgar Ekzarhlığı'nın yakıldığı, yangının çıktığı saat ve hatta dakika tespit edilmiş, ancak kimin çıkardığını bulmasını polisten istemek gereksizdi, zira polis sultanın ve onun paşalarının hayatını korumakla meşguldü.

Kem diller tabii ki yangını çıkaranı fısıldıyorlardı: Ezeli bir düşman.

Karşınızda oyunu kuralına göre oynamayan bir rakip varsa, işiniz gayet zor olur. Pişmanlık duyması ve susması gerekirken, düşman matbuat Bulgar Ekzarhlığı'ndaki yangını farklı bir boyuta taşıdı. Neymiş? Bulgarlar, birtakım yazışmaları imha etmek için yangını kendileri çıkarmışmış; bu yazışmalar ekzarhlığa, Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerini sarsmaya yönelik bir suçlama yöneltilmesinin delili olabilirmiş. Bu suçlamalar çeşitli gazetelerde kelimesi kelimesine aynı içerikte, sanki Fener Patrikliği'nden çıkartılan bir sirküler gibi yayınlanıyordu. İmla işaretlerine varıncaya kadar örtüşen bu benzerlik, suçlamanın saçmalığını çok iyi gösteriyordu. Ekzarhlığın gündeminde ise şehrin kenarına¹⁰ taşınmak vardı.

YILDIZ!

Ortaköy'de Türk unsurun ağırlıklı olmasında Yıldız'ın da etkisi vardı. Padişah sarayı kıyı boyunca bütün güzelliği ve şanıyla uzanıyordu. Yıldız! Avrupa'da bu adın anılması, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve padişahı çağırıyordu. Sansür, gazetelerde yıldız kelimesinin kullanılmasına asla göz yummuyordu. Neymiş, Yıldız Köşkü'ne, yani padişaha imada bulunuluyormuş. Tabii ki baş neredeyse, bacaklar da ona yakın olacaktır. Padişaha en yakın paşalar ve beyler de kimisi köşkte, kimisi içlerinde şadırvanların şırıldadığı, Çin kameriyelerinin parıldadığı, en nadir çiçeklerin rengârenk açtığı avlularla çevrili köşklerinde yaşıyorlardı.

¹⁰ 1907'de Bulgar Ekzarhlığı Şişli'ye, bugün de bulunduğu binasına taşınıyor.

PERA'DA BİR BULGAR SÜLALE

KABRİSTAN SOKAĞI

Gazete yazıhanesi Galata'ya, matbaanın bulunduğu Kumbaracı Yokuşu'na taşınıncı Ortaköy artık babama cazip gelmedi. Eğer ailecek Pera Palas arkasındaki Bulgar Çarşısı'na, Kabristan Sokağı'na taşınırsa, yazıhane çok daha yakın olacaktı; anılan bu sokak dikine Haliç'e doğru salınıyordu, ama salınmak ne demek, adeta yuvarlanıyordu. Eski zaman bir evin üçüncü katından Kozma'nın şatosunu, başka bir pencereden de Haliç'in sularını görecektik. (Kozma'nın kim olduğu biraz sonra anlaşılacak.) Petit Champs Bahçesinden yükselen müziği de dinleyecektik; bu bahçede her akşam askeri bando valsler, polkalar, süitler¹ çalıyordu. Avrupa işi! Geleneksel şarkılar da ihmal edilmiyordu. Bir arka avludan, yere dikili mezar taşlarıyla Türk mezarlığı da görünüyordu; mezar taşları gelecekte yapılacak bir inşaatın kolonlarını andırıyorlardı.

KOZMA ÇOPARİNOV'UN İLK BİRA FABRİKASI

19. yüzyılın ikinci yarısında Panagyurişte [Otlukköy] doğumlu Kozma Çoparinov yoksulluktan kurtulmak amacıyla İstanbul'un yolunu tutmuştu. Büyük şehirde kazandığı, ayrıca kendisine miras kalan bir malın satışından sağladığı parayla İstanbul'daki ilk bira fabrikasını açmayı başarmıştı. Bu içecek İstanbullu için tamamen yabancı olmasa da, yine de yeni ve moda sayılıyordu ve iyi kabul görmüştü. Ancak hakikat şunu da belirtmemi gerektiriyor ki bu işte sadece Kozma'nın değil, ama biranın krallığı sayılan Münih'ten getirilen bir Alman'ın da payı vardı. Bu Alman daha çok ilk adıyla anılıyordu: Rudolf.

Geniş yüzü, çevik hareketli ve gür sesli Kozma, Levanten hayatının gerekli kıldığı şartlara çabuk uyum sağlamış. Elbette ki ticari işlerinde, kandırmaktan utanmayan ve çekinmeyen bir ortamda mücadele etmek ve ayakta kalabilmek kolay olmamış. Voynugan ocağı Otlukköy'de dünyaya gelmiş

1 Süit – Aynı tonda yazılmış şarkı biçimindeki dans müziği.

olması da önemli bir etkenmiş. Değil mi ki Otlukköy'e Türk giremiyormuş? Değil mi ki her yıl Otlukköy Edirne'ye ve İstanbul'a padişah saraylarında seyis olarak hizmet vermeleri için delikanlılar gönderiyormuş? Davulla, püs-külle, türkü ve tehditlerle... Bu delikanlılar İstanbul'un Yahudi mahallesinde, Yahudiler İsa'yı çarmıha geldikleri için maraza çıkarıyorlarmış.

Kozma fabrikasının önüne büyük bir bahçe açmış; bahçede bira ve ünlü Alman francalası sunuluyormuş, tabii ki kuru kuru değil, ama taze, yeni yeni kızartılmış barbunya balığı veya ince kesilmiş mis gibi lakerdayla. Uskumru ve bütünüyle maydanoz suyuna batırılmış çirozla da niye olmasın?

Müşterisi eksik olmayan bahçe, son sandalyesine kadar doluyormuş, ancak burada en çok Bulgarlar buluşuyor, ücra yerlerden gelmiş olsalar da birbirlerini yakın akraba gibi hissediyorlarmış. Ağızlarına bağlı olarak "Bira içeceğim" cümlesini 'şte', 'ke' veya 'çe'² ile kurlmaları onları ayırmıyor, beraber bira içmelerine ve kadeh tokuşturmalarına engel olmuyormuş. Tabii ki bizim İstanbullular bunu çok sık yapmıyorlardı, zira öyle saçıp savurmayı seven insanlardan değildiler. Yine de elde bir kadehle de olsa buraya sıra özlemiyle ve memlekette bırakılan sevgili yakınlardan haber almak için toplanıyorlarmış. Zanaatçısı, küçük esnafı, sütçüsü boğazından kısarak ailesine para gönderiyormuş. Daha hali vakti yerinde olanlar ise göze gelmesinler, dedikoduya meze yapılmasınılar diye buraya nadiren geliyormuş.

İSTANBUL USULÜ BİR AİLE

Göl kenarındaki Doyran'da [Doyuran] doğan babam halis Bulgar soyundan geliyordu – hem Doyranlı olan ana baba tarafından, hem de dede ve atalarından. Ancak baba tarafından Prilepli [Pirlepe], ana tarafından da Otlukköylü olan annem Vızkresia (Anastasia, Sia), daha karmaşık bir akrabalık hikâyesine sahipti. Kız kardeşleri, keza biricik kardeşi de yabancılarla karışmıştı. Bu husus İstanbul'da sıradan bir şey olmasının ötesinde, bilakis tam da İstanbul'a has bir durumdu, bu kozmopolit şehirde sıradan bir kan karışmasıydı: Bulgar erkekler Rum kadınlarla, Rum erkekler Bulgar kadınlarla, yine Bulgar erkekler Ermeni kadınlarla, birtakım karışık Levanten

² Bulgarcada, şimdiki zamandaki filin önüne getirilerek gelecek zamanın oluşturulduğu 'şte' parça-cığı bazı ağızlarda 'ke' veya 'çe' şeklinde kullanılıyor.

kadınlarla evleniyorlardı ve tersi –Levanten erkekler de Bulgar kadınlarıyla. İstanbul’da doğduklarına göre kendileri de bir o kadar karışık olan Ruslarla, İngilizlerle, Fransızlarla da sıkça evlilikler yapıyordu.

Velika (Rumların ısrarla Lambrini dedikleri) ve Katina teyzelerimin kocaları Rumdu, hatta eniştenin biri azılı Rumdu. Maria Teyze bir Hırvatla, Petir Dayı ise Ermeni kızıyla evlenmişti. İşte size eksiksiz bir İstanbul.

RUDOLF’UN BUĞULU BAKIŞI

Bu arada Rudolf sadece usta bir bira üreticisi değilmiş. Erkekler onu büyük kupalara doldurduğu köpüklü biradan, Kozma’nın kızı Angeliki ise kalbini dolduran buğulu bakışından dolayı seviyormuş. Lafin kıyası, Angeliki Alman’a kalbini kaptırmış. Kendine layık koca bulamadığından değil, zira fabrika sahibi Kozma’nın kızını kim almazdı ki? Adını taşıyan bira da artık ünlenmeye başlamış, bu arada kız da güzeller güzeliymiş.

Eşini kaybetmiş olan Kozma, ailenin bir kişiyle daha büyümesini seve seve kabul etmiş; müteveffa eşinin boş duran sandalyesinin dolmasının zamanı gelmiş. Düğün, hem yüreği geniş, hem de kesesi derin olan insanların düğünü gibi yapılmış –yüzlerce misafir gelmiş, Bulgar olduğu gibi, her milletten ve dinden İstanbullu.

Kozma marka bira ise gittikçe daha köpükleniyormuş.

KOZMA’NIN EVİ

Kozma’nın ortası şadırvanlı koskoca bir bahçesi vardı; hatta hizmetçileri için yatakhane, at ahırları, çamaşırhanesi bile... Birahaneye komşu olan bu avluda, Arap üslubunda birkaç ev de yükseliyordu; biri Kozma’nın kendisi için, biri Angeliki ve Rudolf için, üçüncüsü ise... İşte böylece Kozma’nın sülalesinin devamına da, oğlu Vladimir’e geliyoruz. Adını kimsenin anmadığı ve herkesin “Madam” diye hitap ettiği şu Fransız kadının kocası. Küçükçe bir ev daha vardı, ikinci ve daha genç oğlan Sava için. Olağanüstü yakışıklılığından dolayı Sava bekâr kalmış, evlilik davetlerinden ve kadınların hülyalı bakışlarından o kadar şımarmıştı ki kendine bir eş seçememişti.

Kozma’nın ikinci kızı Anastasia şehrin banliyösünde, Şişli’de yaşıyordu; ekzarhlığa, Bulgar Hastanesine, Ruhban Mektebine yakınlığından

dolayı buraya epeyce Bulgar yerleşmiş, böylece İstanbul'da bir Bulgar mahallesi daha oluşmuştu.

Kozma'nın yemek odası onlarca kişinin karnını doyurduğu bir lokanta büyüklüğündeydi. Etrafında önemli insanların oturduğu ve hayati toplantıların yapıldığı geniş bir masa büyük salonun bir ucundan öteki ucuna uzanıyordu. Renkli kaplanmış duvarlarda sülalenin müteveffa ve hayattaki üyelerinin portreleri asılıydı; portreler ünlü İstanbul fotoğrafçıları Grand Rue de Pera, No 439'da bulunan Sebah ve Jolie'de çekilmişlerdi. Bu kapı numarasından, İstanbul'un Avrupa yakasını boydan boya kesen cadenin ne denli uzun olduğunu da anlayabilirsiniz.

Duvarlar Bulgar çarlarının, daha da önemlisi Kozma'nın kıymet verdiği çete elebaşlarının portreleriyle süslüydü. Buna nasıl cesaret ediyordu? Rudolf'un Kozma Çoparinov'un evine ayak basması bu eve bir dokunulmazlık zırhı kazandırıyor, zira Rudolf kayserin tebaasıydı. Bundan dolayıdır ki duvardaki bu kutsal simaların yanında bira severlerin fahri başkanı II. Wilhelm'in sureti de bulunuyordu. Ancak Kozma kayserin yarım santimetre yükseğine de olsa Rus imparatorunun portresini asmıştı.

GÖZ YAŞARTAN NAĞMELER

Kanarya kafeslerinin, gün ve gecenin her yeni saatini haber veren guguk kuşlu saatin de eksik olmadığı bu melodram ortamda büyük bir piyano gün boyunca madam tarafından işgal ediliyordu. Beyaz parmaklarıyla okşadığı tuşlardan Fransız şarkılarına özgü, insanın ruhunu okşayan notaları çıkartıyordu, bu notalar aynı zamanda insanların gözleri yaşartıyordu.

Madam bir seyyar Fransız kumpanyasından peyda olarak İstanbul'a gelmişti. "Peyda olma," özellikle de zarif bir Fransız kadını, üstelik de bir aktrisi kastediyorsa ifadesi biraz kaba da olsa bir gerçeği yansıtıyor. Madam tam anlamıyla bu kumpanyadan peyda olmuş ve kaderin eleğinden bu şehre dökülmüştü. Şehrin Avrupa yakasındaki çok sayıdaki Avrupalıdan gayet sıcak kabul gören yabancı tiyatro kumpanyaları İstanbul'da sıkça sahne alıyorlardı. Düşünsenize, Sarah Bernhardt

3 Sarah Bernhardt (1844-1923) – Efsanevi Fransız kadın tiyatro oyuncusu.

bile misafir olmuştı bu kente! Konser salonu Odeon Tiyatrosu diye geçiyordu, her ne kadar bu adı taşıyan bir tiyatro topluluğu olmasa da. Odeon, tabii ki Grand Rue de Pera'daydı, başka nerede olsun? Bir ara seyyar operaya da kapılarını açmış ve madam bu operada kötü yazgılı Butterfly rolünü oynamıştı.

Sadece madam değil, ama aynı adı taşıyan operadan dolayı Madam Butterfly da olan bu aktrisin adını açıklamanın zamanı geldi: Sophia Doren. Osmanlı payitahtındaki gazeteler, üstün yetenekli bir şarkıcı olduğunu temin ediyorlardı. Gazetelerin doğruluğu ve samimiyeti konusu tartışılabilir, ancak bir husus tartışma götürmüyordu: Vladimir Çoparinov bu sevimli aktrise sırlıslıklam âşıktı.

Vladimir art arda yedi akşam bu aktrisi dinlemiş ve herhalde gözlerini de üzerinden ayırmamış, ama yine de onu dinlemeye ve temaşaya doyamamış. Operanın yola çıkma zamanı geldiğinde de, salonun yarısının biletlerini satın almış, yeter ki Sophia Doren'i bir akşam daha İstanbul'da tutabilsin. Ancak Kozma Çoparinov'un oğlu ve ortağı bile olsan her akşam tiyatro salonu kapatılmıyor. Başka bir çalım daha gerekiyormuş ve Vladimir de buna başvurmuş – Sophia'ya elini ve kalbini teklif etmiş.

Bunu duyan baba başını elleri arasına almış: “Damat Alman, gelin Fransız. Yahu nereye gidiyor benim Otlukköylü ataerkil soyum?” Tam, ama tam da İstanbul usulü bir aile. Eğer Sava yakışıklılığıyla şan sahibiyse, Vladimir de kor gibi bakışlarıyla can yakıyor; sesiyle de aynı anda hem okşuyor hem emrediyormuş. Bu Balkan erkeğinin narin Fransız fidanını etkilememesi mümkün olamazdı. Kaldı ki yıldırım aşkı tahlile gelmez – Sophia, Şarkta bir yerde rastladığı, bağrından çıktığı halk gibi gizemli, hem gözleri hem de kalbi okşayan şövalyeye, bu adam gibi adama tutulmuş.

Böylece Sophia Doren bu dürüst ve sağlam erkeğin kalbindeki yerini almış ve ataerkil bir ortamda neredeyse her akşam piyanonun tuşlarında ruhunu dinlendirmeye başlamış.

UZADIKÇA UZAYAN MASA

Yeğeni olan annem Sia'yı çok seven Kozma'nın evleri geniş avluya öyle uyarlanmıştı ki bir değil on ve daha fazla misafirin yatıya kalması bile

diğerlerini sıkıştırmıyordu. Gıcırdayan ahşap döşemeden ilerleyerek misafir bekleyen çok sayıdaki boş odaya geçiliyordu.

Başka masaların eklenmesiyle daha da uzayan yemekhanede de bir sıkışıklık hissedilmiyordu. İsviçreli ve Rum hizmetçi kızlar durmadan çeşit çeşit mezeyle dolu tablaları taşıyorlardı. Soğuk duziko, sıcak çorbalar, küçük barbunyadan devasa ıstakoza kadar balıklar ve deniz ürünleri, Ayvalık zeytinyağında yüzen imambayıldı veya İstanbul enginarı, balığın yanına beyaz Paşalimanı şarabı, et yemeklerinde kırmızı şarap, üstün kaliteli bira ise genelde kadınlara getiriliyordu. Tatlılar arka arkaya sunuluyordu –baklavalar, revaniler, kadayıflar, sütlaçlar, renk ve mis karşımı meyveler... Sıcak mis gibi bir kahve de ziyafeti taçlandırıyordu. Ancak erkekler hemen dağılmıyorlardı, zira kahveden sonra görgülü insanlar biraz kanyak ihtiyacı duyuyordu, hele de ünlü, üç yıldızlı Yunan Metaxa markasıysa, değme keyfime.

“Fransız kanyağı bitti mi yoksa?” diye soruyordu madam.

“Bizde hiçbir şey hiçbir zaman bitmez,” diye cevaplıyordu, ev sahibi onuru zedelenen Vladimir, “belki aşktan gayrı.”

“J’ai t’aime!⁴ Bu sevgim hiçbir zaman bitmeyecek!” diye heyecanla vurguluyordu Sophia. Mavi gözleri, omzuna kadar salınan sarı saç örgülerini neredeyse tutuşturacak kıvılcımlar saçıyordu.

Vladimir kendini sadece babasının oğlu değil, ama ortağı olarak da hissediyordu. Yoğun çalışmasını sermaye olarak hesaplıyor ve tiyatro salonu biletlerini satın alma veya Sophia’ya, ayakkabılarıyla meşhur Milano’dan ayakkabı getirme gibi bazı aşırılıkları kendinde hak görüyordu. Diğer hesap kitap işlerinde, anlaşmalarda ve üretimde ayağını sağlam basıyordu, bir Karacadağlı Bulgar gibi, bütün sülalesi gibi. O yüzden babası ona gönül koymuyordu, zira bu varıl köprüye sıfırdan tırmandığını, zor günler geçirdiğini unutmuyordu. Varsın gençler hayatın tadını çıkarsınlar. Hep böyle iyi niyetli bir yaklaşımla işçilerine de daha dolgun maaşlar veriyor, bu yüzden de fabrika sahibi bazı arkadaşlarından azar işitiyordu: “Cher ami,⁵ çok şımartıyorsun bu işçi takımını...”

4 Seni seviyorum! (Fr.)

5 Sevgili dostum! (Fr.)

Kozma'nın evinde de çevresinde de Fransızca konuşuluyordu. İmparator III. Napolyon zamanında Fransa manen Osmanlı İmparatorluğu payitahtını ele geçirmeyi başarmıştı –Fransız liseleri, Fransız mağazaları, Fransız tiyatroları, çeşit çeşit kurumlar Fransa'nın dilini baskın kılıyorlarmış. İmparatoriçe Eugenia sayesinde Padişah Abdülaziz de bu dile âşık olmuş. İmparatoriçenin, Süveyş Kanalı'nın açılışına giderken uğradığı İstanbul'da Beylerbeyi Sarayı'nda kalışı Osmanlı İmparatorluğu tarihinde bir altın sayfa oluşturuyordu. Öyle ki büyük şehrin kavşaklarındaki zaptiyeler bile Fransızca homurdanıyorlardı: “Mosyo, mosyo... Par isi! Ey, madam, gel burda be! Pardon!”

Bir tek Rudolf bu Fransızca istilasına kapılmıyor ve yemek sırasında aralıksız kendi “Danke!” ve “Bitte!” sözcüklerini kullanıyordu. Ne ki bu husus onun bohem ve şakacı, İstanbul ağzıyla söylenmesi gerekirse aslında bir zevzek olmasına engel olmuyordu. Büyük bir Berlin mağazasından çeşitli oyuncaklar getiriyor, bunlarla yemek sırasında, özellikle de çocuklara eğlenmeler çıkarıyordu. Masa örtüsünün altına lastik bir hortum koyuyor ve onu gizlice iki parmağıyla sıkıştırarak yanında duran birinin tabağını zıplatıyordu. O kişi de hemen avizeye bakıyordu, zelzele mi oluyordu yoksa?

“Tremblement de terre!”⁶ diye bağırırmıştı endişeyle bir keresinde madam, ancak ikinci defasında artık bu numarayı yemedi ve sadece muzipçe korkutulan kişiyi izliyordu.

Kız kardeşimle bendeniz ise salınan sandalyeye oturuyor ve merakla karşımızdaki ünlü Pera Palas'ın önündeki kadın ve erkek hareketliliğini izliyorduk.

Piyanodan madamın nağmeleri yükseliyordu: “J'ai attendre tous jours...”⁷

Hademe Kliment'in Emanete İhaneti

Hani bir laf vardır, para, parayı sever diye. Bu laf öylesine, gelişigüzel söylenmiş değildir, halk bir şeyler söylese, laf olsun diye söylemez;

6 Deprem. (Fr.)

7 Seni her gün bekledim. (Fr.)

ne rüyasında görmüş ne de uydurmuştur; bir şey dediyse, başından geçtiği için demiştir.

Parayla ilgili bu bilgelik Angeliki'nin ve Kozma Çoparinov'un mülkünün bekçiliğini yapan Kliment'in kaderini de çizmişti. Fabrikanın, manastır gibi evin, büyük avluların müstemilatlarla dolu olduğu yerde bir bekçi olmadan da olmazdı. Bu herhangi bir bekçi değil, ama sağlam kaslı, çelik sinirli, temiz kalpli ve sadık olmalıydı.

Kliment tam da böyle biriydi. Ohridli [Ohri] köklü bir sülalenin filizi olmasına rağmen, İstanbul'da, gurbetçi bir ailede doğmuştu. Okulda başarılı olamayınca Otlukköylünün zengin evinde hademe olarak bulmuştu kendini. İkisi de Bulgar, hem de iyi Bulgardı, neylersin ki biri zirvede, ötekisi de dipteydi. Kozma Çoparinov, Kliment gibi yüz civarında elemana sahipti, oysa zavallı bekçi kalbinin yüzde birine sahip olma hakkından bile mahrumdu, zira gözü Angeliki'ye kaymış ve böylece kaderini de çizmişti.

Angeliki, yaşına göre daha irice olan bu 20 küsur yaşındaki, gözleri parıldayan, sağlam basan, dik yürüyen, görseniz fabrikanın sahibi sanacağınız bu mağrur, çelik kaslı ve temiz kalpli delikanlıyı beğeniyormuş.

Sadık biriydi Kliment ve Kozma Çoparinov'un evini ve mülkünü korumak için gözünü kırpmadan canını feda edebilirdi, ancak gel gör ki sadakatin de türleri vardı. Kliment, çorbacısına kızını beğenmeyecek kadar sadık olamaz, kızı sevmekten kendini alamazdı. Efendisi Kozma'nın emanetine ihanet ettiğinden dolayı kendini acı acı suçluyordu, ancak gönül ferman dinler mi?

İlk başlarda Angeliki Kliment'in dışa vuran duygularını hafife alıyordu. Sonra o da daha dikkatli baktı delikanlıya –bu gerçek bir erkekti, babasının ona telkin ettiği hani şu köpük üreticisi Rudolf'tan çok daha fazla. Ancak rüyada bile bunu düşünmenin imkânı yoktu –fabrika sahibi Kozma Çoparinov seviyesinde birinin kızı, Kozma Çoparinov'un mülkünün bekçisiyle evlensin? Gözüyle görse bile inanmazdı buna insan –böyle bir hadise bütün şehirde konuşulurdu, o da homurtuyla: İşler oraya mı vardı ki madam bir hademeyle izdivaç etsin? Bu olay değil, doğrudan skandal olurdu. Kozma'nın ticari hesaplarını da etkilerdi.

Bu düşünceler Angeliki'den ziyade babasının düşünceleriydi. Zira kız babasına açıldı, yo, yo, rızasını istemek için değil, hayır, o böyle bir rızanın hiçbir zaman çıkmayacağını pekâlâ biliyordu, ama en azından akıl danışmak istiyordu. Şimdi Kozma onun için hem baba, hem anaydı. Bir yerlere uzaklaşsa mıydı az zaman için, hiç değilse bu Ohrilinin kalbindeki yangın sönünceye kadar? Acı sözlerle ona haddini bildirse miydi, yoksa kız kardeş edasıyla suhuletle ve sükûnetle bu sevdadan vaz geçmesini mi telkin etseydi?

Kliment sağlam ve yakışıklı olduğu kadar zekiydi de –neylersin ki kalp akli anlamaz, ama delikanlının kafası boş değildi. Bu işin olmayacağı-nın ve sadece kötülük getireceğinin farkına vardı. Geriye aklın hükmettiği kararı hayata geçirmesi kalıyordu –kayboldu gitti.

Angeliki ancak o zaman bu dürüst delikanlıyı ne kadar çok sevdiğini anladı, hayatta kolay kolay rastlanamayacak bir insan. Ne olmuş yani fakirse? Etrafında ne kadar çok varıl insanın mutsuz ve ne kadar fakir, ama gönlü zengin insanın huzur içinde yaşadığını görmüyor muydu? Mesela Kozma'nın büyük mülkü etrafında küçük evlerde yaşayan hizmetçiler?

Daha sonra Kliment'in bir çeteye katıldığı duyuldu.

DÜĞÜN

Kozma, memlekette genç gelin olarak bıraktığı kız kardeşi Paraskeva'nın dul kaldığı haberini alınca, gelecekte ona iyi hayat şartları yaratmak adına kız kardeşini İstanbul'a getirmişti. Bu arada boylu poslu, sağlıklı ve akli başında bir Bulgar herkesin dikkatini çekiyormuş. Çok geçmeden Kozma, büyük payitahtta usta bir kürkcü, cemaat içinde de bilinen ve tanınan biri olan Konstantin Gruev'i sevmiş ve saymış. Sevgi ve saygı bütünsel bir duygudur, zira sadece sevgi yeterli bir değer değildir, tavuk da civcivlerini sever sevmesine. Böylece iş düğüne dayanmış, hem de nasıl bir düğün! Geleneksel Bulgar düğünü, hem de nerede – insanların dört gözle bir eğlence olsa da kurtlarımızı döksek diye bekledikleri İstanbul'da. Hele ki bu eğlencenin hesabı başkasına kesiliyorsa, değme keyfime.

Kozma düğüne hemşerilerini, hani şu içmeyi ve türkü söylemeyi o kadar çok seven genç voynuganları⁸ davet etmiş. Engin bahçeye uzun sofralar kurulmuş ve voynugan hayatı için yakılan türkülerin nağmeleri yükselmiş.

Otel Değil, Sanki Dokunulmazlık Zırhı Kuşanmış Bir Sefaret

İstanbul'un Avrupa yakasında birçok sokak ezelden beri yabancı adlar taşıyordu. Mesela ana caddenin adı Grand Rue de Pera idi ve Cadde-i Kebir şeklindeki Türkçe adı ikinci sırada geliyordu. Bu büyük caddenin ikinci bir kolu vardı, o da yabancı bir ad taşıyordu –Boulevard de Petit Champs. Hatıralarımın bu kısmında işte bu cadde üzerinde dolaşacağız.

Anılan caddenin, dikliğiyle adeta ürküten ve Altın Boynuz'un kıyısına doğru aşağı salınan Kabristan Sokağı'yla [Meşrutiyet Caddesi] köşe oluşturduğu yerde, sanki yabancı ve kibirli bir fatih gibi bütün heybetiyle Pera Palas oteli yükseliyordu. Bu otel tamamen yabancı bir topraktı, deyin ki dokunulmazlık hakkıyla donatılmış bir sefaretti. Kare şeklinde ve dış yüzeyi süslü bu binanın beş-altı katında beynelmilel heyetler, banka ve ticari şirket temsilcileri, hatta özel olarak gelen devlet adamları bile kalıyorlardı.

Savaşlardan sonra galip Büyük Güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'na uyguladıkları kapitülasyonlar gereğince şehrin Avrupa yakasında yüzlerce yabancı banka, fabrika ve mağaza kendi şubelerini açmışlardı. Dini kurumlar da bundan geri kalmıyorlardı –Katolikler, Protestanlar vs. burada temsilciliklerini faaliyete geçirmişlerdi. Bunlar Bulgarların canını az mı sıkmışlardı bağımsız kilise mücadelesi sırasında? Bulgarlara, Fener Rum Patrikliğinden ayırarak yular takmak; hatta onları sadece Fener Rum Patrikliğinden değil, ama bütünüyle Ortodoks Hristiyanlıktan koparmak istiyorlardı. Öyle ki Ortodoks tanrısına değil de Roma Katolik, Anglikan ve kim bilir daha başka hangi tanrıya ibadet etsin. Yeter ki kendi tanrısına kul olmasın.

Tuhaf Bir Rus Prens

1896'da Rusya İmparatorluğu'nun başkenti St. Petersburg'da, Nevski, No 45 adresinde bir denizcilik şirketi kurulmuş. Şirketin kuruluşu haklı ola-

⁸ Bulgarcada asker anlamındaki 'voynik' kelimesinden türetilen voynuk (veya voynugan), Osmanlı döneminde Rumeli'deki Hristiyanlardan oluşturulan askeri teşkilata verilen addır.

rak şaşaalı bir tören eşliğinde yapılmış, zira bu şirket sayesinde Rus gemileri neredeyse her gün uzaklara demir alacak ve uzaklarda demir atacakmış.

Kabarık etekli ve flora ve fauna müzesi olarak da kullanılabilecek, üzerlerine envaı çiçek ve kuş türlerinin işlendiği şapkalı madamlar dikkatleri üzerlerine çekmek için adeta yarışıyorlarmış. Büyükler arasına, şimdiden zengin olmak üzere eğitilen ipek elbiseli küçük kız ve erkek çocuklar da sokuluyorlarmış. Orkestra ise alabildiğine Viyana valsleri, polkalar, mazurkalar çalıyormuş.

Törenin odağında, bol pomatlı saçları, monoklu ve yüzüklerle süslü parmaklarıyla bir erkek züppe örneğini oluşturan Prens Ferdinand İzvonskiy bulunuyormuş. Hani çar saraylarında peyda olan şu Almanlaşmış Ruslardan veya Ruslaşmış Almanlardan, sıradan bir Rusa kıyasla, kendisine benzeyen bir Fransıza veya İngilize çok daha büyük yakınlık hisseden soysuzlardan biri. Prens, uzak St. Petersburg'a dünyanın her yerinden insanlar getirmişti; bunları hizmetçileri aracılığıyla Marsilya, Hamburg, Pire veya İstanbul limanlarında sanki at seçer gibi seçmişti. Yeni şirketin müdürü olan Prens İzvonskiy ticari amaçlarının gerektirdiğinden dolayı değil, daha çok keyif için yolculuk ediyormuş. İşte, şimdi de bu amaçla yola çıkmaya hazırlanıyormuş.

Şirket ortaklarının kabul ettiği faaliyet alanı genişti –gemiler birçok denizde yüzeceklerdi. Bir yurtdışı hattı Odesa'yı İstanbul, Smirna [İzmir] ve Pirea [Pire] üzerinden Aleksandria'yla [İskenderiye] bağlayacaktı. Başka bir hat Mitilini [Midilli], İzmir, Rodos, Hios [Sakız Adası], Aleksandreta [İskenderun], Tripoli [Trablus], Beyrut, Hayfa, Yafa ve Port Said arasında mekik dokuyacaktı. Üçüncü bir hat Solun [Selanik], Aton [Aynaroz] ile Burgaz ve Varna limanlarını, dönüşte ise petrolüyle zengin Batumi'yi [Batum] kapsayacaktı. Başka bir sefer ise –Trapezund [Trabzon], Samsun, İneboli [İnebolu]... Cibuti, Aden, Kuveyt vs., vs. uzak limanlara da demir atacaktı. Yeni şirketin onlarca şehirde şubeleri açılıyor, prensin açgözlülüğü, ufkunu Amerikan limanlarına doğru da genişletiyordu.

İzvonskiy, İstanbul şubesini bizzat açacaktı. Kaldığı Pera Palas Oteli'nde bir sürü yardımcısı ona refakat ediyordu –biri cilalı ayakkabılarını çelimsiz ayaklarından çekmek için; başka biri önemli evrakı imzalarken

mürekkebi önüne sürmek; üçüncüsü, prensin sadece altına imza attığı bu önemli evrakı kaleme almak; apayrı bir başkası yarım silindir şapkasını ve sapı engerek yılanlı bastonunu ona uzatmak için. Yine başkalarının gözüyle, eliyle ve ayaklarıyla o İstanbul vapur acentesinin çalışmasını teftiş ediyor ve yine başkasının emeğiyle başkalarının emeğini satın alıyordu –İstanbul köprülerinin altında yatan avarelerin köle emeğini.

Köprüler diyorum, zira İstanbul önünde Boğaz suları iki yöne ayrılıyor, bir kolu Marmara Denizi'ni oluşturmak için doğuya, diğer kolu da Haliç'i oluşturmak için batıya uzanıyordu. Daha Bizans çağında bu haliç Hrisoskeras [Altın Boynuz] diye adlandırılmıştı. “Boynuz,” boynuzun biçimini andırıldığından; “altın” ise, bolluktan geliyordu. Sadece bir şeye açıklık getirilmemişti –kimin bolluğu? Şu kesin ki Altın Boynuz’un köprüleri altında yatanların bolluğu değil.

Petit Champs: Pera Palas'ın Akciğeri

Kendi bahçesi olmayan otelin akciğeri Petit Champs adındaki şehir bahçesiydi; kim bilir hangi girişimcinin cebini doldurmak ve avamın girişini olabildiğince kısıtlamak için buraya bir kuruş ödeyerek giriliyordu. Yuvarlak bir çiçek tarhı Levanten kadınların en sevdikleri dolaşma yeri idi, banklarda, sanki vitrin mankeni gibi bunlara oturmuş Levanten erkekler uyukluyordu. Bu bahçede İstanbul'un Rum kadınları ile Ermeni, Yahudi, Suriyeli, Mısırlı, Lübnanlı ve tüm bunların karışımı olan kız kardeşleri sadece kendilerini dolaştırmıyor, ama seyyar Fransız tiyatro kumpanyası tarafından burada temsil edilen oyuna göre değişen modern giysilerini de dolaştırıyorlardı –fıçıya benzer çemberli etekler, harem şalvarları vs.

Sinematograf

Yine bu bahçede Pathe Kardeşler sinematograf gösterileri de yapıyorlardı; perdenin bezi bir yaşındaki çocuğun cılız bacakları gibi titreşiyordu. Sinema da henüz bebeklik dönemindeydi. Salonun mimarı, alanında yeterince olgunlaşmış biri olacak ki zeminde kademeler oluşturmuştu; bu sayede seyircinin, önünde oturanın şapkasını veya sanatsal biçimde yükseltilmiş saçlarını değil, ama sahneyi görmesi sağlanıyordu.

Salonda rahat etmeye ve hoşça vakit geçirmeye sadece küçük satıcı tayfası engel oluyordu; bunlar seyircilerin dizleri arasında sürekli dolaşarak akla gelebilecek her türlü şekerli içeceklerle çekirdek ve badem türünden atıştırmalıklar, hatta helva ve dondurma bile satıyorlardı. Halkın bunları şapırdada şapırdada yemesi orkestranın sesini bile bastırıyordu. Herhalde bundan dolayı iki orkestranın sesi aynı anda duyuluyordu –sinemanınki ve Petit Champs Bahçesi’nden gelen askeri bandonun trompetleri ve davulları.

Bu akşam ise sesli film gibi yeni bir şey gösterilecekti. Paris’i sel basmıştı ve Pathe Kardeşler, “Bay Jojo’nun Melon Şapkası” ile “Erkek ve Kadın Nişanlı” filmlerinin yanı sıra sel hakkında da bir film çekmişlerdi. İstanbul sinemasının sivri zekâlı mimarı bu filmin gösterimi sırasında coşkun suların sesini aksettirecek bir şadırvan kurmuştu salona. İşte, film başlıyor, Sen Nehri’nin suları şehri basıyor; insanlar çatılara tırmanıyor, cankurtaranlar boğulanları sudan çekiyor, seyirciler ahlıyor ohluyor. Türkçe, “Aman zavallılar...” nidaları da duyuluyor. Ancak öyle bir şey oldu ki seyirciler de “zavallı” durumuna düştüler. Şadırvanın nasıl kurulduğu bir sırdı, ancak fırtına sularının aniden salonu bastığı da apaçık ortadaydı. İnsanlar kendilerine gelinceye ve bunun bir gösteri değil ama, tam bir afet olduğunu anlayıncaya kadar birçoğu göğüs hizasına kadar ıslanmış buldu kendini.

Birahenenin Bahçesi

Prens Ferdinand İzvonskiy akşamlarını Kozma’nın bahçesinde geçirmeyi yeğliyordu. Burayı hemen keşfetmesinin nedeni otelin karşısındaki köşede akşamları bir birahenenin ışıldaması, içeriden de kantocuların mandolin ve gitar eşliğinde gönüller için ışık saçmalarıydı. Şarkılar o kadar dokunaklıydı ki bir prensin kalbini bile yakabilirdi. Zaten en çok da bir kalbin atışı için şarkı söylüyorlardı –“Tik-tik-tiki-tiki-tak diye çarpıyor kalbim, seni pencerede görünce.” Prens Ferdinand bu şarkıların kendisi için yakılmış olduğunu sanıyor; kalbi gerçekten karşı evdeki bir kadın için atıyordu: Rudolf’un hanımı, Kozma Çoparinov’un kızı Angeliki için.

Bira fabrikasının ve bahçesinin civarına epeyce Bulgar aile yerleşmişti; soydaşları Kozma’nın gücü çekiyordu onları buraya –hem köşeyi

dönmüş, hem sesi nefesi duyulan, muktedir, babacan bir adam. Böylece bu mahalle giderek Bulgar Çarşısı adını aldı.⁹

Kozma'nın anlayışı kadının masalar arasında dolaşarak hizmet vermesine izin vermiyordu, zira bu sırada küçük düşürölme tehlikesine maruz kalabilirdi. O yüzden Angeliki sadece tezgâhların yanındaki masasında, sanki kendisi de misafirmiş gibi otururdu. Kantocuların içli şarkılarını dinlemekten, renkli âlemi seyretmekten, bir tanıdık kadınla iki lâfın belini kırmaktan büyük keyif alıyordu. Kocasının, biri mutfakta yardım etsin, diğeri de evin temizliğine baksın diye iki İsviçreli kız bulmasına rağmen yine de hamarat ev sahibesi Angeliki'nin sabahtan akşama kadar yapacak işi oluyordu, zira Kozma'nın evi küçük değildi.

Çirkinliğin Ete Kemiğe Bürünme Halinin Sırrı

Kozma'nın ikinci kızı, Şişli'de oturan Anastasia buraya nadiren, sadece yılbaşı, paskalya gibi geleneksel günlerde gelirdi. Nereden kaynaklanıyordu acaba iki tarafın arasındaki bu soğukluk? Kozma ve güzel ailesi, Anastasia'nın aralarında olmasına neden katlanamıyordu? Ailede herkes güzel ve yakışıklıydı, oysa Anastasia çirkinliğin ete kemiğe bürünmüş haliydi. Bu çirkinlik sadece dıştan olsaydı, merhamet ve hatta sevgi bile uyandırabilirdi, gel gör ki Anastasia'nın çirkinliği içine de vurmuştu –üç kere boşanan ve dul kalan cadaloz, dedikodularla en sağlam aileyi bile yıka-bilir, etrafındakilere en mutlu anlarını zehredebilirdi. O halde nasıl olmuş da birkaç erkek tarafından beğenilmişti? Gerçi babası evden uzak olması için varını yoğunu vermeye hazır olduğundan kızın parası beğeniliyormuş. Yine de inanılır gibi değil bir babanın evladından bu derece yüz çevirmesi –ebeveyn çocuğunu ucube bile olsa sever, belki bu durumda merhamet duygusu katarak daha fazla sever. Ne ki Anastasia Kozma'nın öz kızı değilmiş.

Otlukköylü aile yeni bir evlada kavuştuğunda, İstanbul'da kolera kol geziyormuş. Kolera, Kozma'nın diğer çocuklarına da bulaşınca, yeni doğan bebek bir Rum sütanasına verilmiş. Bir gece sütanası uykusunda emanet çocuğun üzerine yatmış ve sabahleyin dehşet içinde istemeden bir canı haline geldiğini görmüş. Sertliğini bildiği Kozma'ya gerçeği söy-

9 Bulgar Çarşısı, Pera Palas yakınlarında değil Bomonti'deydi.

leyemeyince, kendi çocuğunu ölenin yerine geçirmiş. Kozma'nın güzellik, eğlence ve sevgi yumağı olan evinde aslında bir yabancı olan bu çocuk öz çocuk gibi bakılıyor ve her gün şu soru soruluyormuş: Yahu nasıl olur da, doğanın dış ve iç güzellik bahsettiği bu ailede böyle bir çirkinlik peyda olabilir? Büyüdükçe çocuk hasetlik, asabiyet, kötülük gibi gönül çirkinlikleri de sergiliyormuş.

Bir gün sütana Kozma'yı fakirhanesine çağırtmış; can çekişen kadın son nefesinde şaşkın Kozma'ya Anastasia'nın onun öz kızı olmadığı sırrını açıklamış. Yaşlı kadın Tanrının gazabına uğrama korkusuyla bu sırrı mezarı götürmek istememiş.

KOZMA'NIN EVİ ÜZERİNE ÇÖKEN SİYAH BULUTLAR

Bir ataerkil kale olan Kozma'nın evinin duvarları zamanla çatlamaya başlamıştı. Kozma Çoparinov'un, onu çevresinin üzerine çıkaran eski gücü kalmamıştı artık; beden de, ruhen de çöküyordu. Büyük sermayesi olan bir de rakip çıktı karşısına –Bomonti Fabrikası. Hal böyle olunca bu güzel evin üzerinde siyah bulutlar dolaşmaya başlamıştı. İki düşman orduya ait kurşun askerlerimi halının üzerine dizerken annemden ve teyzelerimden tuhaf hikâyeler dinliyordum.

Prensin Yürek Yakan Bakışları

Pera Palas'ın penceresinden bakan Prens İzvonskiy, karşıdaki bira-hane bahçesinden gözünü alamıyormuş. Köpüklü birayı ve mezeleri değil, ama Angeliki'yi arıyormuş gözleri. Çokbilmiş kadınlara göre bu beyefendinin, şu yok olası prens unvanından başka cazip bir yanı da yokmuş. “Ah, şu unvanlar, ah şu erkekler!” diye iç geçiriyor ve lanet okuyordu kadın meclisi. Angeliki ahlaklıymış, ama merakına mı yenik düşmüş ne, prens beyefendiyi birahanedeki masasına kabul etmiş, o da zaten taarruza geçmek için bunu bekliyormuş. İçinde bulunduğu bu gri ortamı elinin tersiyle itmeye ve onunla büyük devletin kuzey başkentine gelmeye davet ediyormuş kadını. Kendisi prens olduğuna göre, Angeliki de prenses olacaktı, bu kadar açık ve net. Bu da demek oluyor ki imparatorun ve imparatoriçenin yakını.

Büyük, yakıcı, akıl ve gönül çelen sözler ve vaatler. Ancak Angeliki de İstanbul doğumlu değil miymiş, her Levanten gibi şakayı ve bazen de

doğrudan iğneleyici alayları çok seviyormuş: “Ta o uzak şehre, neydi adı, gitmeye ne gerek var, baba ocağı Otlukköy şunun şurasında, oraya gidelim. Balkan kasabasının sokaklarında silindir şapkayla, monokl ve engerek saplı bastonla dolaşmaya başladığınızda prens olarak şan şöhret içinde yüzersiniz. Oysa o büyük başkentte, neydi adı, herhalde prensten geçilmiyordur. Otlukköy’de imparatorun yakını değil, ama ta kendisi olacaksınız.”

Sophia Doren’i Özleyen Sahne

Evin üzerine kara bulutların çökmesine Fransız tiyatrosu da neden olmuş; hani vakti zamanında bünyesinde Madam Sophia Doren’in de bulunduğu şu tiyatro. Yıllar sonra bu kumpanyanın yolu yeniden İstanbul’a düşmüş; Türkiye, Fransız kültür baskısı olmadan bir kenara bırakılabilir miydi? Madam Doren’in derinden heyecanlanmasından ve eski meslektaşlarıyla buluşmaya koşmasından daha doğal ne olabilirdi ki? İşte, Kozma’nın hanesi için yeni bir tehlike, şimdi de termitler saldırıyor. Zira gönlü çelinen Sophia sahneye dönme teklifini kabul etmiş. Neymiş? Sahne onu özlüyor, her yerde seyirci onu soruyormuş: “Madam Sophia Doren nerede?”

Bu arada Vladimir ağır hasta düşmüş ve bir kadının kalbi ne kadar iyilik ve sevgi dolu olsa da, bazen bencillik veya teyzelerimin dediği gibi egoizm ağır basıyormuş. Ancak Bulgarların İstanbul’daki hayatındaki bu alacakaranlık sayfaları bir kenara bırakalım. Kaldı ki her iki hadisede de Bulgarlar sayfanın sadece bir yüzünü, hem de temiz yüzünü; karanlık tarafını ise yabancılar teşkil ediyordu. Bulgar erkek ve kadınları İstanbul’da herkeste sadece hoş hatıralar bıraktı. Çoğu yıllarca yakınlarından uzak olsa da, hiçbiri hakkında kötü söz duyulmadı.

Ancak bu siyah bulutları nasıl dağıtalım? Yine de teyzelerimden duyduğum şekliyle birkaç kelam etmek eğlenceli olabilir.

Nihayet Angeliki prensin masalsı tasvirlerine karşı koyacak gücü bulamamış olmalı ki en kıymetli eşyasını bir bohçaya sararak limana demirli olan ve sabah erkenden Karadeniz’e doğru yola çıkacak vapura doğru yürümüş. Galata’ya indiğinde, kalbinde bir sancı hissetmiş, “Tertemiz Bulgar adını bırakıp da nereye gidiyorsun?” diye bir sesmiş bu. Geçmiş gözündeki canlanmış ve yokluğu fark edilmeden elinde bohçasıyla gerisin

geri baba ve koca evine dönmüş. Her an son nefesini verecek olan hasta babasını bıraksın da bir beyefendiyle kaçsın. Olacak iş miymiş bu? Sevgili anası da ne dermiş bu işe öbür dünyadan?

Sophia Doren mi? İyi ki doğada her şey er veya geç dengesine kavuşuyor; bencilliğin karşısına vicdan dikiliyor. İşte burada da vicdan üstün gelmiş: Ağır hastalıktan yatağa düşen hayat arkadaşını ayağa kaldırmaya karar veren Sophia'nın çabaları boşa gitmemiş, çok geçmeden, şu çenesi düşük teyzelerimin anlattıkları gibi, Vladimir hasta yatağından adeta zıplamış. Kozma'nın evinde yine güneş parıldamış.

PERA'DA BİR HAN VE BİR OKUL ARASINDA

RUMELİ HAN

Okula gitme çağım gelince bu evden de taşınmak zorunda kaldık. Ev okula ne kadar yakın olursa, o kadar iyiydi. Bulgar Okulu Grand Rue de Pera'ya yakın küçük bir sokakta yer alıyordu.¹ Bu cadde üzerinde iki devasa bina yükseliyordu: Rumeli Han ve Avrupa Han; her biri dört-beş odalı elli küsur daireli binalar. Bu altışar katlı binalar 250 ve üzerinde insana çatı sağlıyordu –koskoca bir köy. Binanın altındaki haçvari tünel şeklindeki pasajda onlarca ticari ve zanaatçı dükkânı ve elbette olmazsa olmaz bir kahvehane bulunuyordu. Kahvehanede yarım duvarı kaplayan ve beş-altı renkteki litografi portrede padişahın çehresi parılıyordu.

Büyük, adeta kale gibi duvarlar geceleri binayı dört taraftan hapishane gibi kapatıyordu. Türk kapıcılar görevini dürüstçe ve sadakatle yapıyorlardı. Hanların sahibi bir paşaydı ve sadece bu iki han değil, ama şehrin başka yerlerinde de Afrika Han [Pasajı] ve Anadolu Han [Pasajı] gibi hanları vardı.² Toplamda paşa iki yüz yirminin üzerinde daireye sahipti, başka bir deyişle, her ay zenginliğine bir torba dolusu altın katıyordu. Söylenene göre –ah, şu kem diller yok mu?– paşa altınlarının büyük kısmıyla pırlantalı takı yaptırıyormuş, ama sandıkta yatması için değil, birilerinin boynuna takılması için. Böyle bir zenginlik sahibi olan kişi kimin ne dediğini hiç umursamaz, zira bunların arkasından söylenenler, önünde yağ çekerler. Güç sahibi padişahların, paşaların ve beylerin önünde yapılan ikiyezlülük gibi.

5 1897'de Tarlabası'nda bir evde açılan Bulgar Okulu 1907'de Galatasaray'a, Başağa Çeşmesi Sok., No: 5 adresinde bir binaya taşınıyor.

2 "Ragıp Paşa (Sarıcazade, Eğribozlu) (1857, Eğriboz – 1920, Midilli) Devlet adamı. Saray mabeyincisi olarak II. Abdülhamid'in büyük güvenini kazandı. Bu görevde vezirliğe yükseldi; sadrazam ve nazır atamalarına yön verecek kadar büyük nüfuz kazandı. Ticaret ve madencilikle uğraşarak yüklü bir servet edindi. Umurca'da rakı fabrikası, İstanbul'da üç han ve köşkler yaptı. II. Meşrutiyetten sonra rütbeleri alınarak Midilli'ye sürüldü." Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın ortak yayımı, İstanbul 1995, C. 8, s.365

Çatı Terasında Uçurtma Savaşları

Rumeli Han'ın çatı terası binanın üzerinde bahçe gibi yayılıyordu. Bir tek ağaçlar eksikti, ama çok sayıdaki baca ağaçların yerine geçiyordu. Dört tarafı sarmalayan yüksek demir korkuluk çocuk oyunlarımızı emniyetli kılıyordu. Çocuk dediğime bakmayın, elli küsur dairenin çocukları sanki beynelmilel bir orduydu, üstelik ittifak halinde: Alman çocuğu, Macar ve Avusturyalı çocukla; İngiliz çocuğu, Fransız çocuğuyla, Bulgar çocuğu, Ermeni, Rus ve bir de Rum çocuğuyla. Ara sıra hepimiz toplanıyor ve çaprazdaki Avrupa Han'a doğru büyük bir uçurtma salıyorduk; oradakiler de karşılık veriyordu. Uçurtma kınnapları birbirine dolaşınca her iki kamptaki askerler kendi kınnapını aceleyle ve güçle çekerek "düşman" uçurtmayı kendilerine yaklaştırmaları gerekiyordu. O zaman can alıcı an geliyor, iki ordu da kınnapları yabancı uçurtmayı koparınca ve taraflardan biri iki uçurtma sahibi oluncaya kadar geriordu.

Bu oyunlar genelde münferit, bütün ordunun şerefi masaya yatırılmadan yapılıyor, her çocuk kendi hesabına uçurtma salıyordu. Ben de geri kalmıyor, pazardan renksiz şeyler satın alacağıma uçurtmamı kendim yapıyordum. Kaldı ki ben daha çok bayrak uçurtması salıyordum, Bulgar bayrağının üç rengiyle. İnce kâğıt uçurtma süratle ta denizin üzerine kadar uzanıyor ve ben mutluluktan uçuyordum.

İSTANBUL MOZAIĞI

Rum arkadaşımız Panayotis zengin çocuğuydu; babası ana caddede iç çamaşır mağazası işletiyordu. Büyük Strongilo Mağazası İstanbul züppelerini kendine çekiyordu. Özünde çok mütevazı bir çocuktü ve çoğumuz maddeten darda ailelerden olduğumuzdan dolayı sanki bir tür suçluluk hissediyordu. Panayotis bize Tobler ve Nestle çikolataları dağıtıyordu; o sıralarda İsviçre fabrikaları Doğuyu çikolataya boğmuşlardı. Biz de ikramı geri çevirmiyor, ama borçlu da kalmıyorduk; ben de ona uçurtma yapıyordum.

Mario Bragiotti de iyi arkadaşımdı. Kaptan olan babası Bulgar limanlarını ziyaret ediyor ve oğluna milletimiz hakkında güzel şeyler anlatıyormuş: Ahlakını korumuş, çalışkan, dürüst, tutumlu. İliğine kadar Anglosakson olan diğer arkadaşım Alfred Massa, ırkının bütün özelliklerini taşıyordu:

Mesafeli, kibirli bir üstünlük duygusuyla. Söznün dinlenmesini istiyordu, o karar versin, ötekiler bunları yerine getirsin, neredeyse ceza verme hakkını bile elinde tutmak istiyordu. Britanyalı sömürgeci! Müttefikleri olan İtalyan Mario ve Fransız Marcel Panyol ona zor tahammül ediyorlardı. İngiliz sadece düşman halklara değil, ama müttefiklerine de üstünlük taslamak istiyordu. Marcel de millete sadıktı: Her ortamda ve şartta bir Fransızdı o. Islık çalarak küçük kızları eğlendiriyor, akranlarına ise dikleniyordu. Fransa için büyük bir sevgiyle konuşuyor ve herkesi ülkesine davet ediyordu. İstanbul kumpanyası Ermenisiz olur mu? Rumeli Han'da bu milleti gözleri pırıl pırıl parlayan, abartıyı seven ve kendine yakın durana sıkıca bağlanan Victor temsil ediyordu. Canlıymış gibi aşağı yukarı sallanan ahşap atını sıkça bana veriyordu.

Bir gün aramıza bir kişi daha katıldı: Gökyüzü mavisi gözlü Rus çocuğu Alyoşa. Devasa ülkesi gibi iri kıyım, yüzünde mutlu bir tebessüm, davet edilmeden de türkü söylemeye teşne. Daha terastaki ilk gününde bütün çocuklarla iyi arkadaş oldu. Bize “Volga, Volga” şarkısını söylediğinde ağzımız açık kaldı, ne güçlü bir türküydü. Babası kapitülasyonlar gereğince açılmış olan Rus postasında çalışıyordu; bu, Osmanlı Devleti'nin artık tamamen fakir düşmüş eski zengin görünümüne büründüğü zamana denk geliyordu. Porfiriyi bilmem ne –onskiy öyle hummalı bir vatanperverdi ki babamın bolca limon sıkılmış istirdiyeyle o kadar iyi giden buzla soğutulmuş duziko ikramını kabul etmiyordu. Bu âlemde sadece tek bir gerçek içkinin bulunduğunu iddia ediyordu o: Votka. Ancak Rumeli Han'ın bu iki sakini başka bir konuda hemfikirdi –bazen St. Petersburg'da ve Sofya'da idarecilerin geçici hesaplarına rağmen iki halk arasında sıkı akrabalık ve kardeşlik duygusu bulunduğu hakkında.

Uçurtmalar Rumeli Han'ın terasından uzun bir kınnapla salınıyor ve rüzgârla sürüklenerek Boğaz'ın üzerinde bir yerde göze görünmez oluyorlardı, sanki birer martıydılar. Rüzgâr da öyle güçle çekiyordu ki bazen uçurtmanın ardından havalanmamak için büyük gayret sarf etmemiz gerekiyordu.

Büyük binanın terasından denize, karşıdaki Anadolu yakasına ve ana yerleşimlerden Üsküdar'a bakabiliyordunuz; başka bir açıdan Adalar'dan ve Altın Boynuz'dan da bir parça görünüyordu. Bazen bir mahallenin çıra gibi yandığı görüntüsüyle karşılaşıyordunuz. Mesela şu Üsküdar'ın yarısını küle çeviren yangın gibi.

İKİ HANI BİRBİRİNE YAKINLAŞTIRMA ÇABASI

Karşı tretuvarlarda bulunan Rumeli Han ve Avrupa Han birbirini çaprazdan görüyorlardı. Yahu niye ısrarla bu hanları yakınlaştırmaya çalışıyorum? Bendenizin kaderiyle bağlarından dolayı. Bulgar Okuluna gitmek için öte taraftaki Avrupa Han'ın tünel şeklindeki pasajından geçiliyordu. Sonra dar ve kısa, ama üç okulu toplayan bir sokağa geçiliyordu: Bulgar Okulu, yanındaki Fransız Saint Michel Okulu ve az aşağıda –Rum Zapyon Okulu.³ Şahane askeri kamplar! Özellikle de Fransız Okulu, zira beynelmillem yabancı Fransız lejyonunu taklit edercesine burada on civarında millettten çocuk eğitim görüyordu.

Bu konuya daha sonra döneceğim, zira henüz kaydım yapılmadı. Kaydedilmem ve okula yakın olmam için önce babamın iki handan birine yerleşmesi gerekiyordu. Atlı tramvayın işlediği gürültülü sokağı geçmek kolay değildi. Biz ailece Rumeli Han'ın dördüncü katına yerleştik. Gürültülü ve tehlikeli olduğu kadar eğlenceli de olan Grand Rue de Pera'nın hemen üzerindeydik. Komşumuz da, minaresinden hocanın günde birkaç defa ezan okuduğu ve çevredeki insanları horozlardan daha büyük şevkle uyandıran Ağa Camiiydi.

Şimdi artık öğrenci olabilirdim. Ancak dedem Konstantin kayıt işini kimseye bırakmadı. Uzun zamandır torununu Bulgar Okuluna yazdırmanın hayaliyle yaşıyordu. Hatta bunu rüyasında bile görmüştü. Bindiği faytona beni de yanına bir torba gibi aldı ve tıpır tıpır ekzarhlığa doğru yol aldı.

Ekzarh hazretleri beni dizinde biraz salladı, çok uslu olduğumdan dolayı övdü ve kıldan mı, yoksa iplikten mi diye sakalıyla fazlaca ilgilenmeye başlamam üzerine beni bırakıverdi. Yüce ruhani dedemle her görüşmesinde geçmişteki kilise mücadelesinden bazı anları hatırlıyordu. Etrafında oturanlara da, “Yazın, not edin bunları. Gün gelecek bu bilgilere ulaşmak için sonraki nesiller tırnakla toprağı kazıyacaklar,” diye tembih ediyordu.

BULGAR OKULU

Dedemle daracık sokaktaki okula yaklaşıncı, içim de sanki daraldı. Malum, hayatta attığımız hiçbir ilk adım kolay olmaz. Ancak kulağıma türkü nağmeleri gelince biraz rahatladım; benim gibi küçük kız ve erkek

³ Burada Rum Zografyon Okulu kastediliyor; bilindiğı üzere Zapyon Okulu Taksim yönünde, Aya Triada Kilisesi yakınında bulunuyor.

çocuklar, uzaklarda kalan yakınlarıyla ayrılıkları üzerine yakılan türküler söylüyorlardı. Bu bir gurbet türküsüydü –ailelerini bırakarak Karacadağ’dan ve Makedonya’dan İstanbul’a rızkını kazanmak için gelenlerin türküsü.

Ne ki bir hayal kırıklığı da yaşadım –birinci sınıfta, benden çok daha büyük çocuklar görünce üzüldüm: Niye ben bu kadar tıfıl, onlar bu kadar büyüktü? Aslında ben değil, onların mahcup olmaları gerekiyordu, zira onlar birçok nedenden dolayı okula geç başlamışlardı. Bu geç kalanlar arasında *Vesti* gazetesi matbaasında çalışan, Doyran’dan kara gözlü Krum da vardı. Okulda beni himayesine alan da o oldu.

Birden ne kadar çok izlenim birikti küçük beynimde. Kaldı ki büyük bir kafaya bile bunlar öyle kolayca sığmazdı. Gür sakallı veya burma bıyıklı muallimler, geniş elbiseli muallimeler ve öğrenciler –sanki ipini koparan buraya gelmişti. Öyle bir tablo ki tasvir etmekte zorlanırsın. Bir hademe çizmesine kalın bir sopa sokmuştu. Ne için acaba?

Okul binası vakti zamanında zengin bir Yahudinin eviymiş. Bu denli büyük bir evde ne yapıyordu acaba? Zira doğrudan sokaktan girilen antreye rahatça 100 kişi sığabilirdi ve gerçekten öğrenci yoklamalarında bu kadar öğrenci buraya sığıyordu. O kadar çok misafiri mi oluyordu bu Yahudi’nin? Üst katta ise, yan yana odalar. Bunca odada bu adam ne yapıyormuş? Çok çocuğunun olduğu, evlenen kızlarının ve oğullarının da burada yaşadıkları söyleniyordu. Yahu bu kadar mı önemli bütün bunlar, daha önemli şeyler yok mu? Mesela, rahlede hangi oğlanın veya kızın yanında oturacaktım?

KARGACIK BURGACIK ARAP HARFLERİ

En önemlisi de, hemen Türkçe eğitimine başlandı; o Türkçe ki harflerin üzerinde sinek izi kalsa kelimenin anlamı kayabilirdi. Çengel, yuvarlak, tekerlek gibi harfler ve alışılmadık bir yazma şekli –sağdan sola. Gel de çık bunun içinden.

Önce ürkmüş olan bendeniz sonra bu zor, ama eğlenceli alfabeyi bütün gayretimle öğrenmeye koyuldum. Kaldı ki alfabenin telaffuz edilmesi bile bir tekerleme oyunu gibiydi: elif, be, pe, te, se, cim, çim, ha, hı, dal, zel, rı, je, ze, şin, sin, sad, dat, tı, zı, ayn, gayn, fe, kaf, kâf, lâf, im, nun, vav, he, ye... Türkçe öğretmeni olsan bile şaşırılmamak elde değil.

Gel gör ki Türkçe öğretmeni Manolov şaşırmıyor ve hiçbir şeyi unutmuyordu, hatta öğrenciye yakın olduğunda ağzını avucuyla kapatmayı bile, zira verem hastasıydı zavallı ve etrafındakileri koruyordu. Kendini ise hiç korumuyordu, öyle sıkı çalışıyordu ki mesleki kariyeri yeni başlıyordu diyeceksiniz. Oysa hem kariyeri, hem de hayatı bitiyordu. Biraz tempoyu düşürmesini telkin edenlere, “Nefes aldığım sürece çalışacağım!” diye karşılık veriyor, iki şeyden asla vaz geçemiyormuş –Bulgaristan’a ve işine olan sevgisinden. Bir defasında bir öğretmen arkadaşı bu yabancı dilin üzerinde niye bu kadar ısrarla duruyorsun diye takıldığında, “İnsan ana dilinden sonra en iyi hasmının dilini bilmeli,” diye cevap vermiş.

DİĞER ÖĞRETMENLER

Öğretmen Spiro Stoyanov ise Bulgarcadan sonra en iyi Rusçayı biliyor ve seviyordu. Konuşurken birçok Rusça kelime kullanıyordu; özellikle de *krıg* (daire) yerine *koleso* kelimesini tercih ediyordu. Bu tutkusundan dolayı adı Koleso Spiro olarak kalmıştı.

Bitolya [Manastır] doğumlu muallime Todorka Georgieva ise, kendi deyişle “kuru bilim” öğretmektense, Sırp etkisi altında bulunan kasabasındaki Bulgarlık mücadelesini öğretiyor: “Benim öğrettiğim bilim özgürlük mücadelecisi çıkarır, öteki bilim ise –kâtip!” diye kestirip atıyordu.

Karma İstanbul evliliğinin meyvesi olan Trasovul Zafirov adındaki öğretmenin kalbinde de harika bir Bulgar yatıyordu. Trasovul’un damarındaki Rum kanının tek tezahürü, Bulgar Ticaret Okulu açma isteğiydi, ama bu işten hiçbir şey çıkmadı –henüz ticaret Bulgarların altın bileziği olmamıştı.

Öğretmen Nikolov’u öğrenciler pek seviyordu, zira öğrenciyi sıkmak şöyle dursun, bilakis özgürlükçü ruhu teşvik ediyordu. Bir defasında okul müdürünün, öğretmenin siyasi inancının (anlaşılan Nikolov sosyalistmiş) okul disiplininin gevşemesine neden olmaması şeklindeki telkinine, eğer öğrencilerimizin ileride özgürlükçü yurttaşlar olmasını istiyorsak tam da şimdi, hayatlarının başlangıcında özgürlüğe alıştırılması gerekir diyormuş.

Gerçekten de öğretmen Nikolov birkaç öğrenciye rol modeli olmayı başarmıştı. Mesela adından ziyade takma adıyla bilinen iki metrelik sırık Şlyoko bu küçük ve dar sokaktaki bütün mahalle okullarıyla savaşıma hazırды; bir-iki başka gözü pek öğrenci teneffüslerde okul avlusunda Bulgarca marşlar söylüyordu, duvarların da kulağı olduğunu unutarak.

Kaloferli bir abacının oğlu olan Hristo Kodov'un kumaşı başkaydı. Kendini eğitime o denli adamıştı ki mezuniyet törenlerinde okulun yüzünü ak çıkarıyordu. Elinde devasa bir buketle yabancı okullar müfettişi Ali Halim Efendi'nin önüne dikiliyor, müfettiş de buketten onu göremiyordu. Öğrenci arkadaşımız bir Türkçe, bir Fransızca konuşuyordu, ama kusursuz ve hiç duraklamadan, sanki yabancı dil lisesini bitirmişti. Padişah şerefine uzun uzun şiirler okuyordu yılsonu törenlerinde; Maarif Vekaletinden gelen temsilciler ve başka devlet görevlileri Bulgar Okulunun çalışmasından memnun kalıyor ve bazı günahlarını görmezden geliyorlardı. Okulun günahları olduğunu daha sonra öğrenecektik; hademe kisvesi altında Kosturlu [Kastoria; Kesriye] bir Bulgar o engin İstanbul'da VMRO [Dahili Makedon İhtilal Örgütü] üyeleri arasındaki bağı sağlıyormuş. Sadece bu mu? İyisi mi karıştırmayalım.

Bir defasında sigara içmeye karşı bir diyalogda rolümü oynadıktan sonra Maarif Vekâletinden gelen müfettişin övgüsüne mahzar oldum. Diyalog, rol arkadaşıma yönelttiğim emirle bitiyordu: "Sigaranın zararlı olduğunu anladığına göre, derhal elindeki sigarayı at."

Siyah bıyıklı ve sakallı müfettiş herhalde sigara tiryakisi olacak ki öğrencilerin bulunduğu bir ortamda sigarasını tellendiriyordu. İyi ki pencereler açıktı. Ancak verdiğim emir herhalde üzerinde büyük bir etki yaratmış olmalı ki sadece rol arkadaşım değil, müfettiş de sigarayı attı. Acaba hatasını düzeltmek için mi bilmem, tütünden sararmış parmaklarıyla beni okşadı ve: "Aşk olsun! Adın ne senin?" diye sordu.

KÂĞITHANE'DE YORTU

Bulgar öğrenciler olarak Kâğıthane'de Kiril ve Metodiy kardeşlerin yortusunu kutladık. Asker gibi, dörderli dizilerek yola koyulur ve düzgün

yürüyüşümüzle kimlerde hangi duyguları depreştireceğimizin bilinciyle sert adımlarla kaldırımda yürürdük. “Vay, vay!” diye şaşkınlıklarını gizlemezlerdi Türkler. Rumlar “Hondrokefali!”⁴ diyerek istikrarlı düşmanlıklarından ödün vermiyordu. Büyük köprünün yanında mavnalara biner, körfezin sakın suları üzerinden ilerlerdik. Sular sakindi ama biz tekin durmaz türkü ardına türkü patlatırdık.

Bir yıl, nasıl olduysa, mavnamız bir Rum vapurun yolunu kesince sağlamına kafayı bulmuş kaptan, dümeni bize doğru kırdı. Etrafta bir vaveyla koptu, yahu bu düpedüz cinayete teşebbüstü. Ne ki gözü dönmüş kaptan Sofokles ve Euripides’in⁵ dilinde kalaylamaya ve mavnaya doğru sürmeye devam etti. O zaman iki denizci kaptanın üzerine atlayarak son anda vapurun rotasını çevirdiler.

Fenerden geçerken türkülerimizi en gür sesimizle söyledik, zira orada Demir Kilise [Sveti Stefan Kilisesi] bizi izliyordu. Niye demir? Gerektiğinde başka yere taşınsın diye. Göz yaşartan saflık!

Kâğıthane kenarındaki Flamura Çayırı’na öğrencilerin yanı sıra yaşlılar da toplanır ve bu halis şark ve Türk köşesinde Bulgarca türküler yankılanırdı. Marşlar ve türküler söylenirdi, ama burada hiçbir zaman bizi gammazlayan olmadı.

TUHAF ARAP ALFABESİNİN CAZİBESİ

Türk alfabesi kargacık burgacık harflerden, çizgilerden, nokta ve virgüllerden ibaret akla ziyan, karmakarışık bir örgüydü. Burada rahatlıkla geçmiş zamanı kullanıyorum, zira bu alfabe artık müzelik oldu. Çocuğun zor şeylerden kaçtığı söylenir, ama işte Bulgar Okulundaki öğrenciler bu karmaşık alfabeden kaçmak şöyle dursun, hatta onu arıyorduk. Muallim Manolov’un siyah tahtayı özenle silmekle başlayacağı dersini –zira silinmedik minnacık bir nokta kalırsa, yeni yazılan metne karışacak ve anlamını değiştirecekti– sabırsızca bekliyorduk.

Alfabenin karmaşıklığı çocuk hayalimi kışkırtınca zorlukları daha kolay aşıyordum. Sadece şu sağdan sola yazmak ve şu şapkalar yok muy-

4 Kalın kafalıhar! (Yun.)

5 Sofokles ve Euripides Yunan trajedi yazarlarıdır.

du? Sanki bulmaca çözüyorduk, hani çikolataların içine, küçük müşterilere beyin jimnastiği olsun diye konan şu bulmacalardan.

ÇOCUK DÜNYASI DERGİSİ

Öteki derslere ilgisiz kalırken, kendimi Türk alfabesinin öğrenmesine kaptırdım, hani gençlerin kendilerini fanatizme varıncaya kadar bir spora kaptırmaları gibi. Okulda da, evde de bu tuhaf alfabenin sırrını çözüyor ve günden güne değil, ama saatten saate ilerleme kaydediyordum. İşte bu tutkunun tesadüf olmadığını açıklamanın zamanı geldi: Çocuk Dünyası⁶ başlıklı çocuk dergisini okumak ve anlamak istiyordum. Sadece okumak ve anlamak değil, ama bir şeyler yazıp göndermek de geçiyordu içimden.

Çocuk Dünyası! Adı güzel, içeriği daha da güzel: Alışlagelmiş nine ve dede masalları, ama daha önemlisi küçük okurlar başlarından geçen bir hadiseyi yazmaya davet ediliyordu. Yazar olmamaları hiç önemli değildi, belki bir gün Çocuk Dünyası sayesinde yazar da olabilirlerdi. Bendeniz de kalkıp bir hadise anlattım –bir keresinde Prinkipo’da [Büyükada] az kalsın ormanı yakacaktım, istemeden tabii, ama olsun, yeter ki küçük okur ateşle oynamayacağını öğreysin.

Gazete cuma sabahları çıkıyordu, *Karagöz* başlıklı hiciv gazetesi de Türkler için tatil olan bu günde çıkıyordu. Cuma günleri *Karagöz Perdesi Tiyatrosu*’nun yeni temsilleri Papaz Köprü Mahallesi’nde⁷ veriliyordu, herhalde başka yüksek seviyede kültür faaliyetleri de düzenleniyordu.

Yazımı postayla gönderdikten sonra birkaç gece uykum kaçmıştı. Bu gazetede yazıların sayfalara nasıl yerleştirildiğini biliyordum, eğer yazıma yer verilecekse, bu herhalde çocuk eserlerinin basıldığı üçüncü sayfada olacaktı. Yazımı kâh sayfanın başında, kâh ortasında ve alt köşesinde görüyordum. Aman, nerede olursa olsun, yeter ki çıksın. Her şeyden öte adım da yazacaktı, bu da şan şöhret demek değil miydi?

Perşembe gecesı giysilerimi çıkarmadan yattım, zira sabah olur olmaz hemen bir Acemin karşıdaki bayisine koşacaktım. İşte gazeteyi

6 1913-1914 yıllarında Türk Yurdu Kitabhanesinin yayınladığı çocuk dergisi.

7 Papaz Köprüsü Mahallesi Tarlabası’nda günümüzdeki Kurdele Sokak ile Kalyoncu Kulluğu civarındaydı.

aldım, sayfalarını açarken ellerim tir tir, beynim fırlayacak: “Acaba, acaba?” Ve işte, yazım ve altında da kargacık burgacık harflerle adım çıkmıştı. Hem de nerede – sayfa ortasında, ayrıcalıklı yerde. Gerçekten de Büyükkada’da ateş yakmamalı. Gazeteyi aldığım gibi doğruca anneme koştum, babam artık işe çıkmıştı, zira Hıristiyanlar için cuma normal mesai günüydü. Annem gazeteyi eline aldı, hiyerogliflerden bir şey anlamasa da, oğlunun babasının altın zanaatını aldığını anlıyordu. Mutlu oldu, anne yüreği. Tam da bazı yaramazlıklarım için beni cezalandırma kararı almıştı, ama imkânı yok, bu yazı af getirdi. Neydi suçum? Bir kova suyu hanla camiye ayıran duvarın dibine uzanan iki tembelin üzerine boca etmiştim. Niye? Sabah okula giderken de orada yatıyorlardı, öğlen dönerken de.

“Sen mi düzeltereceksin bu dünyayı?” diye kükremişti annem.

“Duvarın dibinde üşüteceklerdi.”

“Alay da ediyor üstüne üstlük.”

Babam da başarıma sevindi –afacanın yazdığı bir metnin beyaz dünyayı [gazete kâğıdını] görmesi az buz iş değildi, binlerce kişi okuyacaktı. Kaç kişi *Vesti* gazetesinde bir şeyler yayınlamak istiyor, ama yazmak ellerinden gelmiyordu. Edebiyatta hatır gönüle yer yok.

İLK TELİFİM BİR KÜLAH LEBLEBİ

Ertesi sabah, elimde bulunsun diye gazeteden birkaç nüsha daha almak istedim, ama kalmamıştı. Bunun üzerine gazetenin Galatasaray’daki yazıhanesine gitmeye karar verdim.

Yazıhaneye gittiğimde laf lafı açtı ve yazar olduğum anlaşıldı.

“Bre! Sen mi yazdın o yazıyı, yoksa baban mı? Söyle, ayıp değil,” diye sordu, beyaz sakalı göğsüne kadar inen bir Türk.

Ben de öfkeyle karışık: “Çocukları başlarından geçen hadiseleri yazmaya davet ediyorsunuz, yazdıklarında da inanmıyorsunuz,” dedim.

“Kızma, çocuğum, ama git bahşişini al,” diye gülümsedi beyaz sakallı muharrir ve yan taraftaki leblebiciye dönerek: “Hasan Ağa, bu efendiye bir külah leblebi doldurur musun?” dedi.

Evet, galiba artık büyüyor ve hayata gazeteci veya yazar olarak adım atıyordum.

Avrupa Han pasajından geçerken bize “Hondrokefali!” diye laf atan bazı Rum dükkâncılara biz de “Fistanlı çirozlar” diye karşılık veriyorduk.

Pera’nın ana caddesinden yürürken vitrinlerin önünde duruyor ve ağzımız sulanarak Nestle ve Tobler çikolatalarına bakıyorduk; bir çocuk bunların verdiği resimleri biriktirerek fotoğraf makinesi, kol saati, okul çantası vs. sahibi olabilirdi.

Taze kadayıfları, kızarmış baklavaları, mis gibi revanileriyle sütçülerin vitrinleri de bizi oynamayı çok sevdiğimiz mıknaşın gücüyle kendine çekiyorlardı. Ancak biz çocukları en çok, Paris Bon Marche Mağazasının, iki devasa kapısıyla bir sokak gibi iki mahalleyi birbirine bağlayan Pera’daki şubesi cezbediyordu. Bu “sokak” boyunca kuş sütü bile bulunuyordu. Burada sürpriz denen ve kilden yapılmış küçük hayvanlar da satılıyordu, zira her kil oyuncağın karnında bir metal oyuncak da barınıyordu, yapııştırılmış bir kâğıt altında saklı. İşte, bu artık keyfin zirvesiydi –bu koyuncuğun, kuzucuğun veya köpekçiğin içinde acaba ne vardı? Yüzük mü, düdük mü, küçük bir top mu?

Perhiz öncesine denk düşen yortuda Aya Panagia Kilisesi avlusunda laternacıların sarhoş Rumları ve Rumların Afrodit diye adlandırdıkları Venüs Mahallesi’nden getirdikleri hafif meşrep madamları nasıl eğlendirdiklerini izliyorduk. İstanbul’da ise istemediğin kadar, genelde birbiriyle yan yana kilise vardı. Çok sayıda Rum Ortodoks ve yirmi civarında Katolik ve Protestan kilisesi. Şehirde yabancılara ait binalardan ve kurumlardan geçilmiyordu: Deutsch Bank, Winners Bank, Bank d’Athens gibi bankalar, Amerikan sigorta şirketleri, Cook ve Zon seyahat büroları, Wagon-Li, London, Bristol, Hotel d’Italie otelleri, İngilizce-Fransızca *Levant Herald*, İngilizce-Almanca *Osmanischer Lloyd*, Fransızca *La Liberte*, İtalyanca *La Rasenya Italiana* gazeteleri. On civarında Rumca ve sadece tek bir Bulgarca gazete –*Vesti*.

İmparatorluğa ithal mallar dolmuştu. Hatta ünlü Vichy maden suyu, Signori şarabı, Fosfatin Folier çocuk unu. Ya mağazalar! Rus sefareti karşısındaki Alman Karlman, Avusturya Stein, İngiliz Tring... Kapitülasyonlar gereği Pera’da da tarihi yarımada da yabancı –Alman, Rus, Avusturya, İtalyan, Fransız, İngiliz vb. postaneleri. Biz bu bürolar önünde dikiliyor ve gözlerimiz yaşarınca kadar heyecanla yabancı posta pullarına bakıyorduk.

Osmanlı payitahtındaki ticari uğraşlarını gizlemek ve göz boyamak için yabancı devletler burada hastaneler açmışlardı. Alman, İngiliz, Avusturya, Rus, Fransız, İtalyan hastaneleri olduğu gibi Bulgar Hastanesi de vardı. Tevazudan onu en sona yazıyorum, ama o sonuncu yerde değildi, bilakis Şişli'deki Bulgar Hastanesi birinci sınıf tedavi kurumu ününü taşıyordu. Yine kaba ticari dalavereleri gizlemek için, kültür kulüpleri de açılmıştı: İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan. Cadde-i Kebir, No: 605 adresinde bulunan Club Teutonia'da sabahın ilk ışıklarına kadar kumar oynandığı, mal mülk ve şerefın masaya yatırıldığı anlatılıyordu.

Biz özellikle de Rus Sefareti önünde durmayı seviyorduk. Yazıcı Sokak'ta Aynaroz papazları tarafından 1901'de açılmış bir Rus Okulu için sefarette bir ilan vardı. İstanbul Rus sefirinin desteğiyle. Eğitim ve araç gereçler ücretsiz. En eğlenceli şey ise sefaretin önündeki nöbetçi Kazaktı –tüylü kalpağı, pala bıyığı ve ayı pençesini andıran elleri dikkat çekiyordu. Sadece biz Bulgar çocukları değil, başkaları da dikilip ona bakıyorlardı, ama farklı duygularla.

Daha neler yoktu ki bu caddede, ne caddeymiş be? Foto Sebah'ın vitrinlerinde birbirine sarılmış yeni evli çiftlerin fotoğrafları; sarraf Maniadakis'de çil çil altın ve gümüş paralar; doldurulmuş kobra yılanıyla İngiliz-Amerikan eczanesi; Ways'ın (yine yabancı) bütün dillerde kitapların satıldığı, ama tek bir Türkçe kitabın bulunmadığı kitap mağazası. Buna karşılık Türk halılarının satıldığı ve her zaman bütün dünyadan müşterilerle dolup taşan Uhuvvet-i Osmaniye Mağazası; terlik, çanta, kül tablası, kibritlik, sigara kutusu, nargile gibi bin bir hediyelik eşyanın sunulduğu Souvenire de Constantinopl mağazaları.

MEZARLIKTA UZUNEŞEK OYNAMA EŞEKLİĞİ. TORİK BABA

Ne ki bizim için en önemli ve eğlenceli yer, Pera Palas Oteli'nin altından uzayan, yatay Kabristan Sokağı yanındaki Rumca Mnimatakya adıyla bilinen mezarlıktı. Ağlama ve acı yeri olan bu mezarlıkta uzuneşek oynuyorduk. Türk mezarlarının ve sütun gibi dikilen mezar taşlarının üzerinden atlıyorduk, bazen de gerçekten savaşmamız icap ediyordu. Bu mahalledeki Türk çocukları tamamen haklı olarak Müslüman mezarlarına saygısızlık

eden bizlere diş biliyorlardı. Ve çatışma –kâh sapanla, kâh doğrudan taşlarla, bazen de kelle kelleye ki hangisi daha sağlam çıkarsa– başlıyordu.

Yüz yaşını deviren Torik Baba herkesten daha tehlikeliydi. O ansızın, sanki bir mezardan hortlamış gibi çıkıveriyordu –zaten bir mezarı mesken tuttuğu konuşuluyordu ve bizi bir çalıyla kovalamaya başlıyordu. Kime yetişirse, vay haline. Ancak biz de hemen tabanı yağlamıyorduk, duruyor, bu tuhaf adamı iyice inceliyor ve sadece çok yaklaştığında ve çalıyı kaldırdığı anda kaçıyorlardı.

İki KORODA ŞARKI SÖYLEMEK

Sesimin güzel olduğuna kanaat getirilmiş olmalı ki Bulgar Okulunun korosuna alındım. Koro nadiren, o da yortularda ve Paskalya arifesindeki haftada faaliyet gösteriyordu. O zaman her akşam ekzarhlığın Şişli'deki paraklisinde civarda yaşayan Bulgarlar toplanıyorlardı; koro İsa Peygamber'in çektiği acıları dile getiriyor, ekzarh efendi de kendi makamından onaylarcasına sadece başını sallıyordu. Sesi birbirinden ayrılmayan onlarca kız ve erkek çocuk söylüyor ve büyük şehirdeki çok sayıdaki Bulgarların gönlünü mest ediyorduk.

Kilisede ilahiler okunurken avluda ise büyükler çocukların duymaması gereken kelimeleri fısıldaşıyorlardı. Ara sıra bazı şeyleri biz de işitiyorduk: VMRO'nun yeni bir eylemi, teşkilat üyesinin gizli İstanbul ziyareti, yakın zamanda hayata geçecek bazı hadiseler vs.

Sesim çok mu beğeniliyordu ne, bir ara Rusya Sefareti paraklisi korosunda buldum kendimi. Pazar günü en büyük yortuya gidecekmiş gibi kısa pantolon, büyük beyaz yakalı gömlek giyer, uçan boyunbağı bağlar ve akranlarımla sefaret paraklisi korosunda söyledim. Temsil ettiği halka layık devasa binanın büyük paraklisine ve diğer salonlarına yüzlerce Bulgar ve Rus halkının başka dostları toplanıyordu; koro da, ekzarhlık paraklisinde ya da Demir Kilise'de olduğu gibi kilise Slavcası ile söylüyordu. Şef Ukraynalı Trotsenko Bulgarları seviyordu, herhangi bir çocuk hata yapınca tebessüm ediyor ve doğrusunu öğretiyordu. Şef koro işini bitirdikten sonra ise hızlıca, uygun atıştırmalıkların ve votkanın yığılı olduğu zengin büfeye doğru gidiyordu; biz çocuklar da çeşit çeşit tatlıların önüne yığılıyorduk.

MEKÂNLAR, İNSANLAR, OLAYLAR...

BAŞTAN SONA ALTIN BOYNUZ

Biraz Rehberlik

Iki büyük köprünün Avrupai ve Türk İstanbul'u ayırdıkları ve birleştirdikleri yerde, Boğaz sularının bir kısmı boyunduruğundan sıyrılarak batıya doğru yayılıyor ve bütün dünyada Altın Boynuz adıyla bilinen körfezi oluşturuyor. Körfez, iskelesi olan bir düzine "köy"e ev sahipliği yapıyor; sefer vapuru hızlıca iskeleye dokunarak yoluna devam ediyor. Bu yerleşimler körfezin kıyısından yukarı doğru tırmanarak Altın Boynuz'a tepelerle kuşatılmış bir görüntü veriyor. Birbiriyle birleşen bu köyler tarihi İstanbul'un yanı başında, kademeli konumlu yeni bir şehir oluşturuyor. Eğer ağabeyin ihtişamı nedeniyle bu denli bastırılmış olmasaydı, Altın Boynuz kendi adı ve hayatı olan ayrı bir şehir olabilirdi. Hayat kısmen yine aynı hayat sayılabilir –burada Türklük ve şarklılık başkentin başka yerlerinde olduğundan çok daha belirgin ve baskın. Her şeyden önce peygamberin alemdarı olan Eyüp'ün kabri buradaydı. Eyüp, Bizans kuşatması sırasında Altın Boynuz'un sonuna yakın bir yerde şehit düşmüştü. Fatih Mehmed de, Eyüp'ün düştüğü yerde, ele geçirilen şehrin ilk camisini yaptırmıştı.

Bu yerin Osmanlı için ne kadar kutsal olduğu, I. Osman'ın kılıcının Mevlevilerin gürültülü nümayişleri ve ilahileri eşliğinde her yeni sultan tarafından burada kuşanılmasından da anlaşılıyordu. Yine Eyüp'te çok sayıda zenginin türbeleri bulunuyordu; bunlar, Osman gibi hanedan kurucusu olmasalar da, bu dünyada geniş geniş yaşadktan sonra keselerinin gücüyle öbür dünya için de kendilerine bir mekân yaptırmışlardı.

Ancak Altın Boynuz'un, havasının berraklığına rağmen bu denli sırlı olan ucuna kadar nasıl gidilebilir? Sadece bu 11 km uzunluğundaki, 2–45 m arası derinlik ve ortalama 460 m civarı genişlikteki körfezi sabırla aşarak. İşte, rehberin işi bitti.

Küçük vapurlar, her iki kıyıdaki yolculara da hizmet vermek için zikzak seyrediyorlardı; bu iki kıyı da kâh kucaklaşma mesafesinde birbirine yakınlaşıyor, kâh kavgalıymış gibi uzaklaşıyordu.

Fener: İki Milletin ve İki Kilisenin Savaş Alanı

1900 ve sonraki birkaç yılda vapurlar on civarında iskeleye yanaştıktan sonra, peygamberin alemdarının kabrini ziyaret etmek için yola çıkmış yolcuları Eyüp'e bırakıyordu. Bu rakamları niye veriyorum, bu iskelelerle niye uğraşıyorum? Rehber mi hazırlayacağım yoksa? Rehber hazırlama fikri de kötü sayılmaz, ancak asıl amacım iki milletin ve iki kilisenin amansız bir mücadele yürüttükleri bir yeri göstermek: Fener.

Fener'e gitmek için ana köprüden vapurla hareket edilerek iki minaresi göklere kadar yükselen Valide Cami kenarından devam ediliyor. Yemiş İskelesi kenarından geçiliyor; bu şairane adı herhangi bir şair değil, ama bir yemiş tüccarı vermiş olmalıydı. İskele, adını, buradan bol miktarda aralıksız mavnalara yüklenen ve pazarlara sevk edilen meyvelerden alıyor. Vapur başka bir kutsal yer olan Seraskerlik ve dört minareli Süleymaniye Camii önlerinden geçiyor, şeyhülislamın konutuna selam veriyor ve maziden kalmış bazı Bizans kalıntılarını küçümseyen bir edayla geride bırakıyor: İmparator Valens'in yaptırdığı su kemeri. İkinci ve üçüncü iskele –Cibali ve Ayakapı– etrafında cami çokluğu dikkat çekiyor.

Bulgar uyanış çağının tarihiyle iç içe geçen ünlü Fener, Altın Boynuz'un dördüncü iskelesi. Rum patriğinin, anavatanın bayrağının renklerinde mavi beyaz boyanan binası şahane, içerisi ise... Patriğin konutu gibi, yakın çevresinde yaşayan kalburüstü Rumların saray yavrusu konutlarının dış görünümü şöyle böyle, ama içerideki şatafatın sadece Bin Bir Gece Masalları tahayyülüyle canlandırılabilceği anlatılıyor. Niye böyle? Niye imkânı olan dışarıdan da sarayını ihtişamlı yaptırmamış, içerisi gibi? Çünkü batıla inanılıyor, nazardan korkuluyormuş. Hiç değilse bunu itiraf etmiş, adı lazım olmayan bir patrik. Patriklikteki aziz zevat ahalinin homurdanmasından çekiniyormuş.

Patriklik, başkalarına yaşama hakkı tanımıyordu. Patrik, Bulgar kilisesi üzerindeki velayetine karşı mücadele yürüten ruhbanı da, iyi ve

saf ahaliyi de kovuşturuyordu. Az veya çok tarafsız olan Rumları da kovuşturuyor, hatta bu tavırlarından dolayı onlara deccal muamelesi yapıyordu. Fener'deki mavi beyaz konutta Bulgar halkı aleyhine kapkara davalar tasarlanıyordu. Cesaretle nahifliği bağdaştırmayı başarmış Bulgar ruhban sık sık buradaki mahzenlere kapatılıyor, bazıları ise zehirleniyordu. Yine burada Bulgar kilisesi skizmacı [ayrılıkçı] ilan ediliyor, Bulgar ruhanilerin ve patrikliğin boyunduruğunu atmak için çabalayan diğer dava adamlarının sürgün kararları alınıyordu. Nihayet burada "Bulgar halkı" olmaktan başka hiçbir talebi olmayan Bulgarlara karşı sert bir mücadele yürütülüyordu.

Ancak Fener rehberliği sadece Rum patriğiyle bitmiyor, zira burası sadece patrikliğe ait değil. Burada Bulgaristan da yaşıyor ve yaşatılıyor. Benim çocukluk yıllarımda bütün bunların artık hiçbir önemi kalmamıştı, ama patriklik ve ekzarhlık kilisesinin bir arada yaşadıkları yıllarda durum farklıydı.

Hemen Altın Boynuz'un suları dibinde, bir avuç insanın sığıdığı – aslında bütün bir halkın kalbi sığıyordu– Bulgar kilisesi de bulunuyordu. Eğer bu ahşap kilisenin bugünkü demir kiliseden daha fazla işe yaradığını söylesem haksızlık mı etmiş olurum acaba? Niçin nesneler, eşyalar, objeler dile gelmez? Konuşmayı bırak, sadece fısıldasalar insanlık onuru, kahramanca mücadele, Bulgar tarihinden eşsiz anlar hakkında mucizevi şeyler anlatırlardı. Bağımsız kilise mücadelesinin öncüsü dava adamları burada yaşadılar ve kimi acıdan kimi sevinçten burada ağladılar; burada fikirler üretiliyor, gazeteler çıkarılıyor ve milli bilinçlenme davası yürütülüyordu.

Balat ve Sonrası

İşte Fener'den sonra beşinci iskeledeyiz: Balat. Burası kalabalık Yahudi halkıyla ünlüydü, sanki bütün İsrail buraya yerleşmiş diyecektiniz. Sadece bir zamanların Hora adındaki Bizans kilisesi yani daha sonraki Kariye Cami, Balat'ın Yahudi şanını biraz azaltıyordu.¹

İşte, [karşı kıyıda] tersanesiyle meşhur Kasımpaşa, ardından da neredeyse tamamen Yahudi semti olan Hasköy Mahallesi, halen Yahudi semti olan Halıcıoğlu İskelesi, [tekrar karşı kıyıya geçtiğimizde] Ayvansaray ve fes

1 Kariye Camii, Balat'a komşu Ayvansaray sirtlarında Edirnekapi'ya yakın bir konumdadır.

fabrikası burada olduğu için İstanbul civarındaki iskelelerin en önemlisi olan Defterdar. Yetmişli artık Türklerin Avusturya-Macaristan'dan fes ithal etmesi, artık kendileri burada ürettiyordu.

Eyüp: “Her Nefis Ölümü Tadacak”

Böylece Eyüp’e, bu ölüler şehrine ayak basıyoruz. Zira Eyüp Camisi ve türbesi dışında, civardaki her yer mezar. Sarıklı mezar taşları ve canlıları teselli eden yazılar: “Her nefis ölümü tadacak.” “Topraktan geldik, toprağa dönüyoruz.” “Hüvelbaki.”

Eyüp’ten, Avrupa’nın Tatlı Suları adında bir körfez oluşturan sular ayrılıyor. Yeşilliğe bürünmüş Kâğıthane ve Alibey dereleri vadileri o denli çekici yerler ki Sultan Mehmed tam da buraya gözdelelerinden biri için bir köşk yaptırmış. Ölümünden sonra köşk tenhalaşsa da, bu harikulade yerler تنها kalmıyor –bayramda buraya, Eyüp’te ibadetini yaptıktan sonra çayırırlara uzanan ve şekerleme yapan ihtiyarlar geliyor. Genç hanımlar inceden bir şarkı tutturuyor. Çocuklar, dünyanın her yerinde olduğu gibi koşturuyorlar. Keten helva, her renk şuruplar ve doğulu insanın midesinin fantezisinin ürünü olan daha neler neler...

TATAVLA

Ahşap Tatavla

Tatavla, Avrupa yakasının orta kısmında, devasa bir İstanbul yangınından sonra alelacele kurulan bir Rum mahallesi idi. ‘İstanbul yangını’ diye özellikle belirtiyorum, zira burada yangın bir, iki veya üç evi değil, bütün mahalleleri küle çeviriyordu. Tatavla aceleyle kurulduğundan dolayı tamamen ahşap bir mahalle, bu ahşap evler yangını doğuran tehlikeyi hatırlatıyor.

Yahudi Papaz Köprüsü’nde Bir Rum Çocuk Kaybolunca

Yeni mahalleye önce aşağı, düzlüğe inerek ve ardından da yukarı, dik sokaklara tırmanarak gidiliyordu. Pera ve Tatavla sınırında Papaz Köprüsü Mahallesi bulunuyordu; burası sanki bağımsız bir Yahudi cumhuriyeti gibi bir yerdi. İstanbul Rumları, özellikle de kendinden daha zayıf olana karşı son derece hoşgörüsüzdü. Rumlar, daha iyi tüccar olan Yahudileri kendilerine

rakip gördüğünden onlara tahammül edemiyordu. İçindeki nefreti, nine ve anaların aşladığı batıl inançlarla aklıyordu. Neymiş? Pesah öncesi Yahudi matza² pişirmek için Hristiyan çocuğun kanını unla karıştırıyormuş. Zaten bu şehirdeki bağnaz Rumlar, Yahudileri İsa Peygamber'i çarmıha gerdikleri için sevmiyorlardı. Bu nedenle, Pesah arifesinde Aristid Kokalianos adında bir Rum çocuk kaybolunca, yüksek sesle dile getirmeyi bir kenara bırak, çocuğun korkunç Yahudi âdetine kurban gittiği fısıltısı bile bütün Tativla'nın hınç alma duygusuyla tutuşması için yeterliydi.

Tativlalı mahallesinde kendini öz devletinde gibi hissediyordu; büyük yangından sonra buraya kendi âdetleri de taşınmıştı –laterna, gitar, mandolin. Özellikle de zapt edilemez taşkınlıklarını ve asırlar önce ellerinden alınan bu şehrin gerçek hâkimlerinin kendileri olduğuna dair özgüvenlerini de buraya taşımışlardı. Bir hiç uğruna kamalar çekiliyor, piştovlar patlatılıyordu. Hal böyleyken, krallıklarının eteklerine çömelen ve bir çocuğu öldürüp kanını içen Yahudilerin bu büyük suçu nasıl affedilirdi?

Bir gece, tam da Pesah'ta, Tativlalı palikaryalar dişlerine kadar silahlanmış halde saldırıya geçerek Papaz Köprüsü'nü talan etmişler. Mahallenin adı da zaten burada Yahudilerin yabancı olduklarına işaret ediyor. "Çıfit ne arıyor burada?" Hani bir söz vardır, belasını arıyormuş. Rumların acımasızlığı ve idarenin yavaş hareket etmesinin bedeli zavallı Yahudilere çok pahalıya patlamış.

Ya Aristid?

Anne baba sevgili evlatlarının öldüğüne haliyle inanmak istemiyorlarmış. Yahudilerin suçsuz olduklarını kabul etmeye hazırlarmış, daha çağdaş anlayışları olduğundan değil, ama çocuğun hayatta olduğuna inanmayı tercih ediyorlarmış. Papaz Köprüsü zengin Yahudi Alfandari ana babaya, mahalledeki korkunç gecenin tekrarlanmasını önlemek üzere soydaşlarını durdurmaları karşılığında büyük miktarda para teklif ettiğinde, baba bu parayı elinin tersiyle itmiş, zira çocuğunun canlı olmasını tercih ediyormuş. Bu parayı kabul ederse, çocuğun ölümünü de kabul etmiş olacaktı. Ana baba yüreği!

2 Düz mayasız ekmek.

Bu arada çocuğun aranmasına devam edilse de, bulunacağına kimse inanmıyormuş. Adres sistemi olmayan, birkaç denizin arasına yayılan tepeli, bayırlı, yamaçlı, sokakları boru gibi dar, mahallelerini yangınların küle çevirdiği bir şehirde kaybolan bir çocuğu aramak, bir saman yığnında iğne aramaya eşdeğermiş.

Gel gör ki Alfandarı'nın gözden çıkardığı para bir Bulgar'ın cebine girmiş.

Yahu bu Bulgar da nereden ve nasıl karışmış bu vurdulu kırdılı Yahudi-Rum hikâyesine?

Başka birçokları gibi Makedonya'dan gelip İstanbul'a demir atan Debreli sütçü Evtim Simeonov, iki gün önce bu mahallelerden geçerken üç yaşlarında, ağlayan bir çocuk görmüş. Avutmak için kucağına almış; kimin olduğunu sorup soruştursa da hiç kimse çocuğu tanımamış ve sahiplenmemiş. Bunun üzerine Evtim çocuğu karakola teslim etmeye karar vermiş. Ancak önce, çocuk sahibi olma özlemiyle yanıp tutuşan hanımını kısa süreliğine olsun mutlu etmek için çocuğu evine götürmüştü. Bir saat, iki saat derken akşam olunca, sütçü Evtim, "Yahu bu saatten sonra karakolda ne işim var, sabah ola hayır ola," demiş. Ertesi gün de, kaybolan çocuk aranıyor mu diye öğrenmek üzere o mahalleleri dolaşmayı düşünmüştü. Yoksa kader mi göndermişti bu çocuğu? Olur ya belki de sokağa bırakılmıştı, fakir ana baba istemiyordu? Bu âlemden neler mi olmuyor, hele ki bu âlem İstanbul âlemiyse!

Süthanesini iki yeğenine bırakan Evtim, çocuğu arayanın olmamasını umut ederek yola çıkmış. Ama mahalleye adım atar atmaz, daha uzaktan günün sıradan bir gün olmayacağını hissetmiş; ağlama sızlamaların ve bağırış çağırışların kaybolan çocuktan dolayı olduğu anlaşılmış. Bunun üzerine iyi kalpli Evtim ana babayı muştulamaya koşmuş. Sonra kucaklaşmalar, sarılmalar, kardeş olma teklifleri yağmış. Keşke Evtim Bulgar olmasaymış, ama neylersin işte.

Bıçakçı Perikli

Yine o zamanlarda Tatavla bir başka hadiseyle daha çalkalandı. Bir Türk zaptiye, kalbini kaptırdığı Rum Maryola'yı kaçırmıştı. Yakındaki kara-

kolda görev yapan zaptiye'yi herkes tanıyordu: Yakışıklı, genç, boylu boslu bir paşa oğlu. Niye olmasın? Paşaların çok çocukları vardı ve aralarından zaptiye olmak isteyen de çıkıyordu. Ancak Maryola'nın, İstanbul bıçakçılarından olan bir kardeşi varmış. Nasıl katlanacaktı böyle bir rezalete? Üstelik bir başkası değil ama bir Türk kaçırmış ablasını. Öyleyse böyle. Şu Perikli bir celalleniyo ki tutana aşk olsun; gömleğinin altına sakladığı bıçağı, gördüğü zaptiye'ye saplıyormuş. Asıl suçluyu bulamayınca önüne çıkan zaptiye'yi yere seriyormuş. İdare de şaşkın, zira bir taraftan zaptiye kıymı oluyor, diğer yandan da itibar kaybediliyor. 12, 13... Bıçak saplanan zaptiyelerin sayısı gün geçtikçe artıyor, haliyle gazetelere gün doğuyor. Bütün diğer hadiseler arka planda kalıyor, okur gazetelerde ilkönce Perikli hadisesiyle ilgili haber arıyor. Günün birinde, her zaman olduğu gibi, bu yeni haber de tükeniyor. Nihayet Perikli etkisiz hale getiriliyor.

BİR HAMAM HİKÂYESİ

Rumeli Han'ın karşısındaki küçük sokağın dibinde, baş eğerek girilen bir hamam vardı: Su Terazisi Sokağı Hamamı. Dışarıdan bakımsız görünüyordu, ama içerisi genişti; mermeri, suyu ve buharı ve hademe kadınları boldu –peştamalcı, tellak, bakımcı, saç boyacısı, nasırlı ayak temizleyicisi, kahveci, lokumcu... Hani o gün hamama tek bir kadın müşteri bile gelmese, hamam yine de dopdolu olacak. Sabah gelen kadınlar akşam çıkıyorlardı, zira yemek de getiriliyordu: Yalancı dolma (yani İstanbul usulü sarma), şu avuç gibi açılan, ayçiçeği kafasını andıran egzotik enginar, akla gelebilecek bütün tatlılar. Yıkılmaya ara verildiğinde yemek yeniyor, biraz kestiriliyor ve haydi yeniden kurnalara ve artık suyu tazelenen havuzlara.

Bir defasında dedem daha eski zamanlara ait, ama önemini kaybetmeyen bir hamam hikâyesi anlattı.

Velhasıl kelâm bizler için Kurtuluş Savaşı niteliği taşıyan Rus-Osmanlı Savaşı başlayınca Ekzarh Antim sürgüne gönderilmiş. Mahkemeye çıkarmakla korkutulan Metropolit Miletij Lloyd Kumpanyasına ait bir vapurla tüymüş ve Sofya'ya Rus ordusuyla beraber girmiş. Babîâli, İstanbul'da bulunan metropolitlere –Simeon ve Grigoriy– hemen dini bölgelerine gitmeleri talimatını vermiş. Ama nasıl? Dini bölgelerde artık savaş kazanı

kaynıyormuş. Grigoriy, Ruse'ye [Rusçuk] gitmemiş, ama oradan birini İstanbul'a getirtmiş, yani Bulgarlara yan bakan Tuna Valisi Abdürrahman Paşa'yı merkeze çekirtmiş. Metropolit Grigoriy çoktandır bu Bulgar düşmanı valinin defterini dürmeyi aklına koymuş ama bir türlü fırsat bulamıyormuş. Ta ki Beşiktaş hamamına kadar...

Metropolit Grigoriy Beşiktaş hamamına girdiğinde, gördüğü ilk şey, mermer zeminli yuvarlak salon ve farklı renklerdeki küçük pencereler olmuş; güneş ışınları pencerelerden gökkuşağı renkleri gibi dalıyor, zemine farklı renklerde değerli taşlar gibi yansıyor. Duvarlarına Arapça yazılar kazınmış daire şeklindeki salonun ortasında şadırvanın fiskiyesi şırıldıyormuş, etrafında ise çiçekler varmış. Bunların üzerinde ötücü kuşların kafesleri asılıymış. Bir köşede bir delikanlı çubuk, nargile ve cezveleri diziyo ve bunların yerlerini değiştiriyormuş. Mermer levhanın üzerinde şerbet ve şurup kapları dikkat çekiyormuş. Beyaz çarşafa sarılı bir genç bir kaptaki koca yığından aldığı limonların birkaçını sıkıyor, kül gibi tozşekerle bir bardağa döküyor, bardağı buz gibi suyla doldurarak susamış müşterilere sunuyormuş.

Ancak bu ne acele? Henüz bunlara uzanmak için erken. Hamama gelen misafir evvela bir galeriye götürülerek beyaz çarşafarla örtülü uzun sofalarda soyunuyor. Ardından da bir hizmetçi müşteriye tepeden tırnağa beyaz bir kumaşla sarıyor ve başına, sarık gibi, çarşaf doluyor. Bu durumda on dakika kadar, soyunmanın verdiği yorgunluğu atmak için dinleniyor, yani dinlenme öncesi dinlenme. Sonra koluna giren bir hizmetçi müşteriye salona götürüyor, zira başı öyle sarılı ki etrafını görmüyor. Son basamakta ayaklarına nalın veriliyor, zemin o kadar sıcak ki yalın ayak basılmıyor.

Tellak basamaktan inerken yoruldu diye müşteriye dinlenmesi için hasıra oturmaya davet ediyor. Elinde buhurdanlıkla bir genç, yakılan otlardan gelen mis kokular saçıyor. Misafir dinlenmiş olduğuna dair işaret verince, tellak onu mermer kurnalı bir mekâna götürüyor. Kurnaların üzerinde bakır musluklar, yanlarında ise üzerinde Kuran'dan alıntılar olan gümüş taşlar. Tellak misafirin bez zırhını çıkarıyor, kendi eline yün kese sarıyor ve üzerine sıcak su döküyor. Başka bir tasta sabunu köpürtüyor,

sanki yumurta kreması karıştırıyor. Mis sabun başı döndürüyor. Krema “patlayınca” ve tellak sanki boks eldivenine giren elini beden üzerinde dolaştırınca kemikler patlamaya başlıyor. Sonra sabunlama faslı ve beraberrinde masaj. Yıkanan, tellağın elinden tüy gibi hafiflemiş çıkıyor.

Hamamda, yıkananların uzun saatlerini hoşça geçirten meddah veya kemeñçeci de sıkça bulunuyor. Bahçeli Sokak ve Su Terazisi Sokak hamamlarında böyleydi.

Metropolit Grigoriy’i karşılayan hizmetçi Ermeninin Hristiyan kalbi ruhaniye yakınlık duymuş olacak ki faydalı olmak için, “Papaz efendi, bugün hamamda saraydan biri yıkıyor! Bunu bil ki artık bir lakırdı³ çıkmasın ağzından, yanarsın alimallah!” demiş.

“Teşekkür ederim, çocuğum,” diye tebessüm etmiş Grigoriy memnun şekilde, zira tam da bir saray kodamanıyla karşılaşmayı bekliyormuş.

Daha sonra olaylar şöyle gelişmiş: Ruhani hamam düzeninin bütün aşamalarından geçtikten sonra saraylının yanına oturmuş. Karşıdaki bir kurnada irice ve kambur burunlu biri –herhalde Ermeni– oturuyormuş. Grigoriy Ermeni olduğunu düşündüğü kişiye: “Biraz önce Rusçuk’tan geldim ve aceleden sabun almayı unuttum. Bana biraz sabununu verebilir misin, dışarı çıkınca sana yenisini alırım,” demiş.

“Rusçuk’tan mı? Yahu orada muharebe yok mu? Nasıl, ne...” diye sormuş Ermeni.

Grigoriy de tam bunu bekliyormuş zaten: “Ne olsun... Muharebeler hep insan kusurundan patlak verir. Rusçuk’ta başına buyruk Vali Abdülrahman Paşa Hristiyanları kışkırtıyor. Bu adam Bulgarları kovuşturuyor, dövüyor ve sürüyor. Ben de zaten o yüzden kaçtım.”

Ertesi gün ekzarhlığa gelen bir saraylı yaver Grigoriy’i sormuş. Herkes endişeye kapılmış, ama papaz gayet rahatmış, hatta gülümsüyormuş. Yanında yaverle gittiği sarayda hamamdaki aynı kodamanı görmüş.

“Buyurunuz –diye davet edilmiş papaz. Padişah efendinin güvenilir adamı olan bendeniz dün tesadüfen hamamda konuştuklarınızı duydum. Padişahımızın, imparatorluğu kepaze eden böyle işe yaramaz

3 Metnin aslında bu ifade Türkçe olarak geçiyor; ‘artık’ ve ‘lakırdı’ kelimeleri bilindiğinden dolayı Bulgarca açıklaması verilmiyor.

yöneticilere tahammülü yok. Abdülrahman Paşa hakkında daha ayrıntılı bilgi verin lütfen.”

“E, gördünüz mü şimdi hamamda daha başka neler yapılabileceğini? Bir zamanlar Bulgar hamamdayken bile milletin iyiliğini düşünüyordu,” diye tamamladı hikâyesini dedem.

GALATA’DA DAR BİR SOKAK: KUMBARACI YOKUŞU

Birleştirici Halka Galata

Vesti gazetesinin Galata’daki Kumbaracı Yokuşu’nda bulunan yazıhanesine gitmeye can atıyordum. İstanbul’un, Altın Boynuz üzerindeki iki köprüyle ayrılan Avrupalı Pera ve Türk ağırlıklı tarihi yarımada kısmından farklı olarak Galata sanki aradaki birleştirici halkaydı. Hristiyan ve Türk nüfusu karışımı en net burada hissediliyor, karşılıklı tahammül şartları sanki burada tespit ediliyordu.

Fes Ütücüsü İbrahim Baba

Yine buraya mahallelinin feslerini ütüleyen bir adam yerleşmişti. İbrahim Baba, kırışık fesi, püskül için deliği olan iki pirinç kalıp arasına sıkıştırıyordu, alttaki kalıbın altında da gaz ocağı vardı. Böylece fes öyle güzel ütüleniyordu ki sanki hemenaz önce Avusturya-Macaristan’dan getirilmişti. Ancak anılan ülke Bosna Hersek’i ilhak edince, Jön Türkler o devletten fes almayı keserek kalpak giydiler. Makedonya’daki ve Trakya’daki Bulgar ahalisi de Jön Türklerin bu öfkesinden yararlanıp fesleri attı. Bazıları kalpak giydi, başkaları eline ne geçtiyse, üçüncüler kasket, çıplak başla gezenlerin sayısı da az değişti.

İbrahim Baba özellikle perşembe günleri, cuma namazı arifesinde işten başını kaldıramıyordu. O zaman basık dükkânı önünde iskemlelere çıplak başlı Türkler, yenisi gibi parlatılmış feslerini başlarına giyme beklentisi içinde oturuyorlardı. Beklemek aslında zaman kaybı değildi, zira zaman ya kahve içerek ya da nargilenin marpuçunu çekerek değerlendiriliyordu.

Sabık Papaz Patsakos

İbrahim Baba Galata'da Türklüğü temsil ederken, papazlıktan gelen bir Rum aynı böyle basık bir dükkânda ikonalar ve kutsal kitapçıklar satıyordu. Tam da fes ütücüsünün karşısında, hani dükkânlarından el uzatarak birbirleriyle tokalaşabilirlerdi. Sabık papaz Patsakos ara sıra Tanrı hizmetçisi olduğu zamanı hatırlıyor olacak ki bir ayin duası patlatıyordu. Türkler ona bakıyor, dinliyor ve sağ ellerini alınlarına götürerek birbirlerine işaret ediyorlardı: Bu adam oynatmış. Ancak tam da onlara göre oynatmış olduğundan kimse papaza dokunmuyordu, zira Müslümanlar deliye saygı gösterirler.

Döner Kebapçı

Kumbaracı Yokuşu bu iki simayla bitmiyordu. Sokak küçük, ama çeşitlilik boldu. Gazetenin matbaası ve yazıhanesi karşısında Anadolu bir Türk'ün döndürdüğü kebaptan yağ damlıyordu. Dönerci döner şişe saplanmış eti, kızıl korların üzerinden keskin bir bıçakla kesiyordu, sanki etin pişmiş üst katmanlarını tıraşlıyordu. Kesilmiş et parçalarını bir ekmek arasına sokuyor, bastırıyor ve acıkmış olanlara bir siyah metelik karşılığında veriyordu. İşkeleye inen bir yol olduğundan sokak hamal kaynıyordu, hamallar bu sıcak etin en büyük müşterileriydi.

Kahveci

Kebapçının hemen yanında ise kahveci vardı; kaldırıma koyduğu birkaç iskemle o kadar alçaktı ki doğrudan yere oturmuş sayılırdın. Ancak nasıl olsa bağdaş kurup oturmaya alışmış olan Türk müşteri bunu sorun etmiyordu. Kimi elinde kahveyle veya çayla, kimi nargileyle Türkler saatlerce kahvehanenin önünde oturuyorlardı. Gürültülü ve harareti konuşma duyamazdınız, buradan geçen bir yabancı bunların bir sağır dilsiz meclisi olduğunu düşünebilirdi.

İtalyan Vincenzo

Bu sokaktaki bu iki tamamen Türk noktasından sonra saçlarını onduyle veya kâkülle güzelleştirmek isteyen her kadını günde on iki saat aralıksız olarak kabul ettiğini ilan eden İtalyan Vincenzo'nun dükkânı geliyordu. Sivri sakallı ve ince bıyıklı, gizem dolu hummalı bakışlı Vincenzo Venedik'ten

buraya damlamıştı. Niye Venedik'i terk ederek bu Türk mahallesine sokmuştu başını acaba? İnsan kötülük yapmasa hiç kaçır mı memleketinden?

Çamaşırcı ve Yorgancı Rum Kadınları

İşte, birbirine komşu iki Rum kadınına –biri çamaşırcı, diğeri yorgancı– geldik. Hem kendi işlerine bakıyor, hem de Vincenzo'nun sırrını çözmeye çalışıyorlardı. Bu denli dar bir sokakta karşı karşıya olan dükkânlar sanki bir evin yan yana iki odası gibiydi. Hatta dedikoduyu köpürtürken yüksek sesle konuşmalarına bile gerek yoktu, sanki diz dize oturmuşlar gibi alçak sesle konuşurlardı. Sokak dar olunca, dükkânlar da dardı tabii. Kadim Helen filozoflarının bu dişi varisleri “Gönüller geniş olsun!” diye rahatlatıyorlardı içlerini. Sadece ara sıra, uykusunun açılması için var gücüyle “Kebaba gel, kebaba, kebab gözün görsün!” diye bağırarak kebabçının gür sesini bastırmak için seslerini yükseltiyorlardı.

İşte Avrupalı bir mağaza, petrollü yeni Alaattin'in lambalarının temsilcisi. Artık bıkkınlık veren gaz lambasından sonra bu yenilik insan dehasının eriştiği bir zirve gibi geliyordu ve fabrikası bütün dünyada şubeler açmıştı.

“Benden Olsun!” Demenin İnsanı Düşürdüğü Haller

Adını tuhaf bir sakininden alan bu dar ve uzun Kumbaracı Yokuşu'nda görülecek daha çok şey vardı. Mehmet Kumbaracı adındaki bir kul üstlük ve iç çamaşır, allık, aklık, ruj ve incik boncuk gibi çeşitli kadın eşyaları satılan bir dükkân işletiyormuş. Örtülü kadınlar da, küstah bakışlı Hristiyan kadınlar da, Yahudi kadınlar da aşındırıyormuş dükkânın eşliğini. Ne ki Mehmet'in röntgen özellikli bakışları da o an hanımların üstünü başını soyuyor ve ortaya çıkan tabloyu beğenirse tüccar olduğunu unutuveriyormuş. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün İstanbul dükkânlarında hiçbir şey uzun pazarlıksız satılmazken, Mehmet eliyle bir hareket yapıyor ve “Benden olsun!”⁴ diye malı dilbere veriveriyormuş.

Mehmet'in Galata güzellerine baktığı gözüyle cebi arasındaki bu ortaklık bir gün –Türklerin iflas eden tüccara dedikleri gibi– topu atıncaya kadar

4 Metinde bu ifade “Benden geçsin” biçiminde Türkçe olarak yer alıyor, ardından da Bulgarca çevirisi veriliyor.

devam etmiş. Dükkâncının genç bir çırağı da varmış. Ustanın kendi kendini soyduğu yetmezmiş gibi, bu sözüm ona çırak da geri kalanları yürütüyormuş. Çırak çaldığı paralarla o çorbacının dükkânına sahip olmuş. Zavallı Mehmet'e de kala kala sabahtan akşama kadar dükkân kapısı önünde debelenme hakkı kalmış; yeter ki dükkâna gelmeye devam eden dilberlere yakın olsun. Gelen geçen de onu uyuyan veya hasta bir köpek sanarak üzerinden atlıyormuş.

BİR GAZETE, İKİ SANSÜRCÜ

Ekzarhlığın Yayın Organı

Novini (*Vesti*) gazetesi Çek⁵ asıllı Ferdinand Vala'nın Galata'daki matbaasında basılıyordu. Galata, şehrin Avrupalı kısmı ile köprünün öte yanındaki Türk kısmı arasındaydı.

Gazete sansürlenerek çıkıyordu, sansür de gazete yazıhanesinde yapılıyordu. Sansüre rağmen, hatta sansürden dolayı gazete sıkça sıkıntıya uğruyordu –yayını durduruluyor, cezaya çarptırılıyor, uyarılıyordu. İşte böylece adının niçin *Novini*'den *Vesti*'ye döndüğünün açıklamasına geliyoruz. *Novini*'nin yayını durdurulunca, aynı gazete farklı bir adla çıkıyordu –*Vesti*; adı değişince de gazete yeni bir değerlendirmeye tabi tutuluyordu. Üçüncü bir ada kadar da gidilmişti: *Glas*.

Bulgarca'yı İrgatlardan Öğrenen Mustafa Bey

Nasıl oluyor da sansürden geçen bir gazetenin yayını durduruluyordu? Herhangi bir hata olmuşsa, sansürcünün sorumlu tutulması gerekmiyor muydu? Eğer muharrir gazeteyi sansürcüyü atlatarak yayınlasaydı, cezalandırma haklı sayılabilirdi. Gelin artık sansürcünün adını da söyleyelim: Mustafa Bey, Bulgaristan'da doğmuş, bazı kaba sözler dahil ırgatlardan yarım yamalak Bulgarca öğrenmişti. Bu husus, bir de ağabeyinin matbuat müdürü olması, bir gün onu *Vesti* gazetesinin ve olduğu kadarıyla İstanbul'daki Bulgarca yayınların sansürcülüğüne getirmişti. Önemli olan şey bu işten maaş alınmasıydı.

Babam sıkça gazetede kökü Bulgarca olmayan ve ne sansürcünün ne de onun Bulgarca muallimleri olan ırgatların anlayamayacağı kelime-

5 Başka bir hatıratında yazar, matbaacının Hırvat asıllı olduğunu belirtiyor.

leri kullanıyordu. Sözgelimi anayasa, gösteri, nümayiş, suikast, komite, vatanperverlik...

Mustafa Bey böyle bir kelime duyunca, zira muharrir gazeteyi ona sesli okuyordu, hemen el kaldırıyor ve:

“Dur! Bu kelime olmaz! A-na-ya-sa. Vakti zamanında efendimiz Sultan Abdülhamid’in bu Avrupa saçmalığını devletinden attığını hatırlıyorum. Yasak! Bu kelimeyi yazamayız!” diye itiraz ediyordu.

“Biz buradaki anayasayı kastetmiyoruz, Bulgaristan’ın Belçika anayasasını kabul ettiğini yazıyoruz.”

Bunun üzerine Mustafa Bey, “Katiyen olmaz!” anlamında başını öyle sallıyordu ki fesinin püskülü sağ sola oynuyordu.

“Fransa’nın Lyon Şehri’nde bağcıların, vergi zammına karşı düzenledikleri gösteriyi yazmakta ne sakınca var?”

“Gösteri!? Bilmez miyim, demek devlete karşı nümayiş,” diyerek pes etmiyordu Mustafa Bey.

“Velev ki öyle, bize ne bundan? Bu, bizim devletimizde değil, Fransa’da oluyor! Okurumuz başka devletlerin bizimkinden çok daha kötü olduğunu görsün.”

“Ha şöyle! Bu lafın bir yüzlük duzikoyu hak ediyor. Ama yine de buna benzer, ama daha mülayim kelime yok mu, canım?”

Mülayim Kelime Bulma Çabaları

Muharrir derin düşüncelere dalmış, ansiklopedik beyninin kıvrımlarını eşeliyor gibi bir hava veriyor ve birden yüzü aydınlanıyor:

“Eureka!”

“Ne? –diye soruyor ürkmüş vaziyette Mustafa Bey. Bu tehlikeli kelime de ne böyle?”

“Demek istiyorum ki istediğin mülayim, hatta tat da veren kelimeyi buldum: Yürüyüş.”

Muharrir bu kelimeyi o denli yumuşak ve sevimli söylüyor ki eşi Sia’ya iltifat ediyor sanacaksınız.

“Ha şöyle – diye neredeyse sevinçten zıplıyor Mustafa Bey. Seni gidi... Görüyor musun, isteyince ne güzel buluyorsun. Bu artık başka bir kelime, daha uygun. Geçsin.”

Görmeme Değil, Duymama Meselesi

Yine de sansürcüye rağmen gazetenin yayını durduruluyorduysa, suç tam da gazetenin sansürcüsü olmasında yatıyordu. Zira o gazeteyi muharririn ona okuduğu şekliyle onaylıyordu, ama daha sonra Matbuat Müdürlüğü sansürcünün duymadığı tehlikeli bir kelime veya habere izin vermesinden dolayı gazetenin yayını durduruyordu. Nümayişin yürüyüşle değiştirilmesi örneğinde de sorumluluk Mustafa Bey’de aranabilirdi, zira ikinci kelime birincisinden hiç de öyle daha mülayim değildi. Ancak muharririn uydurmaları o kadar çoktu ki hepsinin yakalanmasına imkân yoktu. Dolayısıyla mesele sadece görmemek değil, ama duymamak meselesiydi.

Matbaa İşlerine İlgî

Biraz daha büyüyünce matbaa makinesinin nasıl döndüğünü ve harflerin nasıl dizildiğini izlemeye bayılıyordum; harfler birer birer upuzun satırlar oluşturuyor, sonra sütunlar şekilleniyor, nihayet sayfalar ve koskoca gazete ortaya çıkıyordu. Babamın, üzerine eğildiği uzun ve dar yapraklara harfleri nasıl inci gibi dizdiğini izlemenin tadını çıkarıyordum. Bir gözü yorgunluktan sürekli yaşıyordu babacığımın, o yüzden hekime görünmesi için annem ısrar ediyordu, hatta yalvarıyor ve diretiyordu, ama hekim için nereden zaman bulsun ki muharrir?

Ali Fehmi’nin Teşrifi

İşte, günün birinde yazıhaneye yana yatık fesli bir Türk giriyor –herhalde babamın sıkça evde, özellikle de akşamları akraba ve dost ortamında bahsettiği o adam olmalı. Hani şu komik, ama bir o kadar zararlı Ali Fehmi. Giren adam gerçekten de o sansürcü ve sayfaların okunmasına başlamak üzere hemen bir sandalye çekiyor. Gerçi o okumuyor, sadece muharririn okuduğunu dinliyor. Zerre rol kabiliyeti olmayan –ne yeteneği, ne eğilimi, zira riyakârlık ve yapmacıklık elinden gelmiyordu– zavallı babacığımın yine

de rol yapması gerekiyordu. Okurken vurguları atlıyor, sesini değiştiriyordu –önemli kelimeleri ve cümleleri çocuk masalı okur gibi masumca, mülayim okuması gerekiyordu. Pamukla can almak gibi.

Mülayim Kelime Bulma Yarışı

Bir gün ikisi arasında bir tartışmaya tanık oldum. Sansürcü *bunt* (isyan) kelimesinin kaldırılmasında, babam da kalmasında ısrar ediyordu, zira Osmanlı İmparatorluğu’nda değil, Güney Amerika’da meydana gelen bir *bunt* kastediliyordu.

“Dünyada ne kadar kötü idare edilen devletlerin olduğunu gören *Vesti* okuru belki kendi devletine daha sıkı sarılır,” mantığını öne sürüyordu gazeteci.

Sansürcü bu mantığı doğru, hatta haklı buluyor, ama niye yok yere riske girsin? Kim bilir belki bu denli korkunç bir kelimenin geçmesine izin verdiği için onu gammazlayan biri çıkardı. Bunun üzerine babam yine oyunculuğa soyunarak daha mülayim bir kelime bulunduğunu söylüyor ve onu gerçekten o kadar yumuşak telaffuz ediyor ki sanki okul öncesi çocuklar için bir masaldan alınmış. Korkunç *bunt* kelimesi *vistanie* (ayaklanma) kelimesiyle değiştiriliyor. Muharrir cilveyle terennüm ediyor, zira tadından yenmiyor bu kelime, o kadar tatlı ki adeta dudağa yapışıyor ve kopmuyor. Sansürcü memnun, zira mülayim kelimeleri tercih ediyor. Her ne kadar bu kelime nahoş koksa da... Sanki bu kelimeyi bir zamanlar bir vesileyle duymuş, ama şeytan azapta gerek, bir türlü hatırlayamıyor. Her neyse pek fazla zaman kaybetmesinler, zira bugün muharririn, geçenlerde polis sorgusunu ucuz atlattığı için en az bir düziko ısmarlaması gerekecek. Ali Fehmi’nin bilmediği yoktu, zira Abdülhamid devrinde hafiyeliğin hiçbir padişah devrinde olmadığı kadar geliştiği söyleniyordu. Padişahın devasa bir hafiye şebekesi varmış –şefler, muavinler, muavinlerin muavinleri, muavinlerin muavinlerinin muavinleri– koskoca bir hiyerarşı.

Muharrir bir değil, iki kadeh ısmarlamaya razıydı, hem de Labirent’te, Galatasaray Polis Karakolu’nun yakınında.

İstanbul Kadını Olmak

Babamla gazete yazıhanesine gitmek için ne kadar can atıyordusam, Katina Teyzemle sokağa çıkmaktan da o kadar nefret ediyordum. Zira o bir İstanbul kadınıydı –bu da cilvebaz anlamına gelir– ve kadın eşyası satılan mağazaları dolaşmaya bayılıyordu. Hem de ne dolaşmak.

“30 numara beyaz ayakkabınız var mı?”

“Tabii ki, kıymetli madam. Hemen şimdi, bir dakika...”

“Daha koyusu yok mu?”

“Hiç olmaz mı, hemen...”

“Aslında yaz artık geçiyor. Bana mevsimlik bir şey verin.”

“Derhal, madam.”

“Yo, şeklini beğenmedim. Daha sivri burun yok mu?”

“Sizin için hiç olmaz mı, kıymetli madam!”

“Keşke biraz daha küt burun olsaydı...”

“Şimdi, madam. Bunlar nasıl?”

“Keşke biraz rezede [muhabbet çiçeği] rengine çalsaydı.”

“Rezede? Rezede zaten mağazamızın rengi. Hemen!”

“Evet, fena değil, ama biraz daha geniş olsa, hiç değilse yarım santim.”

“Lütfen, madam, siz şu moda dergisini inceleyinceye kadar dilediğiniz numara kuzenimin karşıdaki mağazasından gelecek. İşte, madam, bunlar hem rezede, hem yarım santim daha geniş.”

“Hm, bundan evde var. Bej alsam daha yeğ değil mi?”

“Her şey emrinizde, madam. İşte, bej, yarı sivri, yarı küt burun, şık ve fiyatı da uygun.”

“Mesela ne kadar?”

“Kıymetli madam, eski müşterimiz olduğunuzdan size indirimli fiyat söyleyeceğim: Sadece 90 kuruş.”

“Pardon, duymadım. 90 mı dediniz? Öyleyse hiç konuşmayalım.”

“Pekâlâ, sizinki olsun. Ne kadar veriyorsunuz?”

“Mesela, 50.”

“50? Fiyatın yarısı! Rica ederim, kıymetli madam, böyle bir ayakkabının bu fiyata satılması mümkün mü?”

“Pazarlık yapmayı sevmediğimi bilirsiniz. Ama beni cimrilikle suçlamamanız için, 60’a çıkıyorum. Anlatabildim mi? 60 kuruş veriyorum.”

“Kıymetli madam, nasıl olur!? 100’den zaten 90’a düştüm. Haydi, arayı bulalım, 10 daha düşüyorum. Yani 80’e veriyorum, size özel. Böyle zarif bir müşterimi kaybetmek istemem!”

“80 kuruş? Uçuk fiyat! Ne zamandır İstanbul’un en pahalı mağazası oldunuz?”

“Madam, sizi kırmak istemediğimden son bir indirim daha yapıyorum. 70 kuruş verin, yeter.”

“Artık söyledim. 60.”

“Siz ilk müşterimizsiniz. Biliyorsunuz ben kadere inanırım ve ilk müşterimi memnun etmeyi destur edindim. Aksi halde bütün günüm ters gider. Haydi, 65’e bağlayalım bunu. Tamam mı?”

“Aslında fiyat pek de yüksek değil, ama düşünüyorum da neyime şimdi bu ayakkabı? Yeterince ayakkabım var. Başka zamana kalsın. Hoşça kalın ve kusura bakmayın.”

“Rica ederim, madam. Her zaman başımızın üstünde yeriniz var. Yüksek zevkinize anında karşılık veremediğimden ötürü beni bağışlayın.”

Ben de bu arada kızarıyor ve “Haydi gidelim!” diye teyzemi elbisesinden çekiyordum.

O yüzden teyzemle dolaşmaktan hiç hoşlanmıyordum; ona ablamın refakat etmesi daha yakışıyordu.

İSTANBUL SEMALARINDA BİR ÇILGIN FRANSIZ

Heyecan Yaratan Haber

Çılgın bir Fransızın şehrin üzerinden uçacağı haberi büyük heyecan yarattı. İnsanın kuş gibi uçuşması inanılacak gibi değildi. Oysa gerçekte: Manş Denizi üzerinden mi nereden uçmuş olan esrarengiz Fransız, şimdi de İstanbul semasında uçmayı kafasına takmış. Anlaşılan ticari amaçla

yapacaktı bu işi, zira satışa sunulan biletler böyle panayırı gösterileri için olağanüstü yüksekti. Buna rağmen Taksim'deki Champ de Marche [Gezi Parkı] adlı devasa meydanda boş yer kalmamıştı. Sadece böyle devasa bir alan bunca kalabalık seyirciyi toplayabilirdi. [Louis] Blériot hadisesi en güncel siyasi meseleleri bile arka plana itmişti.

Taksim'e Büyük Akın

Türklerin çalışmadığı, ama Pera'daki gayrimüslimlerin işine baktığı cuma olmasına rağmen, gayrimüslimler de mağazalarına kilit vurmuş, bu çılgın Fransızın uçuşunu seyretmeye çıkmışlardı. Taksim'e o denli büyük akın vardı ki atlı tramvayın durdurulması gerekti. Ne ki tramvaycılar da uyanık davrandılar ve tramvaylardan seyretmek üzere tam da Champ de Mars'ın karşısında, yolun ortasında durdular. Fakirler de uyanık çıktılar, tramvaylara bindiler ki cüzi bir bilet parası karşılığı Fransızı izleyebilsinler.

Elbette ki böyle bir hadise karşısında Bulgar Okulu öğrencileri de kayıtsız kalamazlardı. Bu çılgın gösterinin izlenmesi mütevazı Bulgar öğretmenlerin programına girmediği için öğrenciler sıraya dizilmiş halde getirilmeseler de buraya gelmişlerdi, hatta hasta olduklarını söyleyerek okuldan yırtan öğrenciler de damlamışlardı.

Rüzgârla Savaşacak Modern Don Kişot

Bu arada askeri bando sayesinde taç giyme, devlet başkanı karşılama, padişah bayramı vs. gibi olağanüstü bir tören havası yaratılıyordu. İşte günün kahramanı, şeytan gibi sivri sakalıyla ve Don Kişot genel görünümüyle –modern bir Don Kişot değil miydi zaten?– belirdi. Ne ki gerçek Don Kişot değirmencilerle savaşacağı yerde yel değirmenleriyle savaşmıştı, bu ise doğrudan rüzgârla savaşacaktı.

Uçuş makinesi akşamdan meydana getirilmişti, belki de nasıl geldiğini, nasıl nefes aldığını seyircinin görmemesi için –bütün bunlar sanki bir hokus pokustu, hokus ise her zaman sırla kaplıdır. İşte Don Kişot da eğilerek makinenin altına giriyor, şurasına burasına dokunuyor, neredeyse okşuyor diyeceksiniz, sanki at, ama demirden bir at. Kısa bir bakımdan

sonra Fransız doru atına bindi, vites kolu mudur nedir bir şeyler çevirdi, makine anlaşılmaz bir dilde bir şeyler hırladı, koşu için sabırsız bir at gibi şahlandı, geriye doğru duman püskürdü ve düzensiz toprak zeminde sürünmeye başladı. O böyle birkaç yüz adım süründü, sanki faytonmuş diyeceksiniz. Kalabalığın arasından, “Yandı paralarımız!”⁶ diye duyuldu. Bağırışlar devam etti: “Ha bakalım!” “Vay babasına!” A del! A del!” “Ver, ver!”⁷

“Uçan şeytan” –yahu ne uçması ve ne şeytanı, o henüz yerinden kımlıdamadı– makineden indi, yine şuraya buraya baktı, dokundu, okşamaya mı nedir başladı. Sanki bir şeyler de fısıldadı ona, ikna mı, tehdit mi etti, yoksa yalvardı mı bir Allah bilir. Sonra yine bindi ve makine, hani şu veba ve kolera zamanında büyük şehrin mahallelerinden cesetleri kaldıran çöp arabası gibi süründü.

Şeytan Makinesinin Şeytan Olmaktan Çıkması

En sonunda... Bu bir mucize! Gerçekten mucize! Doğru mu bu gördüklerim? Rüya değil mi? Makine çömelir gibi oldu, güç devşirdi ve dalda tünemişken korkutulmuş bir serçe gibi uçuverdi. “Aman!” diye bir nara yükseldi, binlerce kişinin oluşturduğu kalabalıktan, sanki biri kaburgalarına iğne saplıyordu. Aman veya zaman, makine gerçekten havalandı ve çok geçmeden gözlerden kayboldu. Derken birden şu ünlü Tatavla üzerinde eğilmeye ve yan yatmaya başladı. Acaba sadece eğildi mi? Zira bakmanın gerginliğine rağmen şeytan makinesi artık görünmüyor ve boşuna herkes boş gökyüzüne bakıyordu. Gerçek de şu ki Tatavla üzerinde yan yatan şeytan makinesi artık şeytan olmaktan çıkmış ve bir çatının üzerine düşmüştü. Düşerek de bu ahşap mahallede dehşetli bir yangın tehlikesi yaratmıştı.

Bu arada makinenin düştüğü haberi de meydana ulaştı, kötü haber ağır iletişim araçları çağında da tez duyuluyordu. Askeri bando matem marşı çalmaya başladı. İyi ki Tatavla’dan yürekli biri atla meydana yetişt ve herkesin duyacağı şekilde “Şeytan yaşıyor!”⁸ diye ilan etti. Nasıl yaşamasın,

6 Metnin aslında bu ifadeler Türkçe olarak geçiyor.

7 Metnin aslında bu ifadeler Türkçe olarak geçiyor.

8 Metnin aslında bu ifade Türkçe olarak geçiyor. Bu uçuş gösterisi ve kaza 1909’un aralık ayında gerçekleşmişti.

şeytan değil mi? Şeytana patlamak yakışır mı? Beşeriyetten ne kalırdı geriye, eğer şeytan patlarsa?

“Neyse,” İstanbul’da dendiği gibi, adam sağ salim kalmış ya, önemli olan buydu. Ne büyük talih gerçekten, gökten düş ve yine sağ kal, oysa birinci basamaktan düşüp ölenler var.

Bunun üzerine bando neşeli, makamlı bir türkü tutturdu.

PRENS ADALARI

Kalburüstü Bulgarlar

Bağımsız kilise mücadelesini yürüttüğümüz yıllarda Halki’yi [Heybeliada] kalburüstü Bulgarlar mekân tutmuşlardı; bunlar tüccar, hekim veya üst düzey memurlardı. Burada pazar günleri şehrin her yerinden Bulgarlar bir araya geliyor ve hep “mesele” hakkında konuşuyorlardı; Fener Rum Patrikliği’ne karşı yürütülen kilise hakları mücadelesi böyle adlandırılıyordu.

Bugün bu adanın artık Bulgarlık için hiçbir önemi kalmadı. Bulgarlar yine geliyorlar, ama bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azlar, zira herkes memleketine döndü, İstanbul’da kalanların çoğu Makedonya’dan veya Trakya’dandı. Heybeli’de yine de Bulgar’a rastlanıyordu, ama ortak dava üzerinde fikir yürütmek için bir araya gelen ada sakinleri olarak değil de, haftanın yorgunluğunu atmaya gelen sıradan tatilci kimlikleriyle. Adanın çam havası pek çok İstanbulluyu buraya çekiyordu. Bir tramvay bileti kadar maliyeti olan vapur yolculuğu bir saat falan sürüyordu. Ancak yolculuktan alınan neşe ve keyif bir altınla da ödenemezdi. Vapur, Prens Adaları’nın yerleşimleri bulunan dördüne, bir iç deniz olan sakin ve mavi Marmara’nın dalgalarını yarararak ulaşıyordu. Heybeli’de şimdi sadece yazın birkaç aylığına bazı Bulgarlar kalsa da, bunlar bir zamanlar olduğu gibi artık birbirlerini aramıyorlar.

Ayın Güzelliğini Görmek

Bir yıl ailece yazı Büyükada’da geçirdik. Temelleri denizin içinde olan Kalipso Oteli’ne yerleşmiştik. Pencere ve teraslardan, göklere yücelen

minareleriyle ve Ayasofya'nın parıldayan kubbesiyle yakın olmasına rağmen bir serabı andıran İstanbul görünüyordu. Kalipso! Teslim etmek gerekir ki romantiklikte de ticarete de kendi zengin mitolojisinden yararlanmayı beceriyor Rum. Ancak yeraltı işleri romantizm falan tanımaz ve bir gece depremde Kalipso sarsıldığında, korkmuş adalıları ve tatilcileri hiçbir Yunan tanrısı ve tanrıçası sakinleştiremedi. Biricik kurtuluş yolu taş otelden ve büyük binalardan uzaklaşmak oldu –o zaman tatilciler merkeplerin sırtına atlayarak adanın sahillerine veya tepelerine çıktılar. Beni de annem, korkmayayım diye, “Kalk da ayın bu geceki güzelliğini gör,” sözleriyle uyandırmıştı.

Merkep gezileri hem Büyükada'nın, hem de diğer üç Prens adasının atraksiyonuydu. Bu güzel ad bu adalara, her ne kadar burada dehşet verici şekilde prensler ve başka saray kodamanları ecelini buluyor olsalar da ta Bizans zamanındayken verilmişti. Kınalı, Burgaz, Heybeli ve Büyükada tertemiz mavi deniz üzerine yeni atılmış çiçek demetleri gibi yüzüyorlardı. Özellikle de son iki ada daha uzaktayken bile çam kokuyordu –buradaki çam ormanları sanki güney güneşinin güçlü ışınları altında eriyor ve kokularını etrafa yayıyorlardı.

Bir defasında bu adaların birinde birkaç çam ağacı arasında bir yığın gazete ve başka eski kâğıt görmüştüm. “Kim yığmış bunları buraya?” diye geçmişti aklımdan. “Fazlalık olduğundan, herhalde yakmak için,” diye düşünmüştüm. Yakma işini ben de yapabilirdim. [Neticede] ormanın karşıdaki Anadolu kıyısından fiçılarla getirilen tatlı suyla söndürülmesi epeyce uzun sürdü. Bir Rumca gazete de bu sırada Bulgarların ilk defa yangın çıkarmadıklarını yazmıştı.

AĞA CAMİİ'NİN HOCASI

Ağa Camii'nin büyük avlusunu ağaçlar kuşatıyordu. Rumeli Han'ın çok sayıdaki pencerelerinden cami avlusundaki hayat izlenebiliyordu. Hayat kelimesi isabetli değil, zira bu avluda bazen sabahtan akşama kadar otlar üzerinde bazı insanların debelendiği görülüyordu. Bu insanlar neyle geçiniyorlardı?

Avlu diğer taraflarıyla üç sokağa sınırdı, ama bunlardan önemli olan Grand Rue de Pera'ydı. Cami minaresinden ve Rumeli Han'ın terasından

Boğaz ve Marmara Denizi'nin aynı manzarası görülüyordu. Başka bir deyişle, babam da, hoca da aynı manzarayı görüyor, aynı havayı soluyorlardı. Muharririn yatak odasının pencereleri cami avlusuna baktığından, babam ve Eyüp Hoca birbirlerini tanıyarak yakınlık duymuş, selamlaşmaya başlamışlardı: Eyüp Baba elini kalbine, çenesine ve alnına dokundurarak, babam da hafif baş eğerek.

Güzel bir günde babam, Allah'ın bu yaşlıca hizmetçisini eve kahveye davet etti. Cadde üzerine eğilmiş büyük salona, pencere önüne oturuldu, öyle ki tramvay atlarının tıptırtısı duyulsun, zira insan aşına olduğu gürültüyü sever. Aralarında 20 yaş fark olan iki komşu sohbete daldılar. Yaş farkı insanları, anlayış ve dünya görüşü farkının ayırdığı kadar ayırmaz. İşte, farklı dinlere mensup bir Bulgar ve bir Türk hasbihal ediyorlardı:

"Akılsız olan başkasının aklını da bozar, akıllı ise başkasını da akıllandırır," hususunda daha ilk baştan iki makul insan olarak mutabık kaldılar. Eyüp Hoca artık kiminle sohbet ettiğini bildiğinden vilayetlerde işlerin iyi gitmediği itirafıyla başladı:

"Kardeşim, cahil memurların ve kötü insanların Bulgar milletine eziyet ettiklerini duyuyorum. Bulgarlar arasında da tekin durmayan, suyu bulandıran, muharebe çıkarmak isteyenlerin olduğunu da öğreniyorum. Dünyayı böyle kanla, ateşle, hastalıklarla, çekişmelerle düzeltmenin kime ne faydası olacak?"

Yaşlı hocanın acı çekmiş bir hali vardı; kuru, zayıf, ikiye katlanmış, ellerini gömleğinin geniş yenlerine karşılıklı sokmuştu. Muharririn misafirperver sabrından istifade ederek:

"Biliniz ki o topraklara yeni çorbacılar geldiğinde, zenginlik biriktirmeye bakacaklar. Şimdiki efendiler hiç değilse tıkındılar. Yeni bir şey söylemiyorum, bu eski bir laf," dedi.

Yaşını başını almış iki kişi –Bulgar ve Türk, Hristiyan ve Müslüman– oturuyor, kan kardeşleri gibi muhabbet ediyor ve laflıyorlar; kimse kimse-den nefret etmiyor, kimse kimsenin kötülüğünü istemiyor. Halkları ve

dinleri birbirine düşürenler ayıplanıyor. Yine de insanı başka insanlardan büyüdüğü ve yaşadığı ortam ne kadar çok ayırıyor. Hoca kalbinin bütün temizliğiyle domuz etinin yenmesini günah sayıyor ve:

“Domuz eti yememekte fayda var...”, diye kelimelerini kadifeye sarıyor.

“Bunun en büyük faydası da domuzlara...” diye sıyrıyor kadifeyi muzip Bulgar arkadaşı.

Sonra hoca bu yıl Ramazan’da padişah hazretlerinin Ağa Camii’ye teşrif buyuracakları sırrını veriyor.

“Bir şikâyetin varsa, yaverine bir arzuhal teslim ediver.”

Ne kadar saf Eyüp Hoca! Bunun üzerine muharrir de vakti zamanında Fener Rum Patrikliğinden kopmak isteyen Bulgar esnafının böyle yaptığını hatırlıyor. Padişahın meydandan geçeceği gün bekleniyor ve bir sopanın ucuna asılan kâğıt kaldırılıyor. Padişah yaverini bu kâğıdı almaya gönderiyor ve böylelikle Bulgarın şikâyeti padişaha ulaşıyor.

“Bulgarın şimdiki şikâyeti çok büyük, hoca efendi, kâğıda sığmayacak,” diyor babam.

HALLEY KUYRUKLUYILDIZI

Dünyayı sarsan her büyük olay karşısında olduğu gibi, birden yeni bir gündem beliriverdi –Dünyanın sonu! Neymiş? Halley adında bir kuyrukluyıldız belirli bir gün ve saatte Dünyayla çarpışacak ve biricik gezege-nimizin sonu gelecekmış.

Herkes Balkan Savaşıyla ilgili korkularını bir kenara attı, yahu Dünyanın sonunun gelmesi bekleniyor! Hatta şüpheciler bile bu tevatürü kendilerine göre yorumladılar: “Dünyanın sonu ya gelir, ya gelmez, ama şöyle kendimizi hayata vursak, ne sakıncası olur? Nasıl olsa zaten bir gün dünyanın sonu gelmeyecek mi?” Vur patlasın çal oynasın felsefesine sarılanlar için çok cazip olan bu düşüncelerin meyvesi olarak şehir kendini eğlenceye kaptırdı. Gitarlar ve mandolinler eşliğinde Rum kantocuların türküleri Boğaz’ın iki Kavak’ından Altın Boynuz’un kutsal sularına, ahşap Tatavla’dan Adalar’ın çamlarına, Ayastefanos’tan [Yeşilköy] Üsküdar’a kadar yayılıyordu.

Bir âşğın karşı pencerede gördüğü maşuku karşısında kalbinin nasıl çarp-
tığı için çalınıyor ve söyleniyordu. Mutluluk, güzellik, aşk için söyleniyordu.
Böyle hüzünlü anlarda hüznün fışkıran nağmeler olmadan da olmazdı:

Talasa melahrini mu,
Talasa farmakeri,
Si mu kaniş to nişi mu
Panda mavra na fori...
Tercümesi de şöyle: Denizim, mavi denizim,
Zehirli denizim, / Adamın hep karalar bağlamasının
Nedeni sendin.

Ne mutlu ki neşeli türküler üstün geldi. Hayatla bu şekilde ayrılmak
isteyenler kendileriyle barışık insanlardı. Zira sayıları az olmayan başka-
ları da vardı ki Dünyanın sonunu yorganın altına sokulup bekliyorlardı.
Başkaları da zehirle veya bıçakla kendi sonlarını hızlandırıyorlardı.

Belirlenen gün ve saat geldi çattı.⁹ Gökyüzü karardı, sanki kötü
mukadderat gerçekten hayata geçecekti. Tevatüre asla ve katta inanmamış
olanlar bile kaygıyla bakıştılar. “Acaba? Gerçekten mi?” Her zaman aydınlık
olan o İstanbul gökyüzü kararmaya devam etti. Birden bir yağmur boşandı,
kovadan değil, fıçıdan değil, ama sanki Boğaz şehrin üzerine dökülüyordu.
Yeniden şu meşhur ve meyveleri, lokumları, muhallebileri, sütlaçları bunca
tatlı kılan İstanbul güneşi belirinceye kadar.

Dünyanın sonu gelmedi, ama başka bir şey sona eriyor, daha doğ-
rusu – başlıyordu. İhtilaller eşliğinde kanlı savaşlar başlıyordu ki bunlar
gerçekten Dünyanın bugünkü halini kökten değiştirecekti.

BALKAN SAVAŞLARI

Ufuktaki Savaş

Balkan Savaşı ufukta belirliyordu. Uyanık tüccarlar, hele ki şu koz-
mopolit İstanbul’da daha da uyanık olanlar, savaşın bir-iki gün sonra başla-

9 Halley Kuyrukluysıldızı 1910 yılının nisan ayı boyunca gözlemlenebiliştir.

mak üzere olduğu ve nüfusun yiyecek sıkıntısı yaşayacağı, hatta işin açlığa kadar varabileceğı tevatürünü yaydılar. Bunun üzerine herkes un, şeker, tuz, gaz almaya koştu. Keseleri boş olmayanlar için bu zor değildi, ama ya fakirler ve dilenciler ne yapacaklardı? Zaten İstanbul'un her yerinde her adımında kadın ve erkek, yaşlı ve çocuk dilenciler bir paracık bıraksınlar diye gelen geçene çanak uzatıyordu. Hatta bazıları acıma duygusu uyandırmak için kör ve sakat taklidi yapıyordu. Ne yazık ki gerçek sakatlar da az değildi. Bu insanlar dilenmekle biriktirdikleri kuruşlarla nasıl gıda depolayacaklardı? Bir korku ve öfke havası oluştu, bununla birlikte suç oranı da kaçınılmaz olarak arttı; günde onlarca, hatta yüzlerce hırsızlık vakası oluyor, basın bunları duyurmaya yetişemiyordu. Daha da kötüsü –soygun amacıyla cinayetler bile işleniyordu.

Savaş böyle başlıyordu bu şehirde, önce şehrin kendisinde.

Aslında payitahtta bir savaş vardı ki hiçbir zaman bitmiyordu: Şatafatla yokluk arasındaki savaş. Bunca köpeğin varlığı devasa şehrin gerçek sosyal durumunun bir tezahürüydü. Bu köpeklerle, beşeri sefalet saklansın diye tahammül ediliyordu sanki. Grand Rue de Pera'da gazetelerin çoğu deste şeklinde kaldırıma atılmış halde satılıyordu. Alıcı eğilerek tozla kaplanmış bir gazete alıyor, satıcı sadece bir metelik bırakacak mı diye bakıyordu.

Gece yarısı veya daha geç saatte hali vakti yerinde olanlar –bunlar genelde Avrupalılardı– sinemadan veya başka eğlenceden dönerken sokak ortasında uyumaya çalışan evsiz barksızların bacaklarına takılıyorlardı. Bu ayak takımı için savaş sorun değildi, zira hep savaştaymış gibi yaşıyorlardı. Hayatından memnun olanlar düşünsündü.

Babam gazetenin son sayısında Balkan ülkeleri diplomatlarının payitahttan ayrıldıklarını duyurmuştu. Öyle anlaşıyor ki ilişkiler kopuyordu. Bu haberi matbaaya verdikten sonra gazetenin yazıhanesine kilit vurma gerekiyordu. Matbaacıların yanına inmiş, kardeşçe kucaklaşıp erkek erkeğe biraz ağlaşmışlardı. Şimdi de başka gözyaşları dökmek için eve dönmüştü.

“Sia, her an gelip beni alabilirler. Sana para bırakıyorum. Savaş çabuk bitecek ve yakında hepimiz büyük, geniş ve gerçek Bulgaristan'da toplanacağız. Hep beraber gidemediğimize çok üzülüyorum, ama benden dolayı zarar görmeyiz acımı daha da büyütecek.”

Ancak hüzünden daha ağır başka bir şeyler var. Kapı zilimiz iki-üç kere tiz tiz çaldı. Muharrir olan babam, bir-iki saat sonra, bilemedin bir-iki gün sonra çelik silahlarını sultanın imparatorluğuna doğru yöneltecek olan bir halkı temsil ediyordu. O yüzden bir an önce kendini Rus Sefaretine atmalıydı. Bütün mesele oraya nasıl ulaşacağıydı. Zil de durmadan çalıyordu. Ermeni hizmetçimiz Maria mahcup halde yemek odasına geldi ve bakışıyla açayım mı diye sordu. Sıradan bir zil çalması olmadığı halde yine de açması gerekiyordu. Dış kapıda delik olmayınca kimin zile bastığını ve ne istediğini nasıl anlasın? Nihayet sorma kararı aldı.

“Kimsiniz?”

“Aç! Önemli.”

“Kim olduğunuzu söyleyin?”

“Kadın işi değil.”

Bunun üzerine babam, camiyle komşu olan dairesinin penceresinden beline kadar sarktı ve sevinçle avluda arkadaşı Eyüp Hoca’yı gördü. Ne büyük şans!

“Eyüp Baba! Eyüp Baba!” diye hem bağılıyor, hem de avucuyla ağzını kapatıyordu, çok duyulmasın diye. “Hemen yukarı gel, çok ihtiyacım var sana. Ama hemen.”

Yaşlıca hoca şaşırtıcı kıvraklıkla ve çeviklikle kapıya dayandı, sanki bu davet güç katmıştı ona, oysa niye bu kadar ısrarla çağrıldığından haberi yoktu. Ermeni kız kapıyı açtığında şöyle bir tablo görüldü: Hocayla beraber içeri tanımadığımız biri de, herhalde polis, girmeye çalışıyor ve elindeki kâğıdı babama uzatıyordu. Kâğıtta da, “Hemen Galatasaray’a gelin,” yazıyordu.

“Hemen gelemem, misafirim var. Misafirim gidince gelirim,” diye kısıyor babam.

“Olmaz. Hemen gelmeniz söylendi.”

O zaman Eyüp Baba devreye giriyor:

“Evladım, görüyorsun ki bir-iki laf edeceğiz adamla. Sen git, o birazdan gelir. Kâğıdı da buraya bırak.”

“Pekiyi, hoca efendi.”

Sonra hoca, arkadaşı Hıristiyana şöyle dedi:

“Ahbab, görüldü ki muharebe artık kaçınılmaz, yeni kan ve gözyaşı gölleri. Niye? Bizim devletimiz büyük, daha fazla toprağa ihtiyacı yok. Küçükler büyümek için sabırsızlanıyor. Sen artık ebediyen gidiyorsun ve o yüzden sana şunu söyleyeceğim: Türk kötü insan değildir. Yabancı milletlere hükmettiğimiz için bize kızıyorlar. Biz Anadoluluyuz, doğamızda biraz sertlik olması doğaldır. İyi ama Avrupalı yabancı milletleri daha çok ezmiyor mu? Bir de tembel olduğumuz için alaya alınırız. Yahu mademki bu kadar tembeldik, uzun ve upuzun asırlar boyu nasıl bu kadar akıllı milletlere hükmettik? Daha söyleyecek çok şeyim var, ama vakit yok, toparlan. Diyarbakır’a veya bu memleketin başka karanlık bir köşesine gönderildiğini duymak istemem. Şimdi beraber çıkacağız ve dediğin yere kadar sana refakat edeceğim. Karışmıyorum işine, ne haltlar karıştırdığını da bilmem. Sonrası Allah kerim.”

Babam bir daha bizlerle vedalaştı ve hocanın refakatinde kendini Rus Sefaretine attı, sıkı bir kucaklaşmadan sonra içeri girdi, sanki Rus imparatorunun sarayında gibi artık güvencedeydi. Buradan, pala bıyıklı kavas onu almış ve doğru limana inmişler. Bir ara bir hafiye babama doğru yürümeye yeltenmiş, ama bıyıklı Rus ayısını görünce geri adım atarak, büyük köprünün yanına yanan Rus vapurunun çevresindeki hareketliliği izlemek için yine kahvehaneye dönmüş.

Rum Sataşmaları

İkinci Balkan Savaşı başlayınca, İstanbul’daki Bulgarların hayatı zorlaştı. Taşkın Rumlar her iki adımda bir Bulgarlara sataşüyor, kötülük yapıyor, iftira atıyor ve hayatını karartıyorlardı.

Rum çocuklar bana: “Siz Bulgarlar denizi balık çorbası sanıyormuşsunuz?” diye takılıyorlardı. Ben de altta kalmıyorum ve: “Evet ve hoşumuza gittiğinden daha çok deniz almaya bakıyoruz,” diyordum.

Balkan Savaşı’nda Türklerin dokunmadığı Bulgar Okulunun kapılarına şimdi her gün ayıp şeyler çiziliyor ve yazılıyordu. Rumca basın Bulgarları karikatürize ediyor, gülünç hale düşürüyordu. *Neologos* gazete-

sinde tam sayfa bir karikatür çizilmişti: Ferdinand kesik bir bacakla ata binmeye çalışıyordu. Altında da, “Bacağı yok, Kavala’yı istiyor,” diye yazıyordu. (Yunanca Kavala “at binme” anlamına gelir.) Ferdinand’la dilendiği kadar alay edilebilirdi, ama niye halkımız da aşağılanıyordu?

Sanki Rumlar İstanbul’dan bütün Bulgarları göç ettirmek istiyorlar, kilise mücadelesi için Bulgarlardan hınçlarını alıyorlardı. Eski soğukluk ve tahammülsüzlük alevleniyordu. Bir gün annem ablamla ikimizi Angiopulos Pastanesine götürmüştü; sıcak havada bir limonata lüks değil, ihtiyaç sayılırdı. Ne ki susuzluk değil, Balkan Savaşı başlarken buradan ayrılan kocasını düşünmek canını sıkıyordu annemin. Sofya coğrafi olarak yakındı, ama sanki dünyanın öbür ucunda gibi görünüyordu. Ne yapılmalıydı?

Bir ara bakışı üzerime düşünce: “Bardağı öyle tutma, sen görgülü bir çocuksun,” diye çıkıştı.

Bulgarca konuşulduğunu duyan komşu masadaki ağarmış saçlı, hak dağıtan hâkim kılıklı, ayna gibi parlatılmış ayakkabılarla iki zarif beyefendi: “Eli titriyor çocuğun, bardağı nasıl düzgün tutsun. Bütün Bulgarlar bugün gücümüz karşısında tır tır titriyor,” diye laf attılar.

Annem iki defa haç çıkarttı ve bizi ellerimizden tuttuğu gibi, hiçbir zaman bırakmadığı alaycı tavrıyla, “Gidelim, bu beyefendiler bizi esir almadan,” dedi.

Artık İstanbul’da kalmanın bir anlamı yoktu, zira gerçek vatanım beni çağırıyordu. Babamın yolunu takip ederek vapurla, Boğaz kıyılarına hüznle bakarak ayrıldım. Babamların vapurda türkü söylediklerini duymuştum, ancak benim içimden türkü söylemek gelmiyordu. On iki yaşındaki bir çocuk artık küçük adam sayılır, birçok şeyi anlar. Vatanımın bozguna uğradığını anlıyordum ve türkü değildi derdim.

EPİLOG

GÖZYAŞLARIM ISLATMASIN DİYE

“Sora sora İstanbul’a da gidilir...” diyor bir özdeyiş. Ben hasretimden gittim.

Yeniden Boğaz’ı görmek için? Altın Boynuz’u? Prens Adaları’nı? Niye olmasın? Mademki “Napoli’yi gör ve öl,” deniyor, şöyle demek daha uygun: “İstanbul’u gör, ama ölme! Ölme, hatta olabildiğince daha fazla yaşa ki güzelliklerinin tadını çıkarabilesin.”

Yine de doğal güzellikleri görme hasreti çekmiyordu beni; ahir ömrümde sadece doğduğum şehri değil, ama Bulgar manevi zaferinin kazanıldığı yeri görme arzusuydu beni çeken.

Yıl 1970. Bulgarlar için kutsal olan Fener’e, 60 küsur yıl öncesi- nin o ağır mavnalarıyla değil, ama rüzgâr gibi uçan otomobille gidiliyor. Otomobil dar sokakların arasından öyle kıvrılıyor ki az kalsın kadim evlerin sıvasını dökcek. Benim kalbimden başka şeyler dökülüyor. Sveti Stefan Kilisesi’ni ve metohu göreceğim; yetmedi, manevi hayatımızda bunca iz bırakan kişilerin bastığı yerlere basacağım.

Bulgar Okulunda sıraların arasından geçmeye çalışıyorum, ama sıralara sığmıyorum; birinci sınıfta yeni öğrendiğim ve bıçak ucuyla kazı- dığım o harfleri arıyorum: Bulgaristan. İyi ki bunlar zamanın silemeyeceği şekilde kalbime kazanmış.

Ekzarhlığın Şişli’deki paraklisinde bu pazar çocuk korosunu izliyor, gözlerim yorulunca sadece dinliyor ve sanki 60 küsur yıl öncesinden kendi sesimi duyuyorum. Rumeli Han’da, çocukluğumda heyecanla baktığım pencereden bakmak için izin alıyorum. Eğiliyorum, ama o an geri çekiliyo- rum, gözlerimden boşanan yaşlar geçen birini ıslatmasın diye.

BAŞBAKANLA ANKARA VE ANADOLU'DA İLK ADIMLAR¹

ANKARA, 17 MART (1939)

İstanbul'da yarım gün kaldıktan sonra vapurla Anadolu yakasına karanlık basınca geçtik. Uzun zamandır İstanbul'u ziyaret etmeyenler için değişen hiçbir şey yok. Taksim hariç –burada bir zamanlar kışla vardı, şimdi ise modern binalar inşa edilmiş. Geri kalan her şey İstanbul'da onlarca, hatta yüzlerce yıl önce durduğu yerde duruyor: Dar kaldırım sokaklar da, satıcıların bağrıışları da, payandalı evler de ve bana öyle geldi ki otuz yıl önce Bulgar Okulunun ele avuca sığmayan öğrencilerinin tekerlediği taşı da aynı eski yerinde gördüm.

Okul da yine aynı, otuz yıl önce olduğu yerde, şehrin merkezi kısmında duruyor ve eğer biraz daha vaktim olsaydı, sıraların üzerinde herhalde imzamı da bulacaktım. Herhalde 50 yıldır kullanılan bu sıraların bir gün bir Bulgar müzesinde, Bulgar yoksulluğunun nişanesi olarak sergilenmeleri gerekiyor. Yeni olan şu ki şimdi okulda sadece 136 öğrenci var, oysa bir zamanlar binlerce² öğrenci vardı.

Tarihi yarımada da aynı eski yerinde duruyor; orada hiçbir yeni eğilime tabi olmayan yaşmaklı ve feraceli kadınlar gördük. Artık tahtından indirilen eski Türk payitahtında büyük hareketlilik ve özellikle de otomobil sürücülerini göze çarpıyor, bunlar sanki sürücü değil de ip cambazları. Dünyanın başka yerinde bu denli kıvrak sürücü olduğunu hiç sanmam. Dar sokaklara dalıyor ve kazanın kaçınılmaz olduğunu sandığınız son anda aniden direksiyonu kırıyorlar. Böyle sürücülerle insan ta öbür dünyaya da gidebilir desem kompliman mı, yoksa ironi mi yapmış olurum acaba?

Elbette ki fevkalade ilginç müzeler, camiler ve şahane İstanbul doğası da hep öyle yerinde duruyor, ancak bütün bu konularda artık Theophile

1 *Mir*, Sayı 11591, 20 Mart 1939.

2 Aslında anılan okulun dört ilkokul ve üç ortaokul sınıflarında öğrenci sayısı hiçbir zaman 250'yi geçmiyor; göçlerden ve Türk vatandaşlığına geçmeden dolayı öğrenci sayısı gittikçe azalıyor ve okul 1972'de öğrenci yokluğundan kapanıyor.

Gautier³ ve diğer kalem erbabı sözlerini söylediğine göre, benim de bu uzun anlatıcı listesine girmeye çalışmama gerek yok. Bir şeyler yazmak istesem de, Sofya'ya dönünceye kadar sabretmem gerekecek. Aceleyle ve dizüstü kaleme alınan muhabir yazılarında doğa güzelliklerini ve kültür anıtlarını tasvir etmek neredeyse imkânsız. Ancak gelin biraz siyasete bulaşalım. Bütün İstanbul gazeteleri önümde. (Ankara'da sadece yarı resmi *Ulus* ve onun Fransızca eki olan *Ankara* çıkıyor.)

Orta Avrupa'da gelişen hadiselerle yönelik ilginin çok büyük olmasına rağmen Türk basını Başbakan Georgi Kyoseivanov'un ziyaretine ve Bulgaristan'a sayfalar dolusu yer ayırıyor. Süratli Bulgar Telgraf Ajansı (BTA) ve onun kız kardeşi Anadolu Ajansı (AA) herhalde artık Bulgar toplumuna Türk basınının fikirlerini aktarmış olmalı, ama yine de özel muhabire de bir şeyler kalıyor. En azından Türk basınında yazılanlar özetlenebilir. Farklı kalemlerden de olsa, bütün yazıların bir ana eksenini var: Komşu Bulgaristan'la yakınlaşma, ancak Balkan Antantının bozulması pahasına olmaması şartıyla. Bulgaristan'la Türkiye arasında tartışmalı konular yok, Balkanlar Balkanlılara bırakılmalı, hiçbir yabancı etkiye izin verilmeyerek.⁴

Ama (siyasette *ama* olmadan olur mu?) Çekoslovakya hadiseleriyle ilgili satırların arasında bir hayal kırıklığı ve şaşkınlık da okunuyor: Hani Çekoslovakya Küçük Antantın üyesiydi, hani bazı karşılıklı yükümlülükler vardı? Buradan da artık bir çıkarsama hissediliyor: Çok taraflı anlaşmaların bir değeri yok, ikili anlaşmalar tercih nedeni.

Kayda değer bir diğer husus da bütün yazıların, resmi fikirleri yansıtan aydın milletvekiller tarafından kaleme alınmış olması. (Bu arada, şimdi ülkede seçimler yapılıyor, 26 Mart'ta meclis için yeni milletvekilleri seçilecek. Bulgaristan'da bilmediğimiz bir seçim sistemi var burada. Bu vesileyle bütün Türkiye bayraklarla süslü, bu husus da ziyaretimize hoş bir renk katıyor.)

Ankara. Bakalım rehberde ne yazıyor: Yaklaşık 100 bin nüfus, deniz seviyesinden bin metrenin üzerinde yükseklikte, çölümsü bir diyarın

3 Theophile Gautier (1811-1872) – Romantizm akımına ait Fransız şair, yazar ve hevesli seyyah.

4 Yazımı tamamladığım sırada, *Ulus* gazetesinin yeni yeni çıkan sayısını aldım. Ünlü gazeteci [Burhan Asaf] Belge'nin başyazısından bir cümle alıntılanmayı hak ediyor: "Balkanlılar Bulgaristan'ı memnun etmek için gerekeni yapmalı. Bulgaristan olmadan Balkan Antantı bütünsel bir değer teşkil etmez." Tam bu anda da lapa lapa kar yağmaya başladı. Bereket!

ortasında konumlu, İstanbul ve İzmir’le demiryolu bağlantısı var. Bizans zamanından kalma eski bir kalesi var. Büyük İskender şehri MÖ 333’te ele geçirmiş. Persler de şehri fethetmiş, Harun el Reşid de, Araplar da, haçlılar da, Normanlar da.

Ekim 1923’te, 16 yıl önce, burada Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi.

Rehberde yazmayana bakalım: Şehre trenle yaklaşıırken, tepeleriyle bizim Filibe’yi andırdığı anlaşılıyor. İstanbul’da ilkbaharken burada tepeler karla kaplı. Şehrin eski kısmı tepede kalmış, eteklerinde de modern ötesi binalar yükseliyor. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında gayet sıkı bağların olduğu sırada inşa edilen Ankara’da yeni Rusya’nın üslubu her adımda hissediliyor. Elbette ki bu üslup pek ucuz değil, yeni Türk başkentinin inşası şimdiye kadar 24 milyar levaya mal olmuş. Bulgarların da inşaatı katkısı olmuş, burada mimarlarımız ve ustalarımız çalışmış.

Bulgar heyetinin programında bir dizi enstitünün ve anıtın ziyareti öngörülüyor. Daha önemlisi, şimdi bu yazıya son vereyim ve halkın arasına karışarak dostluk çağrısının Bulgarlar ve Türkler arasında nasıl karşılık bulduğunu, rehberlerin ve gazetecilerin neler yazmadığını göreyim ve duyayım.

ANKARA PALAS GECELERİ,⁵ 19 MART (1939)

Ankara Palas, yeni Türk başkentinin gururu. Yabancıların zevkine de hitap edecek şekilde inşa edilmiş. Zira Ankara Palas yerli sakinin cebine göre değil, burada sadece, bir kahve için 100 leva ödemekten etkilenmeyecek diplomatlar ve Amerikan turistler konaklayabilir. (Gazetecileri de unutmayayım.)

Geniş ve şık salonlarında bütün diplomatik kabullerin yapıldığı Ankara Palas, dışişleri bakanlığının bir şubesi gibi. Tam otelin karşısında meclis binası yükseliyor; bina, Arap üslubundan kaçmak istemiş olsa da bu üslubun bütün özelliklerini taşıyor. Saat sabaha karşı dört, ama otelin salonları iki büyük orkestranın müziğiyle inliyor. Eğer gözlerimi kapatır ve sadece kulağımı açarsam, bizim Bulgaria Orkestrasını dinlediğimi sanacağım. Aynı liste başı parçalar. Dünya ne kadar küçük, ama yine tekrar edece-

⁵ Mir, Sayı 11593, 22 Mart 1939.

ğim –düzene sokmaya kalktığınızda ne kadar da büyük. Böyle bir düzenin tesisi için davet edildi Ankara Palas’a bu akşamki misafirler: Bulgarlar ve Türkler olarak görüşelim, tanışalım ve konuşalım.

Avizelerin saçtığı bol ışığa, yüz kadının neşeli gözlerinden ışıyan ışık da ekleniyor. Akşam tuvaletlerinde de ne kadar zarif olduklarını ve bir zamanların polkasını andıran yeni dansı ne denli güzel öğrendiklerini göstermek için daha uygun bir ortam bulunabilir mi?

Ancak bu topluluk sadece dış görünüşüyle değil, ama çeşitliliğiyle de ilgi çekiyor, zira yakınoğunun başkenti Ankara’da Doğu âlemi, Asya’nın bir ucundan öbür ucuna kadar büyükelçilerle temsil ediliyor. Elbette ki Çin büyükelçisinin narin ve havaimsî eşinin Ankara’da tango nağmeleriyle nasıl dans ettiğini izlemek fevkalade ilginç; etrafında ise –Irak temsilcisi Afganistan büyükelçisinin eşiyle dans ediyor. O Afganistan ki buradan üç günlük mesafede.

Ankara, Asya’nın kültür öncüsü olma konumuyla gurur duyuyor, bir kısım toprağıyla Avrupa’ya da bağlı olduğunu unutmuyarak. Böylelikle Avrupa’nın liste başı parçaları Asya’ya daha hızlı aktarılıyor. Mesela Sofya’yla telefon görüşmesi yapmak istiyorum. Telefoncu kadın, “Biliyorsunuz, Asya’da telefon bağlantıları kolay olmuyor, ama bizim Avrupa tarafımız da var,” diyor belirli bir gururla. Gerçekten de az sonra Sofya’ya hat veriliyor. Dahası, konuşma o denli net ki sanki aradaki mesafe bir adım. Öyle anlaşıyor ki konu Bulgar-Türk işleriyle ilgili telefon konuşması olunca, parazitler bile rahatsız etmiyor.

Biz salona dönelim. Birkaç koltuğa Başbakan Georgi Kyoseivanov, Türkiye Başbakanı Refik Saydam ve Madam Kyoseivanova oturmuşlar. Yeri gelmişken, yerli madamların Bayan Kyoseivanova’nın demokratiğine ve ev sahibi ülkeye yönelik canlı ilgisine hayran kaldıklarını belirteyim. Başbakanımız bendenizi Refik Saydam’a takdim ediyor. Zatiâllerinin adı Bulgarların kulağına biraz yabancı gelebilir, ancak Türkler için o dürüst ve üstün iradeli bir kişi. Kemal Atatürk’ün Başbakan İsmet İnönü’yle yolu ayrılınca, sıhhiye vekili olan Refik Saydam İsmet İnönü’yle dayanışma içinde olduğunu göstermek için derhal istifasını sundu. Şimdi İsmet İnönü cumhurbaşkanı, Refik Saydam ise başbakan.

Siyaset meydanı hiç entrikasız olur mu? Anlatıldığına göre, Kemal Atatürk, İsmet İnönü'yü Türkiye'den biraz uzaklaştırmak istemiş ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı ona göndererek kendisine Londra büyükelçiliğini teklif etmiş. İnönü bunu reddetmiş. Atatürk'ün vefatından sonra İnönü cumhurbaşkanı olunca, Rüştü Aras'ı yanına çağırarak "Londra sefirliği makamını teklif ediyorum size" demiş. Rüştü Aras da kabul etmiş.

Ancak şimdi karşımda Başbakan Refik Saydam bulunuyor –bu nedenle onunla konuşalım. Dahası, görünümü ve tavırları adeta sohbet davet ediyor. Uzun yıllar yaptığı hekimlik pratiği yüzünde bir samimiyet izi bırakmış; hekim hastasına o samimiyetle "Nereniz ağrıyor?" diye sorar. Veya muzipçe parmak sallar: "Sigarayı azaltacaksınız." Gözlük burnunun ortasında, sanki gözleriyle değil gözlüğüyle okuduğu bir tıbbi formülün üzerine eğilmiş diyeceksiniz.

"Demek ki Bulgar muharrir, a?! diyor mütebessim Refik Saydam. Maşallah, maşallah! Ben basını severim. Her iktidar gazetecilerle yakın bir bağ kurmalı. Yeni başbakan olduğumda gazetecileri sohbe davet ettim. "Baylar, el ele çalışacağız, ama iki şartla: sansasyona kaçmayın ve yapıcı eleştirin. Eleştirmek için eleştirmeyin. Bulgar basınının çok geliştiğini ve maharetle milli davayı savunduğunu biliyorum. Biz iki ülke siyasetçileri hayırlı bir adım atıyoruz, siz gazetecilere de bunu geniş kitlelere aktarmak kalıyor."

"Maşallah!" demek istiyordum ben de içimden. Günümüz gazetecileri bir tatlı söze ne kadar muhtaç!

Diğer salonlarda avcılığa devam ediyorum. Dans eden çiftlerin arasından sokularak frakları madalyalar altında kaybolan bir kümenin yanına varıyorum. Kümenin ortasında irice, canlı ve heyecanlı bir kişi aynı anda herkesle konuşuyor, herkese cevap yetiştiriyor. Kemal Atatürk'ün çehresini hatırlatan bu simayı nereden tanıdığımı çıkarmaya çalışıyorum. Beyefendi kendi başlıyor sohbe:

"Siz de mi Bulgar gazetecisiniz?"

"Evet, efendim" diye cevap veriyorum, ne ki bu tanımadık, ama ilgi çeken beyefendiyle konuşurken nasıl bir ton benimseyeceğimi bilemiyorum.

"Hangi gazetedensiniz?" diye soruyor o merakla.

“Mir gazetesinden.”

“Mir? Biliyorum bu gazeteyi! Düzenli olarak yazılarını tercüme ediyor ve takip ediyorum. Gazetenin objektifliği ve özellikle milletimize karşı takındığı iyi tavrı her zaman dikkatimi çekmiştir.”

Bir kıvılcım çakıyor hafızamda: Bu kişi Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu’nun ta kendisi.

“Çok naziksınız, sayın bakan!” diyor ve Türkçe konuşmaya başlıyorum: “Gazetemde Ankara’nın hem soğuk, hem de sıcak olduğunu yazacağım.”

“Harika!” diye gülüyor Şükrü Saraçoğlu. “Bulgaristan’da kaldığım kısa süre içinde halkınızın Türk halkına beslediği sempatiyi hissettiğimi de yazabilirsiniz.”

Danslar art arda devam ediyor. Erkeklerin ve kadınların kol kola tutunduğu ve dört-beş kişilik sırayla salonda asker gibi uygun adım bastıkları yeni bir dans oynanıyor. Adımlar oynak ve galiba bizim riçenitsa temposunda. Herkes horaya⁶ kalkmışken Çin’in Ankara Büyükelçisi Dekien Tung ile konuşuyorum –o denli sevimli bir insan ki ebediyen dostu kalmak istersiniz. Acaba bizim Balkan meselelerimiz hakkında ne düşünüyor?

“Eğer komşu ülkeler Bulgaristan’ın gönlünü alırsa, Balkan Yarımadası cennete dönüşür.”

Konuşmamızın devamında ekselansları Çinliler ve Bulgarlar arasında çok ortak yanların bulunduğu bütün kalbiyle inandığını itiraf ediyor.

İşte, en yaşlı Türk milletvekili, senatonun duayeni, 1908’den beri kesintisiz milletvekili olan Faik Kaltakkıran; Edirne’den seçilmiş.

“Neyi paylaşamıyoruz? diyor yaşını başını almış olan Türk siyaset adamı. “Gayet iyi tanıdığım Bulgarların dostluğuna güvenebileceğini daima iddia etmişimdir.”

Sabah saat dört buçuk gibi Ankara Palas’ın salonları tamamen boşalıyor. Seçkinler dinlenmeye çekiliyor; ertesi gün yeni buluşmalar, yeni konuşmalar, yeni ziyafetler ve yeni bir akşam bekliyor oteli. Bu sefer Büyükelçimiz Todor Hristov ev sahipliği yapacak.

6 Hora – Birçok kişi tarafından el ele tutuşarak oyun müziği eşliğinde oynanan bir halk oyunu.

Ankara Palas'ın salonlarında ikinci gece Bulgar gecesiydi, zira ev sahipliğini Ankara Büyükelçimiz Todor Hristov yapıyordu. Akşamki kişiler yine buradaydı, ama bu sefer gözümüz bazı yeni şeyler de fark etti: Mesela yalınayak gelen bir büyükelçi eşinin ayak parmakları kırmızıya boyanmıştı. Sivri ve sert sakallı Afganistan büyükelçisinin ise keyfine diyecek yoktu, durmadan gülüyordu. Birileri dans ederken, başkaları zengin büfeden aldıkları şampanyayı yudumluyorlardı; bazıları ise izlenim topluyor veya bu üç şeyi de aynı anda yapıyordu. Salonun sonuna bir kahve masasının kenarına oturmuş olan başbakanımız durmadan, neredeyse iki saattir kâh mevkidaşı Refik Saydam'la, kâh Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'yla, kâh Balkan ülkelerinden büyükelçilerle sohbet ediyordu. Kolay mı başbakan olmak?

Sovyet Büyükelçisi Yoldaş [Aleksy Vasilyeviç] Terentyev'e⁸ takdim ediliyorum. Bu akşam o en “büyük” insan, zira yüz kilogramın üzerinde. Tam da sohbe başlayacaktık ki yanımızdan dans ederek geçen dolgunca kadına tebessümle: “Maşa, gel seni bir Bulgar gazeteciyle tanıştırayım,” diye sesleniyor iri cüsseli adam.

Bayan ekselansları daveti kabul ediyor ve konuşmaya başlıyoruz:

“En büyük Slav ülkesi hadiseye⁹ nasıl bakıyor, ekselansları?”

Terentyev biraz düşünüyor: “Geçenlerde Stalin bir konuşma yaptı. Okumuş olmalısınız.”

“Sovyet Rusya'sı bir girişimde bulunmayacak mı?”

Yine düşünüyor: “Söz hakkı Dışişleri Bakanımız Maksim Litvinov'da.”

Konuşmamız sona eriyor.

Günümüz Türkiye'sinin önde gelen bir şahsiyetiyle konuşmaya başladık, yakın zamana kadar kendisine pek iyi gözle bakılmıyormuş.

“Halifeliği kaldıran Türkiye, şimdi Mısır meselesinin çözümü konusunda niye farklı bir tavır alıyor?” diye soruyorum.

⁷ *Mir*, Sayı 11593, 22 Mart 1939.

⁸ Daha önce Sovyetler Birliği'nin İzmir Başkonsolosluğu (1932-1936) görevini üstlenen Büyükelçi Terentyev Ankara'da Nisan 1938-Eylül 1940 arası kalıyor.

⁹ Nazi Almanyası'nın Çekoslovakya'yı işgali kastediliyor.

“Bizde hava değişti. Yapılan reformların kaldırılması söz konusu değil, onlar gerekli, ama halkın dini duygularını da yok saymayacağız. Halifelik’in kaldırılması konusunda çoğu insan pişmanlık duyuyor.”

Yanımızdan Başbakan Refik Saydam geçiyor.

“E, nasıl? Memnun musunuz?”

“ok memnunuz, zatilileri. şimdi halklarımızın da memnun olmasına kalıyor iş.”

“Olacak, olacak,” diye cevap veriyor başbakan ve ilk defa gözlerinde, kendine özgü alaycı tavrın bulunmadığını görüyorum.

Milli savunma bakanının yardımcısıyla tanışıyoruz. Csseli, devasa bir adam.

“Sizin askerinizi iyi tanıyor ve ona saygı duyuyoruz,” diyor general.

Ankara’yı otomobille dolaşıyoruz. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı [Falih Rifkı] Atay ile yan yana oturuyoruz. Kendisi ilk milletvekillerinden biri, Ankara’da çıkan yarı resmi *Ulus*’un müdürü. Aslında Bay Atay demek daha doğru, zira artık Türkiye’de efendi yerine bay kullanılıyor, kadınlara ise bayan diye hitap ediliyor.

[Ankara denince Türkler için akan sular duruyor; fanatik bir sevgiyle bahsediyorlar başkentleri hakkında. Kemal Atatürk’ün hatırası yaşadıkça ki bu hiçbir zaman kllenmeyecek, Ankara Türklerin Kudüs’ olacak.

“Bakın, bakın...” diye heyecanla gösteriyor bana Zafer Caddesi boyun-daki ağaçları *Ulus*’un müdürü. “Geçen yıl dikmiştik, artık tutmuşlar.”

Ankara’nın ağaçlandırılması gerçekten zahmetli iş. Kuru toprağa her şey kök salmıyor. Öyle sanıyorum ki sabah erkenden gün kararıncaya kadar oluk oluk dökülen alın teri belki de bu toprağa can suyu oluyor.

Kız Enstitüsünü dolaşıyoruz; buradaki kızlar bir-iki yıl sonra Anadolu’nun karanlık köylerine ışık saçmaya dağılacaklar. Etrafımızı, Pierre Loti’nin kadın kahramanlarıyla yakından uzaktan ilgisi olmayan kızlar sarıyor. Amerikalı kızlar arasında olduğumuz söylense daha kolay inanacağız. Serbest şekilde konuşuyor, tartışıyor ve emir veriyorlar.]¹⁰

¹⁰ Köşeli parantez içinde verilen bölüm gazete yazısında yer almıyor; yazar bu bölümü aynı yıl çıkan bir kitabına ekliyor: Brizitsov, Hristo. *Kak mi se merna Evropa*, s. 229-230, Sofya, 1939.

Sefaretler semtinden geçiyoruz. Burada her devlet kendi sefaretiğini milli tarzında inşa edince semt sanki uluslararası mimarlık sergisi görünümüne bürünmüş. Irak, İran, Çin, Afganistan ve Çekoslovakya sefaretlerini görüyorum. Ancak Çekoslovakya binasının üstünde gamalı haç bayrağı dalgalanıyor.

Birkaç güzel binanın kenarından geçiyoruz: “Devlete ait bu lojmanlarda bakanlarımız kalıyor. Biliyorsunuz, onlara destek olmalı, zira gelirleri çok düşük, şunun şurasında 750 lira maaş alıyorlar,” diyor Atay.

Hemen bir hesap yapıyorum, 50 bin levanın üzerinde!

Ankara civarında süratle dolaşırken gözüm karla kaplı Elmadağ’a takılıyor; burada Ankaralılar kayak yapıyor, otomobille veya otobüsle dağa bir saatte tırmanılıyor. (Ankara’da tramvay yok.)

Daha sonra okullar, barajlar, çiftlikler vs. ziyaret ediliyor. Her şey büyük ölçüde, modern tarzda ve masraftan kaçınmayarak inşa edilmiş. Ankara’dan bir saat mesafede olan baraja [Çubuk Barajı] kaymak gibi bir şosedan gidiliyor. Barajın yapımına milyarlar harcanmış, çölümsü başkent suya kavuşması için. Kemal Paşa, bir anıt gibi yükselen camlı terastan bu yapay gölü seyretmeyi seviyormuş, zira karşısında Türklerin yeniden doğan dehasını görüyormuş.

Radyo stüdyosu [Ankara Radyosu] ise Türklerin haklı bir gururu; genç kadın ve erkeklerden oluşan en büyük koro sanatını burada icra ediyor. Hani yeni Türkiye’de halk türküleri ve oyunları yasaklanmıştı? Burada başbakanla beraber en güzel türküleri dinledik, kadife şalvarlar giymiş kızlardan en kıvrak halk oyunlarını izledik. “Yeni olan şu ki artık halk türkülerinden ve halk oyunlarından eski şablon atıldı, bunlar biraz stilize edildi,” diye açıklıyor ev sahipleri. Benim kulağım herhalde pek müzikal değil ki hürriyet [İkinci Meşrutiyet] zamanında İstanbul sokaklarında dinlediğim eski türkülerle bu yenileri arasında bir fark bulamıyorum. Gerçekten de siyasetten sonra tatlı niyetine biraz türkü ve oyun fazla değil, özellikle de görüşmeler pürüzsüz gidiyorsa. Yine de başkentte modern müzik tercihi ağır basıyor. Akşamlarını Rus Karpiç Restoranında geçiren Ankaralılar Tango Notturmo nağmeleri altında pencerelerden karlı Elmadağ’ı seyretmeyi seviyorlar. “Yirmi yıldır usanmadan dinlediğimiz

şu Moskovalı mülteciler harika çalışıyor ve söylüyorlar,” diye iç geçiriyor bir hanımefendi.

Siyaset mi? Telgraf ajansı artık geniş şekilde, yürütülen bütün konuşmaları aktardı. İki ülke arasında önemli ve nihai kararlar alındı: Faal dostluk, karşılıklı güvene ve yardımlaşmaya dayalı ilişkiler, barışın korunması için ortak hareket etme arzusu; elbette barışın korunmasına mani olan bütün engeller kaldırılarak.

Otomobilimiz gara doğru yol alıyor, Ankara’dan ayrılma vakti. Araçtaki küçük radyo cihazı Sofya’dan son haberleri veriyor.

Sabahleyin bizi, sadece İstanbul’a özgü olan bir güneş karşılıyor. Sanki Marmara sularının derininden fırlamış, yeni yeni yıkanmış, taze, neşeli ve dingin –banyo yapmış bir bebek. Küçük vapur bizi Asya’dan Avrupa yakasına aktarıyor. Boğaz’ın başlangıcını görüyoruz. İşte, Ortaköy –bir zamanlar ekzarhlığın merkezi ve Osmanlı İmparatorluğu’nun engin toprakları üzerinde Bulgarlık bilincinin doğum yeri; bendeniz ise doğum yerim Ortaköy için duyulanıyorum.

ANKARA'DAN DÖNÜŞ TÜRKİYE'DE SON GÜNLER^{II}

İSTANBUL – SOFYA, 20-22 MART (1939)

İşte yine İstanbul'da ve yine Pera Palas Otelindeyiz; bir otel ki son 50 yılda Türkiye'yi farklı nedenlerle ziyaret eden bütün dünyadan heyetlere ev sahipliği yapmış. Eğer her heyet otele herhangi bir nişan bıraksaydı, Pera Palas dünyanın en ilginç siyaset müzelerinden biri olurdu.

Bulgar heyetini daha bir dizi tarihi yer ziyareti ve daha önemlisi, Bulgar kolonisyle buluşma bekliyor. Zaman kısıtlılığından dolayı yemek yerken de, yürürken de, nefes alırken de bir gözümüz sürekli kol saatinde. Kıyafetimiz de mekâna ve ortama göre değişiyor –kâh ceket ve silindir şapka, kâh frak, kâh yol kostümü. Gece yarısından sonra da Sofya ve Ankara'yla bağlantılar. İşte, Bulgar basınının süratine işaret etmenin yeri geldi. BTA temsilcisinin dur durak bilmeden ve zamanla yarışır biçimde çalışmasını, keza çekilen fotoğrafları göz ardı etmek mümkün değil; binden fazla fotoğraf çekildi.

İstanbul müzelerini ve saraylarını yoğun program arasındaki kısa aralıklarda kaleme alınan bir gazete yazısında anlatmanın imkânı yok. Her şeyden önce, bu kadim şehirdeki eski eserlerin oluşturduğu bütün o maddi ve manevi zenginliği insan bilincinin içselleştirmesi için aylar gerekiyor. Sanki sadece sultanlara çalışmış olan büyük Ayvazovski'nin tablolarını özümsemek için dış dünyadan ve her türlü gündelik dertten soyutlanmanız gerekir. Bu tabloların sergilendiği Dolmabahçe Sarayı ve civarındaki muhteşem Boğaz kıyısı yorgun bir beynin kapsayamayacağı ve durgun bacakların dolaşamayacağı masalsı bir yer. Kemal Atatürk'ün, sultanların ihtişamıyla uyumsuzluk içinde olan mütevazı yatak odası da burada.

Şimdi müzeye dönüştürülen Eski Saray [Topkapı Sarayı], harem ve Ayasofya bütün dünyadan turistlerle dolup taşmaya devam ediyor. Bu müzelerin bazıları kapısını sadece önemli misafirlere açıyor. Gerçekten de

^{II} Mir, Sayı 11594, 23 Mart 1939.

dünyanın en kıymetli taşlarının sergilendiği bir mekânın kalabalığının ziyaretine açılması tehlike arz edebilir.

Daha yakın zamanlardan müzeli bir değeri görme imkânımız da oluyor –Kemal Atatürk’ün, Boğaz’ın şirin kıyısı Bebek yakınlarında demir atan *Savarona* yatı bu. Yat, konforu ve şiiri seven herkes için adeta bir rüya. Güvertede pardösüsüz dolaşıyoruz, zira ilkbahar İstanbul’a çoktandır yerleşmiş.

Ancak gelin Bulgar tarihiyle ilgili yerlere de bir göz atalım. İstanbul’da iki bin civarında Bulgar kalmış, oysa bir zamanlar bu sayı 30 binin üzerindedi. Konsolosluktaki kabule şehirdeki neredeyse bütün Bulgarların geldikleri söylenebilir. Heyetle temastan duydukları sevinci ifade etmelerinden de, “Hurra!” naraları çekmelerinden de, coşkulu yüzlerinden de sayıca az kalmalarına rağmen İstanbul Bulgarlarının eski geleneklerini korudukları anlaşıyordu.

Bulgar Okulu için artık bir şeyler yazdım: Sıraları ta Haçlı Seferleri zamanından, mobilyaları ise belki de ilk Bulgar Ekzarhı Antim’in hediyesi. Bulgar müdürden başka, bugünkü Türkiye’nin kuralları gereği bir Türk müdür yardımcısı da var. Derslerin neredeyse yarısı Türkçe okutuluyor. Bir zamanların güçlü, Bulgar milletinin yüce hayaline savaşırsız erişen Bulgar Ekzarhlığını şimdi Piskopos Kliment yönetiyor. Hastanenin muavini, hep aynı tecrübeli hekim Dr. Petır Lazarov. Hastane yaklaşık 50 hasta kapasiteli ve 40 yıllık faaliyeti döneminde, yabancıların da tercih ettiği birinci sınıf bir tedavi kurumu itibarını kazanmış. Fener’deki kilise de, karşısındaki metoh da, keza asırlar boyunca burada canlı kalan ruh da hep aynı yerinde. İşte, kilise mücadelesini başarıyla yürüten *Makedonia* gazetesinin basıldığı matbaa.

Büyük Türk gazetesi *Cumhuriyet*’i de ziyaret ettik. Yaklaşık 40 bin basılıyor; bütün Türkiye’de her gün yaklaşık 100 bin gazete sunuluyor okura. 17 milyon nüfusu olan bir ülke için bu çok değil, ama açıklaması var: Geniş halk kitlesi henüz yeni alfabeye alışamamış. Bu denli aydın Türk gazeteci meslektaşlarımız bile yazılarını eski alfabeye yazmaya devam ediyor ve dizgiciler de bunları yeni alfabeye aktarıyorsa, sıradan halk ne yapsın? Düzeltmenler düşünsün.

Türk mutfağı da birkaç kelamı hak ediyor. Hiç değilse biz Bulgarlar için dünyanın en leziz ve zengin mutfağı bu. Eğer hayatın birçok alanında büyük değişiklik gördüysek, mutfakta hiçbir reform izi görülüyor. Mide, devrim falan tanımaz. Neyse ki geleneksel yemekler Türk sofrasından hiç inmemiş.

Siyaseti gazetenin diğer sütunlarına bırakalım. Boş yere midemize öğütmesi için siyaset de yüklemeyelim. Sadece şunu söylemekle yetineyim: Son zamanlarda Türklerle aramız iyiydi, bugünden itibaren çok daha iyi olacak.

AİLE ALBÜMÜNDEN FOTOĞRAFLAR

Rumeli Han'da Balkanlı ve Levanten Bir Çocuk: Hristo Brizitsov. (TsDA, 543K, 2, 689, 23) solda.
Hristo, annesi Sia ve ablası Maria ile; İstanbul. (TsDA, 543K, 2, 689, 21)

Hristo, annesi ve
ablası Rumeli Han'daki
dairelerinde.
(TsDA, 543K, 2, 689, 24)

Ekzarhlık yayın organıyla özdeşleşen baba Dimitir Brizitsov, anne Sia ve oğul Hristo; Sofya. (TsDA, 543K, 2, 689, 28)

Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü başbakanı Dr. Refik Saydam, Bulgar gazeteci Hristo Brizitsov (solda) ve Bulgaristan Çarlığı Ankara Büyükelçisi Ekselansları Todor Hristov Ankara Palas'ta samimi bir sohbet sırasında. Fotoğrafın alt kısmında mavi mürekkeple "Ankara, 18.III.[19]39" yazısı ve başbakanın imzası yer alıyor. (TsDA, 543K, 1, 171, 1)

Başbakan Refik Saydam, Hristo Brizitsov ve Ekselansları Todor Hristov; Ankara Palas, 18 Mart 1939. (TsDA, 543k, 1, 171, 2).

Bir Çocuğun Hatıraları, 1971, birinci baskının kapağı.

Bir Bulgar Çocuğun Hatıraları, 1979, ikinci baskıda yer alan bazı desenler.

KAYNAKÇA

- Brizitsov, Hristo. *İstanbul'dan Mektuplar* (Çeviren Hüseyin Mevsim), *Kitap Yayınevi*, İstanbul, 2016.
- Brizitsov, Hristo. *Kak mi se merna Evropa*, Sofya, 1939.
- Brizitsov, Hristo. "Spomeni na edno bilgarçe," *Oteçestvo*, Sofya, 1979.
- Brizitsov, Hristo. "Spomeni na edno momçe," *Narodna mladej*, Sofya, 1971.
- Mevsim, Hyusein. "Da se zavırneş v... Tsarigrad, ili Za kakvo, kak i zašto si spomnya Hristo Brizitsov," s. 98-114 // İçinde: *Zemya predelna, Janet 45*, Plovdiv, 2019.
- Mir Gazetesi, Sayı 11591, 11593, 11594, Sofya, 20, 22, 23 Mart 1939.
- Reçnik na bilgarskata literatura, I, İzdatelstvo na BAN, Sofya, 1976.
- Tsentrallen Dirjaven Arhiv (TsDA), Fon 543K (Hristo Brizitsov), Dosya 1 ve 2, Gömlek 171 ve 689).

DİZİN

Ab

Abdülaziz (Sultan) 25, 34
Abdülhamid II (Sultan) 24-25, 45, 71, 73
Abdülmecid (Sultan) 25
Abdürrahman Paşa (Tuna Valisi) 65-67
Adalar/Prens Adaları 47, 78-79, 81, 87
Afganistan 94; büyükelçisi 97; Sefareti 99
Afrika Han [Pasajı] 45
Ağa Camii 48, 79, 81
Alfandari (Papaz Köprülütü) 62-63
Ali Fehmi (Sansürcü) 72-73
Ali Halim Efendi 51
Alibey Deresi Vadisi 61
Alman(lar) 21, 28-30, 32, 38, 46, 55-56
Altın Boynuz/Hrisoskeras/Haliç 22, 28, 37, 39, 47, 58-60, 67, 81, 87
Alyoşa (Rus) 47
Amerika/Amerikalı(lar) 73, 98
Amerikan 38, 55, 93
Anadolu 91, 98
Anadolu Ajansı/AA 92
Anadolu Han [Pasajı] 45
Anadolululu(lar) 68, 85
Angiopulos Pastanesi 86
Ankara 91-94, 96-98, 100-101
Ankara Palas 93-94, 96-97, 105
Ankara Radyosu 99
Antim (Ekzarh) 64, 102
Arap(lar) 30, 93
Aras, Tevfik Rüştü 95
Arnavut(lar) 24
Atatürk/Kemal Paşa 94-95, 98-99, 101-102
Atay, Falih Rıfkı 98-99
Avrupa 19, 27, 71, 92, 94
Avrupa Han 45-46, 48, 55
Avrupa'nın Tatlı Suları 61
Avrupalı 58, 67, 69-70
Avrupalı(lar) 21, 28, 31, 83, 85
Avusturyalı(lar) 21, 46, 55-56
Avusturya-Macaristan 61, 67

Aya Panagia Kilisesi 55
Aya Triada Kilisesi 48
Ayakapı İskelesi 59
Ayasofya 79, 101
Aynaroz 38; papazları 56
Ayyansaray 60
Ayyazovski 101
Aziz Nikola Yortusu 25

Babiâli 64
Bahçeli Sokak Hamamı 66
Balat 60
Balkan(lar) 21, 32, 43, 92, 104; Antantı 92; Savaşı II 81-82, 85-86; ülkeleri 83, 97; Yarımadası 96
Bank d'Athens 55
Barbaros Türbesi/ Hayrettin Paşa 24
Başaga Çeşmesi Sokak 45
Batum/Batumi 38
Bebek 102; Katolik Koleji 23
Belge, Burhan Asaf 92
Berlin Mağazası 34
Bernhardt, Sarah 31
Beşiktaş 24; hamamı 65; Sarayı 24, 34
Beyrut 38
Bizans 39, 58-60, 79, 93
Blériot, Louis 75-78
Boğaz 19-20, 24, 39, 47, 58, 80-82, 86-87, 100-102
Bomonti 41; Fabrikası 42
Bosna Hersek 67
Bragiotti, Mario 46-47
Brizitsov, Dimitir 105
Brizitsov, Maria 20, 104
Bristol Otel 55
Britanyalı(lar) 47
Bulgar(lar)/Bulgarlık 19-23, 25-31, 33, 35-37, 40, 43, 46, 50-51, 56-57, 59-60, 63, 65-67, 76, 78-81, 85-86-87, 91, 93-97, 100-103; Çarşısı 28, 41; Ekzarhlığı/Ekzarhlık (Şişli) 23, 26-27, 30, 48, 57, 60, 66, 70, 87, 100, 102; Hastanesi 23, 30, 56; kilisesi 26, 59-60; Mektebi 22-23, 26; Okulu 45, 48, 51-52, 57, 76, 85, 87, 91, 102;

Ba

Ruhban Mektebi 23, 30; Telgraf Ajansı/BTA 92; Ticaret Okulu 50
 Bulgaristan 20, 22, 50, 60, 70-71, 83, 87, 92, 96, 105; Emareti 26
 Burgaz Ada 79
 Burgaz Limanı (Bulgaristan) 38
 Büyük Strongilo Mağazası 46
 Büyükkada/Prinkipo 53-54, 78-79

Ca

Cadde-i Kebir/Grand Rue de Pera 31-32, 37, 45, 48, 55-56, 79, 83
 Cibali İskeleyi 59
 Club Teutonia 56
 Cook ve Zon seyahat büroları 55
 Çanakkale Boğazı 19
 Çek(ler) 70
 Çekoslovakya 92, 97; Sefareti 99
 Çengelköy 24
 Çırağan Sarayı 24
 Çin/Çinliler 96, 99; Büyükelçisi 94, 96
 Çiprovtisi [Çiprofça] İsyanı 20
 Çoparinov, Anastasia, 30, 41-42
 Çoparinov, Angeliki 30, 35-36, 40-43
 Çoparinov, Konstantin 48
 Çoparinov, Kozma 28-32, 34-37, 40-44
 Çoparinov, Sava 30, 32
 Çoparinov, Vladimir 30, 32-33, 43-44
 Çubuk Barajı 99

Da

Dahili Makedon İhtilal Örgütü [VMRO] 51, 57
 Debreli(ler) 63
 Defterdar 61
 Demir Kilise/Sveti Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesi 23, 52, 57, 60, 87
 Deutsche Bank 55
 Dibiç/İvan İvanoviç Dibiç (Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch) 21
 Diyarbakır 85
 Dolmabahçe Sarayı 101
 Doren, Sophia 32-33, 43-44
 Doyuran/Doyran 29, 49

Edirne 29, 96
 Edirnekapı 60
 Ekzarhlık konutu 25-26
 Elmadag (Ankara) 99
 Ermeni(ler) 25, 29-30, 39, 46-47, 66, 84
 Eski Saray 101
 Eugenia (İmparatoriçe) 24, 34
 Eyüp (Alemdar) 58; kabri 59
 Eyüp semti 58-59, 61
 Eyüp Camisi 61
 Eyüp Baba (İmam) 80-81, 84
 Fener 22, 25-26, 52, 59-60, 87, 102
 Fener Rum Mektebi 23
 Fener Rum Patrikliği 27, 37, 78, 81
 Ferdinand 86
 Ferdinand İzvonskiy (Prens) 38, 40, 42
 Fındıklıyan (Ermeni) 25
 Filibe 23, 93
 Flamura Çayırı 52
 Fosfatin Folier 55
 Fransa/ Fransız(lar) 21, 24, 30-32, 34, 38-39, 43, 46-48, 55-56, 71, 75-77, 92

Fe

Galata 28, 43, 67-70
 Galatasaray 45, 54, 84
 Galatasaray Polis Karakolu 73
 Gautier, Theophile 92
 Georgieva, Todorka 50
 Gezi Parkı/Champ de Marche/Champ de Mars 76
 Grigoriy (Metropolit) 64-66
 Gruev, Konstantin 36

Ga

Haçlı Seferleri/Haçlılar 93, 102
 Halıcıoğlu İskeleyi 60
 Haliç bkz. Altın Boynuz/Hrisoskeras/Haliç
 Halley Kuyruklu Yıldızı 81-82
 Hamburg 38
 Harun el Reşid 93
 Hasköy Mahallesi 60
 Helen(ler) 69

Ha

Heybeliada/Halki 78-79
Hristiyan(lar) 37, 54, 62, 66-67, 69, 80, 84
Hırvat(lar) 30, 70
Hotel d'Italie 55
Hristov, Todor 96-97, 105

İr

Irak Sefareti 99
İbrahim Baba 67-68
İnebolu 38
İngiliz(ler) 21, 30, 38, 46-47, 55-56
İnönü, İsmet 94-95
İran Sefareti 99
İskender (Büyük) 93
İskenderiye/Aleksandria 38
İsrail 60
İstanbul Ticaret Mahkemesi 23
İsviçre /İsviçreliler 33, 41, 46
İtalyan(lar) 21, 47, 55-56, 68
İzmir Başkonsolosluğu 97
İzmir/Smirna 38, 93

Jö

Jön Türkler 67

Kâ

Kâğıthane 51-52
Kâğıthane Deresi Vadisi 71
Kalipso Oteli 78
Kalofer Kasabası/Kaloferliler 23, 51
Kaltakkıran, Faik 96
Kalyoncu Kulluğu 53
Karacadağ/Sredna Gora 22, 33, 49
Karagöz Perdesi Tiyatrosu 53
Kariye Cami 60
Karlman (Alman) 55
Karpiç Restoranı 99
Kasımpaşa 60
Katina (Teyze) 30, 74
Katolik(ler) 20, 37; kiliseleri 55
Kavala 86
Kazak(lar) 56
Kınalıhada 79
Kız Enstitüsü 98

Kiril ve Metodiy kardeşlerin yortusu 51
Kliment (Mülk bekçisi) 34-36
Kliment (Piskopos) 102
Kocabalkan 21-23
Kodov, Hristo 51
Kokalianos, Aristid 62
Kosturlu(lar) [Kastoria; Kesriye] 51
Kozma'nın bahçesi 29, 40-41
Krum (Doyran'dan) 49
Kudüs 98
Kumbaracı Yokuşu 28, 67-69
Kurdele Sokak 53
Kurtuluş 26
Kurtuluş Savaşı [Bulgar] 64
Kuruçeşme 24
Kuveyt 38
Küçük Antant 92
Kyoseivanov, Georgi 92, 94
Kyoseivanova (Madam) 94

Labirent 73
Lazar Yovçev/Kocabalkan bkz. Yosif I
Lazarov, Petir 102
Levanten(ler) 21, 28-30, 39, 42, 104
Litvinov, Maksim 97
Lloyd Kumpanyası 64
Lofça Metropolitliği 23
London Otel 55
Londra Sefirliği 95
Loti, Pierre 98
Lyon 71

Maarif Vekaleti 51
Makedonya 22, 24, 27, 49, 63, 67, 78
Manastır/Bitolya 50
Manevi İşler Şubesi (Duhoven otdel) 25
Maniadakis (Sarraf) 56
Manolov (Muallim) 50, 52
Manş Denizi 75
Manyo (Rum) 22-23
Maria (Ermeni) 84

La

Ma

Maria Teyze 30
Marmara Denizi 39, 78, 80, 100
Marsilya 38
Maryola (Rum) 63-64
Massa, Alfred 46
Maşa (Terentyev'in eşi) 97
Mehmed II (Fatih) 58, 61
Mehmet Kumbaracı 69-70
Mektep Şubesi (Uçiliştin otdel) 25
Meşrutiyet Caddesi/Kabristan Sokağı 28, 37, 56
Meşrutiyet II 45, 99
Mevleviler 58
Mısır/Mısırlılar 39, 97
Midilli/Mitilini 38, 45
Milano 33
Miletiy (Metropolit) 64
Mnimatakya (Kabristan Sokağı yanındaki mezarlık)
56
Mustafa Bey (Sansürcü) 70-72
Müslüman(lar) 56, 68, 80

Na

Napolyon III 34
Nazi Almanya'sı 97
Nestle 46, 55
Nevski 37
Nikolov (Öğretmen) 50-51

Od

Odeon Tiyatrosu 32
Odesa 38
Ohrili/Ohridli(ler) 35-36
Ortaköy 19-20, 22-28, 100
Ortodoks Hristiyanlık 37
Osman (Bey) 58
Osman I kılıcı 58
Osmanlı(lar) 20, 32, 56, 58; Devleti 21, 47;
İmparatorluğu 20, 27, 34, 37, 73, 100
Otlukköy/Otlukköylü(ler)/Panagyurişte 28-29, 32,
35, 41, 43

Pa

Panayotis (Rum) 46
Panyol, Marcel 47

Papaz Köprü Mahallesi 53, 61-62
Paraskeva (Kozma'nın kız kardeşi) 36
Paris 23, 40
Paris Bon Marche Mağazası 55
Pathe Kardeşler 39-40
Patsakos (Papaz) 68
Pera Palas Oteli 28, 34, 37-39, 41-42, 56, 101
Perikli (Bıçakçı) 63-64
Persler 93
Pesah 62
Petr Dayı 30
Petit Champs Bahçesi 28, 39-40
Pire/Pirea 38
Pirlepe(ler) 29
Porfiriy (vatansever) 47
Protestan kilisesi 55
Protestan(lar) 37

Ragıp Paşa (Sarıcazade, Eğribozlu) 45
Rodos 38
Roma Katolik 37
Rudolf (Alman) 28, 30-31, 34-35, 40
Rum Ortodoks kiliseleri 55
Rum Patrikliği 22
Rum(lar) 21-22, 25-26, 29-30, 33, 39, 41, 46, 50,
52, 55, 59-63, 68-69, 79, 81, 85-86
Rumeli 21, 37
Rumeli Han 45-48, 64, 79, 87, 104
Rusya/Rus(lar) 21, 31, 37-38, 46-47, 55, 57, 64, 99;
İmparatorluğu 37; Okulu 56; savaşları 21;
Sefareti 55-57, 84-85
Rusça 50
Ruşçuk/Ruse 65-66
Rus-Osmanlı Savaşı (1828-1829) 21, 64

Saint Michel Okulu 48
Sakız Adası/Hios 38
Samsun 38
Saraçoğlu, Şükrü 96-97
Savarona 102
Saydam, Refik 94-95, 97-98, 105

Ra

Sa

Sebah ve Jolie/Foto Sebah 31, 56
 Selanik/Solun 38
 Selim I (Yavuz, Sultan) 24
 Seraskerlik 59
 Sırp(lar) 50
 Signori şarabı 55
 Simeon (Metropolit) 64
 Simeonov, Evtim 63
 Slav ülkesi 97
 Sofokles 52
 Sofya 23, 47, 64, 79, 86, 92, 94, 100-101
 Sorbonne Edebiyat Fakültesi 23
 Souvenire de Constantinopl 56
 Sovyet Rusya 93, 97
 St. Petersburg 37-38, 47
 Stalin 97
 Stein (Avusturya) 55
 Stoyanov, Spiro 50
 Su Terazisi Sokağı Hamamı 64, 66
 Süleyman I (Muhteşem, Sultan) 24
 Süleymaniye Cami 59
 Süveyş Kanalı 24, 34
 Şark 32
 Şarki Rumeli 23
 Şişli 27, 30, 41, 56-57, 87
 Şlyoko (Öğrenci) 51

Ta Taksim 48, 76, 91
 Tango Notturmo 99
 Tarihi yarımada 55, 67, 91
 Tarlabası 45, 53
 Tatavla/Tatavlı 61-63, 77, 81
 Terentyev, Aleksey Vasilyeviç 97
 Tobler 46, 55
 Torik Baba 56-57
 Trabzon/Trapezund 38
 Trakya 24, 27, 67, 78
 Tring (İngiliz) 55
 Türk Yurdu Kitabhanesi 53
 Türk(ler) 21, 24, 27-28, 45, 52-54, 56, 58, 61, 63-64, 67-70, 72, 76, 80, 85, 91, 93-94, 96-99, 102-103

Türkiye 43, 92-95, 97-99, 101-102
 Türkiye Cumhuriyeti 93, 105
 Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 98

Uhuvvet-i Osmaniye Mağazası 56
 Umurca 45
 Üsküdar 24, 47, 81

Vala, Ferdinand 70
 Valens (İmparator) 59
 Valide Cami 59
 Varna limanı 38
 Velika (Lambrini) 30
 Venedik 68-69
 Ventüs Mahallesi/Afrodit 55
 Vizkresia (Anastasia, Sia Brizitsov) 29, 32, 71, 83, 104-105
 Vichy (Maden suyu) 55
 Vidin 23
 Vincenzo (İtalyan) 68-69
 Voynugan ocağı/Voynugan(lar) 28, 37

Wagon-Li Otel 55
 Ways 56
 Wilhelm II 31
 Winners Bank 55

Yafa 38
 Yahudi(ler) 29, 39, 49, 60-62, 69
 Yazıcı Sokak 56
 Yeşilköy/Ayastefanos 81
 Yıldız 27
 Yıldız Köşkü 24, 27
 Yosif I (Ekzarh) 23-25

Zafirov, Trasovul 50
 Zapyon Okulu 48
 Zografyon Okulu 48

Uh

Va

Wa

Ya

Za

Yeni bir yüzyılın başında Boğaziçi'nde hayata gözlerini açma ve çocukluğun gamsız yıllarını payitahtın orta yerinde geçirme ayrıcalığı, yazmaya meyilli her insan için bulunmaz bir nimet olmalı. Bulgar gazeteci ve hatırat yazarı Hristo Brizitsov, bir dini kurumun yayın organı olan gazetede çalışan bir babanın oğlu olarak Ortaköy'de dünyaya geldi (1901), daha sonra da Cadde-i Kebir (İstiklal Caddesi) üzerindeki Rumeli Han'da Balkanlı, batılı, modern ve milli olduğu kadar Levanten, doğulu, geleneksel ve kozmopolit olan bir ortamda buldu kendini. Hristo'nun çocukluğu ve ilkokul öğrenciliği İkinci Meşrutiyet, Birinci ve İkinci Balkan Savaşları gibi sarsıcı olayların yaşandığı bir döneme denk geldi. İkinci Balkan Savaşından sonra doğduğu şehirden ayrılarak ailesiyle yerleştiği Sofya'da baba mesleğini sürdürmeye karar kıldı. 1930'lara gelindiğinde ülkesinin seçkin gazetelerinde genel yayın yönetmenliğine yükselmişti, basın alanında birçok yeniliğe imza attı. Eylül 1944'te iktidarı ele geçiren yeni rejimin hışmına uğradı ve idam edilmekten bir tesadüf sonucunda kurtuldu; çarptırıldığı ömür boyu hapis cezasının dokuz yılını çekti, uzunca bir zaman yazması yasaklandı. Yazmaya izin verildiğinde de, 1980'deki vefatına kadar büyük bir üretkenlik sergileyerek hatırat ağırlıklı eserler kaleme aldı. En sevdiği ve tekrar tekrar dönerek yeniden ve farklı açılardan ele aldığı konu, doğduğu ve çocukluğun altın çağını geçirdiği İstanbul ve özelde Ortaköy ve Pera oldu. Yaza yaza bitiremediği İstanbul'u odağına alan

eserleri büyük ilgi gördü ve yüksek tirajlı yeni baskılara ulaştı. Belleğin, yıllar geçtikçe daha da derinleşen dipsiz kuyusundan kazdığı yeni hatıra katmanlarından oluşan bu eserler arasında *Bir Çocuğun İstanbul Hatıraları* ilk sırayı aldı. Eser, çocuk algısının narin ve yapmacıksız anlatımıyla payitahtın 20. yüzyıl başlarındaki halini canlandırmamıza, havasını teneffüs etmemize ve yeniden yaşamamıza keyifli bir vesile sunuyor. Eseri dilimize kazandıran Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim üyesi.

ANİ VE YAŞAM Dizisi

KitapyAYINEVi

ISBN 978-605-105-211-3

